
IHS

Vita S. Ludovici Regis Galliae

SANCTI

LVDOVICI FRANCORVM REGIS,

VITA, CONVERSATIO, ET MIRACVLA.

PER F. GAVFRIDVM DE Bello-loco Confeſſorem, & F. Guillelmum Carnotenſem Capellanum eius, Ordinis Prædicatorum.

ITEM

BONIFACII PAPAE VIII. SERMONES duo in Canonizatione, Bulla Canonizationis, & Indulgentia in tranſlatione corporis ipſius.

OMNIA NVNC PRIMVM EX MS. CODD. edita, ſtudio & curâ CLAVDII MENARDI, Conſiliarij Regij, Andegauenſis Proprætoris.

LVTETIÆ PARISIORVM,
EX OFFICINA NIVELLIANA.
Sumptibus SEBASTIANI CRAMOISY, via Iacobæa, ſub Ciconijs.

M. DCXVII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

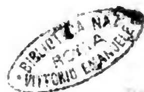
CONTENTA IN HAC PARTE HISTORIÆ S. LVDOVICI.

CONTENTA IN HAC PARTE HISTORIÆ S. LVDOVICI.

VITA
ET SANCTA CONVERSATIO
PIÆ MEMORIÆ
LVDOVICI
QVONDAM REGIS
FRANCORVM,

PER FRATREM GAVFRIDVM de Bello-loco, Ordinis Prædicatorum, eius Confessorem.

AD MANDATVM DOMINI PAPÆ Gregorij X.

VITA ET SANCTA CONVERSATIO PIÆ MEMORIÆ LVDOVICI QVONDAM REGIS ERANCORVM.

PRÆFATIO.

AD DIVI nominis gloriam & honorem, & fidelium ædificationem; & multorum, & magnorum precibus inductus, & maximè meorum obedientia & auctoritate adstrinctus: sanctam Conuersationem, & Actus egregios CHRISTIANISSIMI LVDOVICI quondam Regis Francorum describere dignum duxi, prout mens diuina per gratiam suam inspirare dignabitur memoriæ mentis meæ.

Qualiter laus Regis Iosiæ Regi LVDOVICO conueniat.

1 INPRIMIS *igitur, ad pij Regis commendationem assumere mihi libet, quod in laudem Regis Iosiæ in Ecclesiastici* XLIX. *legitur:* Memoria, *inquit*, Iosiæ in compositione odoris facta est opus pigmentarij. In omni ore quasi mel indulcabitur eius memoria, & musica in conuiuio vini. Ipse directus est diuinitus in pœnitentia gentis, & tulit abominationes impietatis: & gubernauit ad Dominum cor suum, & in diebus peccatorum corroborauit pietatem. *Præterea, ad commendationem dicti Regis Iosiæ plurima dicuntur tam in* IIII. *Libro Regum, quàm in* II. *Paralipom.* XXXIIII. *quæ ad laudem Regis nostri propriè pertinere videntur.* Cùm adhuc, *inquit*, puer esset Iosias, cœpit quærere Dominum: fecítque quod rectum & placitum erat in conspectu Domini, & ambulauit per omnes vias Dauid patris sui. Non declinauit ad dexteram, neque ad sinistram. Nomen matris eius Ydida. Fecit instaurari tem-

plum & domum Domini. Similis illi non fuit ante eum Rex, qui reuerteretur ad Dominum in omni corde ſuo, & in tota anima ſua, & in vniuerſa virtute ſua: neque poſt ipſum ſurrexit ſimilis illi. Fecit enim phaſe, quale ante non fuit, neque quiſquam de Regibus fecit tale. *Qualiter hæc omnia congruè ad glorioſum Regem noſtrum pertineant, poterimus exprimere ſuis locis.*

Quòd nomen Ioſiæ ipſi competat.

INterim ad præſens dicere ſufficiat, quomodo ſenſus nominis Ioſiæ conueniat Regi noſtro. Ioſias quippe interpretatur, Salus Domini; vel, Alienatio Domini; vel, Incenſum Domini, ſiue Sacrificium. Cui veriùs competit huius nominis ſignificatio, quàm pio Regi noſtro, in quo verè Domini ſalus fuit? Vt pote qui ſaluti propriæ ac proximorum ſemper ſtuduit, & ad eleuationem & exaltationem fidei Chriſtianæ pro viribus laborauit. Denique, qui præter incenſum mentalis deuotionis, quam à pueritia ſua continuè Domino interiùs offerebat; & præter ſacrificium pœnitentiæ corporalis, quam juxta 2.

ſtatum ſuum, & iuxta corporis ſui debilitatem Deo quotidiè exteriùs exhibebat, ſe tandem in peregrinatione gemina tranſmarina, quaſi holocauſtum integrum obtulit Domino in odorem ſuauitatis. Si reputatum eſt Abrahæ ad iuſtitiam, quia ſemel voluit offerre vnicum filium, hoc ei Domino imperante: quantò magis huic fideli ſuo reputabit Dominus ad æternam iuſtitiam, & ad pretium ſempiternum, qui non ſemel, ſed bis obtulit deuotiſſimè ſemetipſum ad mortem, & fratres ſuos, & electum florem exercitus totius regni ſui, in obſequium Saluatoris: & maximè in hac vltima & miſeranda peregrinatione Tunicij, vbi, cum communi omnium conſilio tranſiens, cum liberis proprijs, & exercitu ſuo toto, ob Zelum & exaltationem fidei Chriſtianæ, ibidem hoſtia Chriſti effici meruit: & illuc, tanquam Martyr & pugil Domini indefeſſus, finem vitæ ſuæ feliciter in Domino conſummauit? Inſuper in via illa defuncti ſunt in confeſſione veræ fidei duo de liberis eius, quos amore præcipuo diligebat: videlicet Comes Niuernenſis, & Regina Nauarræ. Sed iam ad deſcribendam vitam ac conuerſationem ipſius laudabilem cum Dei adiutorio accedamus.

De innocentia vitæ & sanctæ conuersationis ipsius.

SAnè de ipso dici potest, & verè, quod prædiximus de Iosia. Cùm esset adhuc puer, cœpit quærere Dominum, & fecit quod rectum & placitum erat in conspectu Domini. Similis illi ante eum non fuit Rex, qui reuerteretur ad Dominum in toto corde suo, & in tota anima sua, & in vniuersa virtute sua: neque post ipsum surrexit similis illi. Et ambulauit in vijs Dauid patris sui. Non declinauit ad dexteram, neque ad sinistram. *Patrem siquidem habuit Christianißimum atque sanctißimum, Regem videlicet* LVDOVICVM*: qui & ipse Zelo fidei accensus, contra hæreticos, qui tunc in Albigensium partibus plurimum aduersabantur Romanæ Ecclesiæ, ac fidei Christianæ, auctoritate Ecclesiæ crucem assumpsit: & viriliter peregrinatione aggressa, ac potenter dictorum inimicorum pro maxima parte superbia superatâ, dum à dicta peregrinatione rediret, feliciter migrauit ad Dominum. Huius tam pij patris deuotus successor, atque strenuus imitator, is, de quo loquimur,* LV-

DOVICVS, *ab ipsius sanctis vestigijs non declinauit neque ad dexteram, vt vanè eleuaretur in prosperis; neque ad sinistram, vt aduersitatibus aliquibus frangeretur. Vt pote qui semper extitit & inter prospera humilis, & inter aduersa securus: sicut pluries experti sumus quoad vtramque fortunam, Domino concedente.*

De laude dominæ Blanchæ pijssimæ matris eius.

4. I*Nsuper, nomen matris Iosiæ præteriri non debet, quæ Ydida vocabatur: quod interpretatur, Dilecta Domini; vel, Amabilis Domino. Quod rectè competit illustrißimæ nostri Regis matri, videlicet dominæ* BLANCHÆ *Reginæ, quæ verè extitit dilecta Domini, & amabilis Deo, & hominibus vtilis & accepta. Sub sancta nutritura, atque salutari doctrina tam piæ matris, cœpit* LVDOVICVS *noster egregiæ indolis & optimæ spei puer existere, & de die in diem in virum perfectum crescere, & quærere Dominum, & facere quod rectum & placitum erat in conspectu Domini. Verè conuersus ad Dominum in toto corde, tota anima, totáq; virtute, tan-*

quam bonæ arboris bonus fructus. Siquidem cùm regnare cœpisset, & non haberet nisi circiter duodecim annos; quàm strenuè, quàm industriè, quàm iustè, quàm potenter dicta mater administrauerit, & custodierit, & defensauerit iura regni, testes sunt qui tunc præsentes aderant circa Regem. Quamuis eo tempore plurimos & florentissimos habuerit Rex aduersarios in principio regni sui: Sed meritis innocentiæ ipsius, ac solerti prouidentia matris eius (quæ tota virago semper extitit, & femineæ cogitationi ac sexui masculinum animum iugiter inferebat) perturbatores regni semper confusi succubuerunt. Nec prætereundum de quodam Religioso, qui à falsis relatoribus audierat, quòd dominus hic Rex *ante matrimonium suum concubinas habebat, cum quibus quandóque peccabat, conscia vel dissimulante matre sua. Quod cùm ille* Religiosus *cum multa admiratione, quasi eam redarguendo, dominæ* Reginæ *dixisset: illa super hac falsitate se & filium humiliter excusauit, verbum laudabile subinferens: videlicet, quòd si dictus filius suus* Rex, *quem super omnes creaturas mortales diligebat, infirmaretur ad mortem, & diceretur ei quòd sanaretur, semel peccando cum muliere non sua; priùs per-*

mitteret ipſum mori, quàm ſemel peccando mortaliter ſuum offendere Creatorem. Hoc ego ab ore ipſius domini Regis audiui.

Item de puritate & innocentia vitæ eius.

5. *EGo, quamuis inſufficiens, dicti domini Regis Confeſſor extiti per viginti annos, vel circa: & confeßionem eius generalem audiui toties, quòd vices numerare vix ſcirem. Ad honorem igitur Dei dico, quòd ipſe per totam vitam ſuam numquam aliquod peccatum mortale commiſsit ſcienter, quod ego auderem iudicare mortale. Nam aliqui facta eius exteriùs attendentes timebant ei, ne ex ſolita & naturali benignitate ipſius negligentiam nimis remiſſam incurreret ſuper correptione Balliuorum, & aliorum Officialium, ſiue collateralium ſuorum: et quòd tardus videbatur ad iuſtitiam exhibendam. Sed qui benè attenderet, quàm ſollicitus erat & diligens in inquirendis & vndique inueſtigandis bonis ac fidelibus Officialibus, & Balliuis; forſitan ſuper præmißis ipſum ampliùs excuſatum haberet. Et verè æſtimo, quòd pauci ſunt etiam de illis, qui ipſum ſuper his arguebant: qui ſi eſſent in tanto officio, ſicut ipſe, in quibus*

bus non inuenirentur forsitan plura reprehensibilia, quàm in ipso.

De statu eius, quantum ad regimen subditorum.

CONsiliarios adsessores, tàm clericos, quàm laicos, electissimos tam in fidelitate quàm & sapientiâ, habere volebat: & vndecunque poterat eligi faciebat. In causis, quæ contra ipsum vertere videbantur, semper quantum bono modo poterat, contra se stabat, & allegabat: vt per hoc Consiliarij absque timore offensæ ipsius à vero iudicio minimè declinarent. Super forefactis, quæ tam ad personam suam, quàm ad Præpositos vel Balliuos spectabant, mittebat plures per regnum Inquisitores diligentes & fideles: & inuentas iniurias emendari, & restitui faciebat. Similiter super statum familiæ domus suæ inquiri pluries faciebat, & reos probatos secundum quod meruerant puniebat. 6.

De cautela & gratia verborum ipsius.

CAutissimus erat, & gratiosissimus in loquendo. A verbis scurrilib. & dissolu- 7.

mitteret ipsum mori, quàm semel peccando mortaliter suum offendere Creatorem. Hoc ego ab ore ipsius domini Regis audiui.

Item de puritate & innocentia vitæ eius.

5. EGo, quamuis insufficiens, dicti domini Regis Confessor extiti per viginti annos, vel circa: & confessionem eius generalem audiui toties, quòd vices numerare vix scirem. Ad honorem igitur Dei dico, quòd ipse per totam vitam suam numquam aliquod peccatum mortale commisit scienter, quod ego auderem iudicare mortale. Nam aliqui facta eius exteriùs attendentes timebant ei, ne ex solita & naturali benignitate ipsius negligentiam nimis remissam incurreret super correptione Balliuorum, & aliorum Officialium, siue collateralium suorum: et quòd tardus videbatur ad iustitiam exhibendam. Sed qui benè attenderet, quàm sollicitus erat & diligens in inquirendis & vndique inuestigandis bonis ac fidelibus Officialibus, & Balliuis; forsitan super præmissis ipsum ampliùs excusatum haberet. Et verè æstimo, quòd pauci sunt etiam de illis, qui ipsum super his arguebant: qui si essent in tanto officio, sicut ipse, in quibus

bus non inuenirentur forsitan plura reprehensibilia, quàm in ipso...

De statu eius, quantum ad regimen subditorum.

CONSILIARIOS *adsessores, tam clericos, quàm laicos, electissimos tam in fidelitate* 6.
quàm & sapientiâ, habere volebat: & vndecunque poterat eligi faciebat. In causis, quæ contra ipsum vertere videbantur, semper quantum bono modo poterat, contra se stabat, & allegabat: vt per hoc Consiliarij absque timore offensæ ipsius à vero iudicio minimè declinarent. Super forefactis, quæ tam ad personam suam, quàm ad Præpositos vel Balliuos spectabant, mittebat plures per regnum Inquisitores diligentes & fideles: & inuentas iniurias emendari, & restitui faciebat. Similiter super statum familiæ domus suæ inquiri pluries faciebat, & reos probatos secundum quod meruerant puniebat.

De cautela & gratia verborum ipsius.

CAUTISSIMUS *erat, & gratiosissimus in loquendo. A verbis scurrilib. & dissolu-* 7.

tis, maximè à detractorijs & mendacibus summè cauebat: & rarissimè, vel numquam maledicta vel conuitia dicebat alicui, quantumlibet modico garcioni, nisi hoc exigeret grandis culpa. Specialiter autem ab omni genere iuramenti, quantumcumque, vt in loquendo fieri solet, consuetum vel modicum videretur, penitus abstinebat. Aliàs ad euitandum alia iuramenta, loco iuramenti solebat dicere, In nomine mei. Quod audiens reprehendi à quodam viro religioso, extunc omnino abstinuit. Sed secundum Euangelium erat sermo eius: Est, est; Non, non. In arduis negotijs, & grauibus consilijs, & causis, pauci, vel nulli, perspicaciùs ipso, & veriùs iudicabant: & quod intellectu capiebat, valde prudenter & gratiosè proferre sciebat. Siquidem diffusa erat gratia in labijs eius, & sicut verè sapiens, in verbis seipsum amabilem faciebat. Vt pote cuius sermo in gratia sale semper erat conditus. Insuper gloriosissimus erat, & solummodò ad videndum, & solo visu illabebatur, ad diligendum, affectibus singulorum.

De humilitate. & primò de habitu & veste.

EX quo prima vice viam arripuit transmarinam, numquam indutus est squaleto, vel panno viridi, seu bruneto, nec pellibus variis: sed veste nigri coloris, vel camolini, seu persei. Et quia vestes huius minoris valoris esse videbantur ad dandum pauperibus, quàm aliæ pretiosiores, quibus in iuuentute vti solebat: instituit, quòd ad recompensationem Eleemosynariis suis quolibet anno haberet sexaginta libras paratas ad dandum pro Deo, ★ vltra id habere solebat. Nolebat pius Rex, quòd propter humilitatem suam exteriorem aliquid pauperibus deperiret. Similiter ex tunc numquam vti voluit calcaribus vel frenis, nisi omninò albis & ferreis, absque aliqua auratura; nec sellis ad equitandum, nisi albis, & sine omni pictura. 8.

De ablutione pedum pauperum.

QVolibet Sabbato consueuerat pedes abluere in loco secretissimo, humiliter & deuotè, flexis genibus, trium pauperiorum 9.

& seniorum hominum, qui poterant inueniri: & post ablutionem pedes extergere, & humiliter osculari. Similiter aquam porrigebat eorum manibus abluendis, quas eodem modo osculabatur: & post cuilibet certam summam denariorum erogabat, & ad comedendum ipsemet eis ministrabat. Si autem propter corporis infirmitatem hæc pietatis obsequia facere non posset, volebat quòd vice ipsius Confessor suus, præsente Elemosynario, prædicta simili modo exequeretur. Cæterùm, ad laudem huius deuotæ humilitatis spectat, quòd dum quodam sabbato esset in Abbatia Claræuallis; ablutioni pedum Monachorum, quod Mandatum vocant, voluit interesse. Videlicet, quòd secundum morem Ordinis, post Vesperas, solemniter & deuotè sibi mutuò lauant pedes. Ipse verè ex humilitate sua pluries voluit capam deponere, & flexis genibus manus apponere ad pedes seruorum Dei humiliter abluendos. Sed quia plures Magnates non sibi multum familiares tunc sibi adstabant, de consilio ab hoc humilitatis officio supercedit. De eximia humilitate ipsius, benignitate, mansuetudine, atque patientiâ, plurima possent dici, & ad ædificationem multorum exempla subijci.

Sed præſens opus excedere modum poſſet. In prædictis enim virtutibus neſcio ſi ſecundum ſtatum ſuum parem haberet in mundo.

Item de humilitate eius.

DEmum ad laudem humilitatis eius ſpe- 10.
ctat, quòd in extrema voluntate ſua ſtatuit, et in teſtamento ſuo ſcribi præcepit, quòd ſuper ſepulturam ipſius defuncti nulla curioſitas, nulla ſuperfluitas fieret: vt ſicut humilitatis exemplum ſe exibuit viuus, oſtenderet & defunctus. Confeſſores ſuos in magna reuerentia ſemper habebat, ita quòd aliquando, poſtquam iam ſederat coram Confeſſore ad confitendum, ſi oſtium aliquod vel feneſtram vellet claudi, vel aperiri, ipſe à loco confeſſionis feſtinanter ſurgebat, quaſi præueniens Confeſſorem: & ibat humiliter ad claudendum, vel aliquid huiuſmodi faciendum. Qui cùm à Confeſſore ſuper hoc argueretur, humiliter reſpondebat: Amen, vos «
eſtis pater, & ego filius. Item ad commendatio- «
nem pertinet humilitatis ipſius, quòd frequenter, & abſque pudore, imò libenter plurimum gratioſè narrabat, quomodo apud Maſſoram captus fuit à Sarracenis, & qua-

liter tunc se habuit apud eos, & de modo liberationis ipsius. Si quid dicebatur ei vel fiebat quod displicebat, si dissimulandum erat, optimè & cautè dissimulare sciebat. Præter Confessores suos, aliquem vel aliquos etiam sibi eligebat, quos affectuosè rogabat, quòd ei quæ viderent, vel ab aliis audirent digna reprehensione in ipso, sibi fideliter intimarent, nec sibi parcerent ullo modo. Ipse verò huius caritatiuas monitiones benignè & patientissimè acceptabat.

Quomodo castè & continenter se habuit in matrimonio suo.

11. D*E consensu uxoris suæ Reginæ, per totum Aduentum, & per totam Quadragessimam, ab opere carnali mutuò continebant: & nihilominus certis aliquot diebus qualibet septimana, similiter in vigiliis & diebus magnorum festorum. Insuper in solemnitatibus, in quibus communicare debebat, pluribus diebus ante communionem, & pluribus post, ob reuerentiam sacri mysterij continebat. Si autem ipsum his continentiæ diebus ex certa causa uxorem suam Reginam visitare contingeret, & cum ea morari, et ex*

vicinitate vxoris pro humana fragilitate quandoque motus carnis inordinatos ſentiret: ſurgebat è lecto, per cameram deambulans, donec carnis rebellio quieuiſſet.

Quòd regno abiecto voluit intrare Religionem.

NEc ſilendum, quòd annos plurimos ante 12.
mortem ipſe ad culmen omnimodæ perfectionis adſpirans, corde deuoto firmiter diſponebat, quòd adulto filio ſuo primogenito regnum penitus relinqueret, & obtento vxoris aſſenſu Religionem intraret: vnam videlicet de duabus, Fratrum Minorum ſcilicet, ſiue Fratrum Prædicatorum. Has enim duas ſpecialiſſimè diligebat, dicens, quòd ſi de corpore ſuo poſſet duas facere portiones, vnam daret vni, reliquam alteri. Vnde & familiariter dicebat, ſe in hoc modicum gloriari, quòd familiares ſui, qui ſibi quaſi continuè aſſiſtebant, diſcernere non poterant quem Ordinem magis diligeret è duobus. Cùm autem dictum propoſitum, nacta oportunitate, conſorti ſuæ Reginæ *ſecretò aperuiſſet, aſtringens eam quòd hoc nullatenus alicui reuelaret: ipſa nulla penitus ratione huic Regis petitioni ſui deſiderio voluit aſſentire, rationes probabiles aſſignans*

in contrarium, ad ipsius Regis propositum refellendum. Diuina prouidentia forsitan ordinante ipsum vtiliorem in statu pristino ad regnum in pace seruandum, & ad totius Ecclesiæ negotia promouenda. Frustratus igitur à proposito suo pio, deincepis cum minori mundi amore, & cum maiori humilitate ac timore remansit in mundo.

De sacra educatione & institutione liberorum suorum.

13. *ET quia de tam sacro coniugio generosa ac sancta proles procedere debuit, & per Dei gratiam copiosa processit: sequitur videre, quàm Catholicè se habuit pius pater in suorum instructione ac regimine liberorum. Volebat siquidem, quòd pueri iam adultæ ætati propinqui quotidie non solùm Missam, sed & Matutinas, & Horas Canonicas cum cantu audirent: & quòd ad audiendum Sermones secum adessent, & quòd singuli litteras addiscerent, & Horas beatæ Virginis dicerent: & quòd semper cum ipso essent ad Completorium, quod post cœnam suam solemniter in Ecclesia dici quotidie faciebat, & in fine Antiphonam specialem de beata Virgine*

gine altè & deuotè cantari. Dicto Completorio, in camera cum pueris reuertebatur, & aqua benedicta à Sacerdote circa lectum & per cameram aspersa, residebant pueri circa ipsum: quibus tunc priusquàm recederent solitus erat aliqua verba ædificatoria dicere, ad institutionem ipsorum. Capellos de rosis, siue alios quoscumque nolebat quòd dicti pueri sacris diebus Veneris in capitibus deportarent, ob memoriam illius sacræ coronæ spineæ, qua caput Saluatoris ea die atrociter fuerat coronatum: & qua corona Rex Regum decorauerat tam magnificè regnum suum.

Quòd duo de filijs in Religione nutrirentur.

NEc prætermittendum ad dicti Regis laudem, quòd cùm prima vice adhuc esset in peregrinatione Terræ sanctæ vltra mare, & indè postquam in Franciam est reuersus, vt vidimus, Spiritu Dei ductus ordinauit, & in Testamento suo scribi voluit, quòd duo filij, qui sibi nati fuerant vltra mare, scilicet domnus Io. & domnus P. cum ad annos discretionis venissent, infra septa Religionis nutrirentur; videlicet vnus in domo Fratrum Prædicatorum Parisius, & alius in domo Fra- 14.

trum Minorum, locis ad hoc competentibus ibidem Regis ſumptibus præparatis: vt illic ſacris inſtitutis & litteris inſtruerentur, & ad amorem Religionis ſalubriter inducerentur. Deſiderans toto corde, vt documentis ſalutaribus informati, Domino inſpirante, loco & tempore ipſas Religiones intrarent. Similiter filiæ ſuæ primogenitæ, quæ poſtea fuit Regina *Nauarræ, cùm adhuc eſſet ipſe vltra mare, literas ſpeciales manu ſua ſcriptas tranſmiſit: in quibus inducebat eam efficaciter & deuotè ad mundi contemptum, & ad Religionis amorem & ingreſſum. Inſuper ex deuotione ſua dominam* BLANCHAM *filiam ſuam, quantum in ipſo fuit, Deo obtulit in Abbatia Monialium iuxta Pontiſſaram; vbi corpus piæ matris ſuæ ſepultum eſt: vt ibidem religiosè nutriretur, & ad Religionis amorem ſalutaribus verbis, & Sanctimonialiorum exemplis informaretur. Licèt autem is, cuius prouidentia in ſui diſpoſitione non fallitur, aliter de dictis liberis voluit ordinari, quia forſitan ad bonum ipſorum, & Eccleſiæ Dei vtilitatem expediebat meliùs eos in ſeculo, & in matrimonio conuerſari, quàm Religionem intrare: tamen prædicta ſcripſimus, vt pij Regis deuotionem fidei, ac fer-*

uorem ſancti deſiderij oſtendamus, quibus ad omnem perfectionis apicem tam in ſe, quàm in ſuis liberis aſpirabat. Nec arbitror, quòd pius affectus ipſius careat præmio & corona, quamuis voluntas pia eius optatum non fuerit effectum ſortita. Cæterùm, in finem præſentis Capituli ſupponere dignum duxi, qualiter pater Catholicus, quaſi Domino reuelante, propriæ mortis præſcius, ante ſuam infirmitatem extremam ſcripſit in Gallico manu ſuâ ſalutaria documenta, & Catholica inſtituta: quæ filio ſuo primogenito, & in ipſo cæteris liberis quaſi pro Teſtamento reliquit. Horum documentorum manu ſua ſcriptorum poſt mortem ipſius ego copiam habui, & ſicut meliùs & breuiùs potui tranſtuli de Gallico in Latinum. quæ documenta ſunt hæc.

Documenta, quæ pius Rex ante mortem filio primogenito ſcripſit, & quaſi pro Teſtamento reliquit.

FIli cariſſime, imprimis te doceo, quòd Do- 15.
minum Deum tuum diligas ex toto corde tuo, & ex tota virtute tua. nam ſine hoc non eſt ſalus. Fili, debes te cuſtodire ab omnibus, quæ Deo noueris diſplicere, videlicet ab omni-

mortali peccato: ita, quòd priùs deberes te permittere omni genere martyrij cruciari, quàm aliquod mortale peccatum committere. Præterea si Dominus tibi aliquam tribulationem habere permiserit, benignè, & cum gratiarum actione debes sustinere: cogitans quòd ad bonum tuum proueniat, & quòd hoc forsitan benè meruisti. Insuper, si Dominus tibi prosperitatem quamcumque contulerit, debes ei humiliter regratiari: cauens ne indè fias deterior, siue per vanam gloriam, siue quocumque alio modo; quia non debes Deum impugnare, vel offendere de donis suis. Item moneo te frequenter confiteri, & quòd discretos & honestos tibi eligas Confessores, qui te sciant docere, à quibus tibi sit cauendum, & quæ te facere sit necesse. Et *tu ad Confessores tuos te habeas tam modestè, quòd ipsi et amicè te, & securè reprehendere audeant. Libenter etiam et deuotè audias officium Ecclesiæ; et quamdiu eris in Ecclesia, caue ne vagè circumspicias, nec vana loquaris: sed ora Dominum deuotè, siue ore, siue cordis meditatione; et specialiter amplius intendas deuotioni in secreto Missæ circa horam consecrationis corporis et sanguinis Domini nostri* IESV CHRISTI. *Cor habeas pietatis ad pauperes, miseros, et afflictos; et secundum posse tuum eis subuenias,*

et eos consoleris. Si habueris aliquam cordis desolationem, dic eam Confessori tuo, vel alicui probo viro; et tunc eam leuiùs feres. Diligas habere semper tecum societatem bonorum, siue Religiosorum, siue secularium, et habe frequenter colloquium cum eis: & caue societatem prauorum. Audi libenter Sermones tam in aperto, quàm in secreto, & libenter tibi procures indulgentias matris nostræ sanctæ Ecclesiæ. In proximis semper diligas bonum, & odias malum. Noli pati, dici coram te verbum allectiuum ad peccatum, nec verbum detractorium de alio: maximè autem nullum verbum blasphemiæ de Deo, siue de Sanctis patiaris dici ab aliquo, quin vindictam de eo fieri facias. De omnibus beneficijs tuis tibi à Deo collatis sic gratias agas illi, vt sis dignus maiora accipere. Erga subditos tuos ita iustè te habeas, quòd lineam iustitiæ teneas, non declinans ad dexteram, neque ad sinistram: & semper plus te teneas ex parte pauperis, quàm diuitis, donec sis certus de veritate. Si quis autem contra te querelam habuerit, stes potiùs pro causa aduersarij tui, donec constet tibi de veritate: & sic illi qui sunt de consilio tuo, citiùs stabunt pro iustitia. Si pro certo intelligas, quòd teneas aliquid de alieno, siue

ab antecessoribus tuis, siue à tempore tuo, statim restitue. Si res obscura est, veritatem inquiri facias per discretos. Sis diligens, quòd omnes subditi tui iustitia & pace seruentur: maximè autem personæ Ecclesiasticæ, ac Religiosæ. Dicitur de Rege *Philippo auo nostro, quòd quidam de Consiliariis suis dixit ei, quòd Clerici multa damna inferebant ei, iura ipsius vsurpando: & mirabantur multi, quòd*
„ *ita tolerabat. Cui Rex respondit:* Benè *credo*
„ *quod dicis, sed quando cogito beneficia, quæ*
„ *mihi Dominus contulit, meliùs volo pati,*
„ *quàm inter me & Ecclesiam scandalum sus-*
„ *citare. Ama igitur, ô fili, personas Ecclesiasticas, serua pacem earum quantum poteris. Libenter subueni pauperibus Religiosis in suis necessitatibus, & maximè illis, per quos Deus magis honoratur in terra. Honora parentes tuos, & reuerenter serua mandata eorum. Beneficia Ecclesiastica personis idoneis dona de consilio spiritualium virorum, & eis qui non habent aliud beneficium. Caue ne absque maximo consilio guerram primus moueas contra aliquem Christianum: & si oporteat fieri, fac caueri ne innocentes, & Ecclesiæ, ac res earum sine merito puniantur. Et quamcitiùs poteris, pacifica de guerris & con-*

tentionibus tuis, & de guerris quæ sunt inter subditos tuos; sicut fecit beatus Martinus, qui bonam virtutum suarum consummationem existimauit, si pacem inter discordantes restituisset. Sis sollicitus, quòd habeas fideles Præpositos & Bailliuos, & inquire diligenter quomodo se gerant. Similiter de illis de hospitio tuo. Sis deuotus & obediens matri nostræ Romanæ Ecclesiæ, & summo Pontifici tanquam patri spirituali. Labora quòd omne peccatum de terra tua remoueatur, maximè autem blasphemiæ & hæreses. Memoriter recognosce, & regratiare Deo super omnibus beneficijs suis. Attende, quòd expensæ domus tuæ cum moderamine fiant. In fine obsecro te, ô fili, quòd si decedam ante te, quòd tu fideliter animam meam iuuari facias in Missis & orationibus, & mittas per sanctas Congregationes regni nostri, ad orationum suffragia impetranda pro me: & quòd in omnibus bonis, quæ facturus es, participitationem habeam specialem. O fili carissime, in fine do tibi omnem benedictionem, quam pius pater potest donare filio: & tota Trinitas, & omnes sancti custodiant te ab omni malo. Et det tibi Dominus gratiam faciendi suam voluntatem taliter, quòd seruiatur & ho-

noretur per te: ita quòd post hanc vitam nos simul perueniamus ad ipsum videndum, amandum, & laudandum sine fine. Amen, amen.

En Testamentum pij patris ad filios. O Testamentum vitæ & pacis! Testamentum nulla obliuione delendum, nulla similiter ordinatione mutandum! Testamentum non morte testatoris, sed immortalis vitæ adeptione firmatum! Siquidem pius pater de his, quæ verè sua erant, condidit Testamentum; & quæ in se possederat, alijs hæc legauit. Virtutes enim, quas filijs delegauit, in se completas habuit: vt pote qui in se priùs cœpit facere, & alios postremò docere. Huius nos, carißimi, tam sancti Testamenti generalis patris ac Regis nostri pro modo nostro simus legatarij & hæredes; & præcipuè Principes, & Prælati. Et hæc de doctrina & instructione liberorum dicta sufficiunt. Nunc de modo pœnitentiæ ipsius aliquid differamus.

De modo pœnitentiarum ipsius, & primò de confessione eius.

16. S*Icut in laudem Regis Iosiæ scriptum præmißimus, quòd ipse directus est diuinitus*

in pœnitentia gentis: sic iste in formam & exemplum pœnitentiæ statui omnium gentium à Deo diuinitus est exhibitus, & ostensus. Pœnitentiæ enim ipsius multiplex modus fuit. Siquidem sexta feria per totum annum consueuerat deuotè & humiliter confiteri, locum valdè secretum ad hoc eligens, & quasi in quolibet manerio suo ad huiusmodi prouidens locum aptum. Et licèt consueuisset intrà, tamen non omittebat extra. Nam post confeßionem, à Confessore suo disciplinam semper recipiebat cum quinque catenulis ferreis similiter iunctis, capitibus earum in fundo cuiusdam paruulæ pixidis eburneæ virgulæ decenter infixis: quæ, peracta disciplina, in pixide replicabantur, & recondebantur. Quam pixidem ipse in bursa ad zonam suam pendente secretò portabat. Similes pixides cum similibus virgulis ferreis, quasi pro secreto xenio, dabat aliquando liberis suis, siue secretis amicis, pro recipiendis loco & tempore disciplinis. Si quando Confessor suus, quasi parcens ei, nimis remissos ictus, vt sibi videbatur, ei dabat; quòd fortiùs percuteret, ipse per signum aliquod innuebat. Hanc autem disciplinam, existimo, apud quendam habuit Confessorem, qui erat solitus sibi dare disciplinas nimis immoderatas & duras: super quo caro eius tenera non modicum gra-

uabatur. Quod grauamen nunquam illi Confessori, quandiu viueret, voluit reuelare: sed post mortem dicti Confessoris, quasi iocando & subridendo hoc alteri Confessori suo humiliter recognouit. Et licèt, prout dictum est, consueuisset omni die Veneris confiteri; tamen si aliis diebus sibi occurreret aliquid confitendum, non differebat quin quantociùs posset confiteretur. Si quid etiam de nocte, vt fieri solet, sibi contingeret, si suum in promptu habere poterat Confessorem, mittebat pro eo antequam inciperet Matutinas. Si autem commodè habere non poterat, interim Capellano confitebatur: qui eum ad Horas dicendas iuuabat. Nec omittendum, quòd postquàm de transmarinis partibus est reuersus, semper duos voluit Confessores, vnum de ordine Fratrum Minorum, & alium de Ordine Prædicatorum: vt si vnum habere non posset, alium paratum haberet, & vt per hoc amorem ad vtrumque Ordinem ostenderet & seruaret; & maximè, vt sic conscientia sua securior esse posset, quòd in ore duorum *testium* stat omne verbum: *& iuxta sententiam Salomonis*, vbi multa consilia, ibi salus.

Quod cilicio quoque vtebatur.

PRaeterea, in Aduentu & Quadragesima, diebus Veneris, cilicio ad carnem vtebatur. Similiter in quatuor vigilijs beatae Mariae: licet à Confessore suo pluries sibi dictum fuisset, quòd huiusmodi pœnitentia statui suo minimè competebat: sed largas elemosynas pauperibus erogare debebat, & subditis festinatam iustitiam exhibere. Tandem Confessori suo humiliter recognouit, quòd huiusmodi cilicium carnis eius teneritudinem supra modum grauabat. Vnde de consilio eius vti cilicio humiliter praetermisit. Tamen nonnumquam in Quadragesima loco cilicij quadam zonâ lata de cilicio, siue fascia se cingebat. Insuper loco praedicti cilicii, quasi in recompensationem, voluit quòd omni die Veneris, in Aduentu & Quadragesima, Confessor suus reciperet de mandato ipsius XL. *solidos Parisienses, ad erogandum secretò pauperibus.* 17.

De abstinentia ipsius.

COnsuetus erat per totum annum omni sexta feria ieiunare, & quarta feria à 18.

carnibus & ſagimine abſtinere. Aliquando etiam diebus lunæ à carnibus ſimiliter abſtinebat. Sed propter debilitatem corporis hanc diem dimisit conſilio diſcretorum. Inſuper quatuor vigilias præcipuorum feſtorum beatæ Virginis in pane & aqua ieiunabat. Nihilominus in Paraſceue, & quandoque in vigilia omnium Sanctorum, ac aliquibus alijs ſolemnibus ieiunijs per annum ſimiliter in pane & aqua ieiunare volebat. Sextis ferijs in Quadrageſima & Aduentu à fructibus & piſcibus abſtinebat. Tamen aliquando de licentia ſui Confeſſoris vno genere piſcium, & vno genere fructuum vtebatur. Audiuit à quodam Religioſo, quòd ab omni genere fructuum comedendo penitus abſtinebat; niſi quando prima vice nouus fructus ſibi afferebatur, quaſi in gratiarum actionem ſemel indè guſtabat, deinceps erat abſtinens toto anno. Quod cùm ſanctus Rex Confeſſori ſuo retuliſſet, quaſi ſuſpirans quòd tantam perfectionem aggredi non auderet; concepit in animo ſaltem facere è conuerſò, videlicet vt cùm ſibi nouus fructus primitus offerretur, indè non comederet ea vice, quaſi primitias immolando Domino. & tunc ſecurè deinceps comedebat. Et credo quòd ita poſtmodum, ſicut propoſuerat, obſeruauit.

Nullum, vel paucissimos recolo me vidisse, qui tantâ aquæ copiâ vinum suum obrueret, sicut ipse.

De operibus misericordiæ, & largitate elemosynarum ad pauperes.

18. *Porro ab infantia creuerat secum miseratio. Et quia erga afflictos et pauperes pia semper gestabat viscera charitatis, eleemosynas eius, quas enarrat omnis Ecclesia Sanctorum, nec simulare debeo, nec sufficio explicare. Siquidem quotidie, vbicumque esset, in domo sua reficiebantur pane, vino, et carnibus, sine ciuibus, plus quàm centum viginti pauperes. In Quadragesima verò, & Aduentu, atque deuotis diebus, summa pauperum augebatur. Frequenter ipsemet pius Rex pauperibus seruiebat, & coram eis fercula ministrabat, panem scindebat, ac denarios multos manu propria eis dabat; & ante eos pauperiores eligebat vt largiùs eis daret. Specialiter autem in quibusdam ieiuniorum diebus et solemnibus vigilijs, ducentis pauperibus manu propria, antequam comederet, de prædictis omnibus seruiebat. Præter hæc, quotidie in prandio et in cœna habebat propè se tres senes*

pauperes comedentes, quibus de cibarijs suis charitatiuè mittebat, & in fine prandij certam summam pecuniæ eis dabat. Cæterùm, quis enarrare sufficeret, quàm largas et frequentes elemosynas pius Rex aßiduè erogaret pauperibus Religiosis, ac Conuentibus plurimis tam Sanctimonialium, quàm virorum, similiter Hospitalibus pauperum, ac Domibus Leprosorum, & aliorum Collegijs pauperum, tanquam specialis pater eorum? Sanè, cùm inter cetera pietatis opera, singulis annis solitus esset circa principium hiemis Conuentibus Fratrum Minorum, et Fratrum Prædicatorum Parisiensium summam pecuniæ elargiri pro suis neceßitatibus prouidendis, et quando ampliùs indigebant suum beneficium ampliare: post illius conceßionem elemosynæ, ex affluentia pietatis, quam gerebat in pectore, familiaribus, qui aderant, serenißimo vultu,
» *ac corde deuoto dicebat: O Deus, quàm benè*
» *reputo hanc elemosynam esse erogatam tot &*
» *tantis fratribus, qui de toto corde ad istos Con-*
» *uentus Paris. pro studio sacræ doctrinæ con-*
» *fluunt; & exindè, quod de Scripturis diuinis hauserunt, per totum mundum ad Dei honorem, & animarum salutem effundunt! Præterea, ab ineunte ætate Domus & Monaste-*

ria Religiosorum cœpit ædificare quamplura: inter quæ specialiter illud præclarum beatæ Mariæ Regalis Montis Cisterciensis Ordinis Monasterium, et Ecclesiam admirandæ pulcritudinis de proprio suo construxit, & copiosos redditus assignauit; vbi magna & sancta Monachorum congregatio Deo seruit. Domos insuper quamplures Fratrum Prædicatorum atque Minorum in diuersis regni sui partibus ædificauit, & iam incœptas ad consummandum adiuuit. Domum de Parisijs cum magnis sumptibus ampliauit: & redditibus augmentauit. Insuper Domos Hospitales pauperum apud Pontisaram, Compendium, et Vernonem, magnis & sumptuosis ædificiis construxit, et magnos redditus assignauit. Monasterium autem sancti Matthæi iuxta Rothomagum de proprio adquisiuit, in quo posuit Religiosas Sorores de Ordine beati Dominici circiter quinquaginta, deuotè Domino seruientes, & eisdem redditus sufficientes prouidit. Domum etiam magnam cæcorum pauperum Parisiis construi fecit, vbi plus quàm trecenti quinquaginta cæci pauperes commorantur, in Capella ibi constructa diuinum seruitium audientes. Præterea miserandarum mulierum, quæ propter victus

penuriam erant publicè exposita ad peccatum, vel ad exponendum paratæ, quæ tantùm panem & aquam ab ipso petebant, vt sic à peccato cauerent, in Domo filiarum Dei Parisius magnam multitudinem congregauit, & eisdem pro sustentatione annuatim quatuor centum libras Par. assignauit. Insuper Monachis Ordinis Cartucensis propè Parisios in loco, qui dicitur Vallis-viridis, & locum aptum prouidit, & ad viuendum Deo ibidem sufficientes redditus contulit. Domum insuper Paris. honestarum mulierum, quæ vocantur Beguinæ, de suo adquisiuit, & eisdem assignauit, in qua religiosè et honestè conuersantur circiter quadringentæ: & pluribus exceptis, maximè pauperibus nobilibus, quamdiu vixerent, de substentatione quotidiana prouidit. Similiter in pluribus alijs regni sui ciuitatibus atque castris dictis Beguinis domos ad habitandum prouidit. Præterea, quia circa initium Quadragesimæ piæ memoriæ Rex PHILIPPVS *annuatim circiter tria millia librarum solebat pauperibus erogare, sed nulla super hoc confirmatio habita: iste deuotissimus successor hanc piam elemosynam per Cartam suam in perpetuum confirmauit,* ⋆ *per literas, vnde poterat per dessuetudinem amitti. Igitur*

tur piissimus Rex, pauperum pater ac consolator, qui de corde suo constituerat spirituale Domino Hospitale, omnes Religiosos, qui veniebant ad ipsum, cuiuscumque pauperis Ordinis, dum tamen esset à Sede Apostolica confirmatus, benignè suscipiebat, & Parisius sumptibus proprijs de loco commodo prouidebat. Cùm autem intelligeret, quòd nonnulli ex familiaribus suis ex largitate elemosynarum suarum murmurarent, eisdem dicebat, quòd cùm oporteret quandoque in expensis excedere, potiùs eligebat quòd excessus fierent in elemosynis propter Dominum, quàm in secularibus & mundanis: vt excessus, qui fiebat in spiritualibus, excusaret atque redimeret excessum, quem frequenter oportebat fieri in mundanis. Nihilominus tamen in sollemnitatibus Regijs, & tam in quotidianis sumptibus domus suæ, quàm in Parlamentis, & Congregationibus Militum & Baronum, sicut decebat Regiam *dignitatem, liberaliter ac largiter se habebat: et seruiebatur in Domo sua multùm curialiter ac decenter, plus quàm in prædecessorum suorum Regum Curijs. Volebat insuper, quòd reliquiæ ciborum de mensis Domus Regiæ sollicitè ac fideliter seruarentur: ita quòd non licebat alicui extra*

domum aliquid de dictis reliquiis exportare, nisi de licentia Elemosynarij specialis. Vnde pauperes exinde magnum commodum reportabant.

De beneficiorum collatione.

20. *SAnè in beneficiis Ecclesiasticis, conferendis quæ ad patronatum siue donationem ipsius pertinebant, Deum semper præ oculis habebat, et electis & probatis personis ea quantum poterat conferebat: præcipuè autem in Ecclesiis Cathedralibus, vbi Sede vacante, ratione custodiæ Regalis, ex consuetudine pertinebat ad eum collatio præbendarum. Quas personas inquiri & eligi faciebat per Cancellarium Parisiensem, & alios viros bonos: specialiter autem per Fratres Prædicatores, atque Minores. Atque Clericos in Memoriali suo scribi volebat, vt eisdem loco & tempore prouideret. Nec prætermittendum, quòd hanc consuetudinem obseruabat, quòd nulli, quantumcumque litterato, vel famoso, aliquod beneficium Ecclesiasticum poßidenti conferret aliud Ecclesiasticum, nisi prius beneficium simpliciter resignaret: vel beneficium non vacans omninò alicui concedere, vel conferre*

volebat, donec teſtimonium haberet & certitudinem, quòd vacaret. Exultabat autem plurimum à Domino cor eius, quando perſonæ magni teſtimonii ac excellentis famæ aliquod bonum beneficium conferebat. Et *vt breuiter ea, quæ ad laudem pietatis ac miſericordiarum ipſius pertinent, concludamus; quicquid in operibus pietatis vel vſus pauperum erogabat, vel personis boni teſtimonii conferebat, æſtimabat optimè collatum. Quod autem in ſuperfluis domorum suarum ædificiis expendebat, ſiue in aliis mundanis ſuperuacuis, videbatur quaſi perditum reputare. Aduertendum autem, quòd hoc apertè videtur fuiſſe diuinæ virtutis operatio, ac meritorum ſancti Regis declaratio, quòd cùm ſecundum iudicium hominum mundanorum non eſſet multum profuſus in largis muneribus conferendis Baronibus ſiue militibus regni ſui, nec etiam quantum ad ipſos multum affabilis in verborum blanditiis, ſiue applauſionibus forinſecus videretur, per quæ corda eorum attraheret ad amorem: omnes tamen tam maiores quàm minores ipſum habebant in magna reuerentia & timore, propter fidelitatem & ſanctitatem ipſius atque iuſtitiam. Scientes enim eum virum iuſtum, & ſanctum, metuebant*

eum. Vnde post suæ primordia iuuentutis, non fuit qui auderet insurgere, vel attentare aliquid contra ipsum. Aut si fuit rebellis aliquis, citò sub eius humiliabatur imperio. Et, sicut legitur de Rege pacifico Salomone, habuit pacem vndique in circuitu regni sui. Et quod de Atha Rege *Iuda dicitur, quòd regnauit in pace, nulla temporibus eius bella surrexere, pacem per gyrum Domino largiente. Sanè si quos etiam hostes et æmulos latenter habebat, eos sagaciter & caritatiuè adtrahebat ad pacem & beneuolentiam, suis curialitatibus & auxilijs opportunis. Et quia placebant Domino viæ eius, inimicos ipsius, si quos habere poterat, conuertebat ad pacem. Non solùm autem ad subditos clementer & pacificè se habebat, sed etiam ad alios finitimos & vicinos, ad Principes & villarum Rectores. Pro pace inter eos, & concordia reformanda frequenter nuncios suos prouidos & discretos cum magnis sumptibus destinabat, & eos sic ad pacem----- populares & pauperes ab oppreßionibus & afflictionibus, quæ in guerris solent contingere, conseruabat. Sic autem gratiosè erga omnes tam subditos quã vicinos, necnon extraneos remotos fideliter, misericorditer, & clemẽter in omnibus se gerebat, quòd ab om-*

nibus merebatur honorari pariter & amari; & regnum eius sic cum sui custodia et tranquilitate cordis in pace seruari. Nam scriptum est: Misericordia *enim* & veritas custodiunt Regem, & firmatur clementia thronus eius. *Thronus quippe eius sicut sol in conspectu omnium renitebat, & respectu etiam cæterorum. Nam sicut sol suos vbique diffundit radios, sic ab ipsô diffundebantur vbique beneficia sui luminis, & caloris: exempla videlicet luminosa suæ vitæ laudabilis, et opera charitatis inextinguibilis, et amoris.*

De deuotione eius ad diuinum officium, & de modo orandi ipsius.

OMnes Horas Canonicas, & etiam de beata Virgine, cum cantu quotidie audire volebat. Etiam si eas in itinere equitando audire contingeret, nihilominus eas inter se & Capellanum suum, tam de die, quàm de beata Virgine, submisse dicebat. Insuper Officium mortuorum quotidie cum nouem lectionibus, etiam in festis quantumcumque solemnibus, dicebat cum Capellano suo. Raro accidebat, quin quotidie duas Missas audiret, 21.

& frequenter tres vel quatuor. Cùm autem audiuiſſet, quòd Nobilium aliqui murmurabant ſuper hoc, quòd tot Miſſas, tot Sermones audiret: reſpondit, quòd ſi in duplo de tempore poneret in ludendo ad aleas, & currendo per ſyluas pro venationibus & aucupijs, nemo ſuper his loqueretur. Aliquanto tempore in conſuetudinem duxit, circa mediam noctem ſurgere ad Matutinas à Capellanis ſuis & Clericis in Capella cantandas; vt poſt Matutinas rediens, ante lectum ſuum quietum ſpatium orandi haberet. Tunc, ſicut familiariter dicebat, non habebat timorem, quòd ſi tunc Dominus ei aliquam deuotionem immitteret, impedimentum à ſuperuenientibus pateretur. Et tunc tamdiu in oratione permanere volebat, quantum durauerant in Eccleſia Matutinæ. Sed cùm ipſum nihilominus oporteret propter inſtantia negotia ad Primam ſurgere ſatis mane, & ex his vigilijs corpus eius & caput maximè non modicum debilitari et grauari poterat; adquieuit conſilio et precibus diſcretorum, videlicet quòd ad Matutinas ſurgeret tali hora, quòd poſt modicum ſpatium Primam, & Miſſas, & Horas cæteras continuè poſſet audire. Dum Horæ cantarentur, nolebat alicuius colloquio impediri, niſi vrgeret

aliqua vtilitas; & tunc, breuiter, & ſuccinctè. Sicut autem in laudem Regis Joſiæ præmiſimus, quòd fecit phaſe, quale ante non fuerit, nec quiſquam de Regibus fecit tale: *ſic iſte ſolemnitates præcipuas anni, non ſolùm Paſcha, ſed & ceteras feſtiuitates deuotas faciebat venerabiliter ac ſtudioſiſſimè celebrari; conuocans ad hoc pluries in anno Clericos electos & gratiosè cantantes, & maximè de Bonis-Pueris, qui in ſancta Congregatione Pariſius morabantur: quibus in receſſu denarios erogabat, illiſque pro magna parte anni in ſtudio ſuſtentabantur. Lacrymarum gratiam plurimum affectabat, & ſuper hoc defectu Confeſſori ſuo piè & humiliter conquerebatur, familiariter ei dicens, quòd quando in Letania dicebatur,* Vt fontem lacrymarum nobis dones, *deuotè dicebat:* „*O Domine, fontem lacrymarum non audeo poſtulare, ſed modicæ lacrymarum ſtillæ mihi ſufficerent ad cordis mei ariditatem & duritiam irrigandam.* „ *Aliquando etiam Confeſſori ſuo familiariter recognouit, quòd quandoque Dominus in oratione aliquas lacrymas ſibi dedit, quas cùm ſentiret per genas ſuauiter ad os influere, non ſolùm*

cordi, sed gustui suo dulcissimè sapiebant. Congregationes Religiosorum frequenter ac deuotissimè visitabat, & ab eis pro se & amicis suis, viuis ac defunctis, piarum orationum et Missarum suffragia humiliter, et flexis genibus, in Capitulo stipulabatur. Fidelissimus erat ad orandum, et ad faciendum orari pro familiaribus suis, seruientibus suis, & amicis defunctis.

De peregrinatione eius in Nazareth.

22. *NEc silendum arbitror, quàm humiliter, quàm Catholicè se habuit Rex deuotus in peregrinatione, quam fecit de Acon in sancta ac deuota ciuitate Nazareth. Nam in vigilia Annunciationis Dominicæ iuit indutus ad carnem cilicio, de Sophera, vbi ea nocte iacuerat, in Cana Galileæ. Indè in montem Thabor, indè eadem vigilia descendit in Nazareth. Cùm autem à longè locum sanctum videret, descendens de equo, flexis genibus deuotissimè adorauit, et sic pedes incessit, donec humiliter ciuitatem sacram, & pium locum incarnationis intrauit. Ea die in pane & aqua deuotè ieiunauit, quamuis plurimum laborasset. Quàm deuotè ibidem se habuerit, quàm*

quàm ſolemniter & glorioſè fecerit celebrari Veſperas, Matutinas, Miſſam, & cetera quæ ad ſolemnitatem tam celebrem pertinebant, teſtes eſſe poſſunt qui affuerunt, de quibus nonnulli atteſtari veraciter, ſiue edere potuerunt, quòd poſtquam Filius Dei in eodem loco de glorioſa Virgine carnem aſſumpsit, numquam tam ſolemne, támque deuotum officium fuerit ibi factum. Ibidem deuotus Rex Miſſa in altari Annunciationis celebrata, ſacram communionem accepit. Et domnus Odo Tuſculanus Apoſtolicæ Sedis Legatus ad maius altare Eccleſiæ Miſſam ſolemnem celebrauit, & Sermonem deuotum fecit. Ornamenta Eccclesiæ pretioſiſsima ac deuotiſsima Rex per omnia Catholicus habere volebat, et ſecundum quod varijs ſolemnitatibus congruebat, ornamenta ſeu paramenta diuerſorum colorum habebat: et ſuper hoc gerebat ipſe curam ac ſollicitudinem ſpecialem. Præterea indulgentias à domino Papa, & ab alijs Prælatis Eccleſiæ ſollicitè procurabat, et impetratas dèuotè & humiliter frequentabat.

f

Quòd deuotè Sermones audiebat, & in sacra Scriptura studebat.

23. *VAlde frequenter Sermones audire volebat, & quando sibi benè placebant, eos optimè retinebat, & alijs repetere multum gloriosè sciebat. Dum in reditu peregrinationis transmarinæ per decem septimanas, vel circa, moram in mari faceret, ordinauit quòd & in naui tres haberet Sermones qualibet septimana. Cæterùm, dum mare tranquillum erat, & nauis labore & opera nautarum minimè indigeret; volebat pius Rex, quòd dicti nautæ Sermonem specialem haberent de competente ipsis materia, scilicet de articulis fidei, et moribus, & peccatis, considerans quòd huiusmodi gens audiret rarissimè verbum Dei. Voluit insuper, quòd nautæ prædicti singuli confiterentur Sacerdotibus ad hoc electis: & ad hoc ipsemet ore suo exhortationem fecit eisdem valde salutarem & efficacem, persuadens ipsis & exprimens, quàm frequenter essent in mortis periculo, propter maris discrimina repentina. Inter cætera autem dixit eis verbum notabile, & memoria dignum: videlicet, quòd si interim dum vnus nautarum*

confiteretur peccata ſua, nauis officio ſuo forſitan indigeret; Ego, inquit Rex, *libenter ma-* "
num meam apponam, ſiue ad cordam tra- "
hendam, ſiue ad aliquid aliud faciendum. "
Nec fuit inanis pia ipſius exhortatio. Nam nonnulli nautæ tunc fuerunt confeßi, qui per annos plurimos numquam confeßi fuerant. Audiuit fidelis Rex, dum adhuc eßet vltra mare, de quodam magno Sarracenorum Soldano, qui omnia Librorum genera, quæ neceſſaria eſſe poterant Philoſophis Sarracenis, diligenter faciebat inquiri, et ſumptibus ſuis ſcribi, et in armario ſuo recondi; vt literati eorum Librorum copiam poſſent habere, quoties indigerent. Conſiderans igitur pius Rex, quòd filij tenebrarum prudentiores eße videntur filiis lucis, & erroris ſui amplius zelatores quàm ſint filij Ecclesiæ veræ fidei Chriſtianæ; concepit, quòd reuertens in Franciam omnes Libros ſacræ Scripturæ, quos vtiles & autenticos in diuerſis armariis Abbatiarum inuenire valeret, tranſcribi ſumptibus ſuis faceret, vt tam ipſe quàm viri literati ac religioſi familiares ſui in ipſis ſtudere poſſent; ad vtilitatem ipſorum, et ad ædificationem proximorum. Sicut cogitauit, ita & reuerſus perfecit, & locum aptum & fortem ad hoc

ædificari fecit, scilicet Parisius in Capellæ suæ thesauro, vbi plurima Originalia tam Augustini, Ambrosij, Hieronymi, atque Gregorii, necnon & aliorum orthodoxorum Doctorum Libros sedulè congregauit: in quibus quando sibi vacabat, valde libenter studebat, & alijs ad studendum libenter concedebat. Maximè autem si vacare poterat ad studendum propter dormitationem diurnam, antequam prodiret in publcum, siue ad loquendum cum aduentantibus, siue ad Vesperas audiendum. Potiùs autem volebat de nouo facere Libros scribi, quàm emere iam conscriptos: dicens, quòd hoc modo sacrorum Librorum numerus et vtilitas copiosiùs augebatur. De his autem Libris, quos, sicut diximus, fecit scribi, & quos in armario Parisius dereliquit, in suo disposuit Testamento, quòd vna pars esset Fratrum Minorum, & altera Fratrum Prædicatorum, reliqua Monachorum Regalis-montis, Ordinis Cisterciensis, quos ipse fundauit omninò de suo. Quando studebat in Libris, & aliqui de familiaribus suis erant præsentes, qui litteras ignorabant, quod intelligebat legendo propriè & optimè nouerat coram illis transferre in Gallicum de Latino. Non libenter legebat in Scri-

pturis magistralibus, sed in Sanctorum Libris autenticis & probatis.

Quantam deuotionem habuit in his quæ spectant ad fidem. & primo de sacra Corona, & de alijs sanctis reliquijs.

QVanta deuotione fidei, & quàm immensis laboribus & expensis, ac nunciorum suorum periculis obtinuerit à Constantinopolitano Imperatore ..... Coronam spineam Saluatoris, & partem maximam sanctæ Crucis, cum alijs reliquiis multis ac plurimùm pretiosis: & cum quanto gaudio procul occurrerit obuiam Rex deuotus ad dictas reliquias reuerenter suscipiendas, necnon cum quàm solemni ac deuotissima processione totius Cleri & populi preciosæ reliquiæ Parisius sint receptæ, ipso Rege hunc sacrum thesaurum ex vna parte propriis humeris ac nudis pedibus deportante; testis est is Libellus, qui diligenter super iis est confectus, de quo ad Matutinas legitur in solemnitatibus dictæ Coronæ, cæterarumque reliquiarum. Quas solemnitates pius Rex celebriter fieri instituit bis in anno, videlicet die anniuersaria, qua Parisius re- 24.

ceptæ ſunt. Cæterùm, quàm mirificam, quàm ſpecioſam, ac nobilem Capellam Pariſius fecit fabricari, necnon quàm precioſam & admirabilem thecam fieri fecit, auro, & argento, & lapidibus precioſis ornatam, ad prædictas ſacras reliquias honorificè recondendas; teſtes eſſe poſſunt, qui Pariſius prædicta diligenter viderunt. In qua Capella Canonicos atque Capellanos inſtituit, & magnos redditus aßignauit, ſicut decebat Regiam dignitatem: vt ibidem Domino in perpetuum in diuino officio ſeruiretur. Hæc omnia Zelum fidei Chriſtianæ in ipſo commendant.

De prima eius peregrinatione tranſmarina, & qualiter Damietam cepit, & quomodo captus fuit, & deliberatus.

25. PRæterea Rex *quanto feruore fidei bis peregrinationem aſſumpſerit tranſmarinam, quantoſque in ea ſuſtinuerit ſumptus, pericula, ac labores, penè innotuit toti mundo. Sanè qualiter in prima ſua peregrinatione, & poſt multos labores in primo aduentu ſuo in Ægyptum ſibi Dominus miraculosè reddiderit Damietam: quomodo poſtmodum*

diuina permißione à Sarracenis captus, quàm ſapienter ſe habuit in ..... & quamdiu fuerit in manibus eorum detentus, teſtes ſunt qui cum ipſo præſentes fuerunt. Ita quòd ipſi Sarraceni eum ſanctißimum, ac veraciſſimum, necnon ſapientiſſimum reputabant. Denique aduertendum, quòd ſi captus fuit à Sarracenis, non eſt multum admirandum: ſed eſt diuino miraculo, & ipſius potentiæ, necnon ſancti Regis meritis adſcribendum, quòd ita de facili, & ſatis pro modico pretio, contra ſpem ferè omnem, ipſe et fratres ſui, & exercitus Chriſtianus, fuerint ſatis incolumes & ſani de impiorum manibus liberati. Denique non ſilendum eſt, quòd quando ipſe Rex captus fuit, grauiter ægrotabat illa mortifera et generali infirmitate, qua maxima pars exercitus illis diebus eſt defuncta; ita quòd de vita ipſius modicum ſperabatur. Sed eo capto, prouidente ipſo, qui diligentibus ſe omnia cooperari facit in bonum, Soldanus per Medicos ſuos, qui meliùs quàm noſtri nouerant artem curationis infirmitatis huius, fecit eum cuſtodiri diligentiùs ac ſanari; et omnia neceſſaria, quæcumque Rex petiiſſet, abundanter & curialiter miniſtrari. Ita quòd de ipſo atque de ſuis potuit verè dici:

Et dedit eos in conſpectu omnium, qui ceperant eos.

Qualiter ſe habuit in Achon, & de mora eius in Terram ſanctam.

26. *IGitur diuina virtute liberatus, & pace ſeu treuiis cum Sarracenis firmatis, necnon captiuis, qui tunc potuerunt haberi, reductis, venit pius Rex in Achon: habitoque communi conſilio tam cum ſuis, quàm cum terræ illius militibus et Prælatis, dicentibus plurimis & diſcretis, quòd ſi poſt tale infortunium rediret in Franciam, in maximo perditionis periculo dimitteret Terram ſanctam, & quòd eſſent perditi reſidui captiui, qui nondum adhuc fuerant liberati: Rex pietate & fidei virtute permotus conſenſit morari in Syria quamdiu Domino placuiſſet, licèt nonnulli ſuorum aliter ſuaderent. Moratus eſt itaque poſtea in Terram ſanctam per annos quinque, vel circa: nec mora ſua fuit inanis, & vacua. Nam in ſpatio illo cum magnis ſumptibus ædificauit Cæſaream muris fortiſſimis in circuitu ciuitatis. Eodem modo Ioppen & Sidonem. Multa inſuper poſuit in amplificando & fortificando muros ciuitatis Achon.*

Licèt

Licèt autem labores huius, quamuis plurimùm sumptuosi, modicum effectum vtilitatis Christianitati visi fuerint contulisse, credimus quòd per ipsum non stetit: sed potiùs ex secreto & nobis ignoto Dei iudicio hoc processit, & culpis aliorum hoc exigentibus potiùs, quàm suis.

Quàm piè suscipiebat Sarracenos ad fidem reuertentes.

INsuper, in moræ illius spatio Sarraceni multi ad ipsum pro Christianitate suscipienda venerunt, quos gaudenter recipiebat, & baptizari faciebat, & in fide Christi instrui diligenter: & eos in omnibus proprijs sumptibus sustentabat, & in Franciam secum adduxit, & ipsis & vxoribus ac pueris eorum quamdiu viuerent, prouisionem adsignauit. Sclauos, & multos Sarracenos, siue gentiles, de proprio emi fecit, & baptizari, & prouisionem eis similiter assignauit. 27.

Quomodo se habuit audita morte piæ matris suæ.

28. *DVm moraretur in Ioppe ad instaurandos eiusdem loci muros, venerunt rumores de pio obitu dominæ* BLANCHÆ *illustrissimæ matris eius. Quos cùm primò dominus Legatus audisset, assumpto secum Tyrensi Archiepiscopo, qui tunc domini Regis sigillum portabat, placuit ei quòd ego tertius essem cum eis. Accedens igitur Legatus ad Regem, & nos duo cum eo, dixit quòd volebat secretò in camera sibi loqui, præsentibus nobis duobus. Attendens igitur Rex grauem Legati faciem, cognouit quòd aliquid triste dicere sibi vellet. Duxit itaque vir Deo plenus Legatum & nos de camera in Capellam suam, quæ cameræ erat coniuncta: & clausis cameræ ostijs sedit coram altari, & nos cum eo. Tunc Legatus prudenter Regi exposuit varia & magna beneficia, quæ diuina bonitas sibi abundanter contulerat ab ineunte puerili ætate: inter alia autem, quòd per gratiam suam sibi prouiderat talem matrem, quæ ipsum tam Catholicè instruxerat, et tam fideliter tamque prudenter tractauerat, & ad-*

ministrauerat negotia regni ſui. Subiuncto poſt modicum cum singultu & lacrimis dictæ Reginæ obitu tam damnoſo, tamque plangendo, Rex Catholicus eiulans alta voce, et in lacrimis reſolutus, coram altari genua flexit, & manibus iunctis, ac deuotiſsimè plorans, ait: Gratias ago tibi Domine Deus, qui dilectiſ-" simam matrem ac dominam, quamdiu boni-" tati tuæ placuit, mihi commodaſti: et nunc, " Domine, per corporalem mortem eam tibi ſe-" cundum tuum beneplacitum accepiſti. Verum " eſt, Domine, quòd ego nuper eam ſuper om-" nes mortales creaturas, prout benè meruerat, " diligebam: ſed ex quo beneplacitum eſt ante " te, ſit nomen Domini benedictum in ſecula, " amen. Poſt hæc dicta breui commendatione " à Legato pro anima defunctæ, voluit Rex ſolus in Capella remanere. Tamen recedente Legato & Archiepiſcopo, tunc me ſolum ſecum retinuit. Sed ne immoderata triſtitia grauaretur, acceſsi ad ipſum prout poteram conſolandum, humiliter dicens ei, quòd ad præſens ſatis naturæ reddiderat quod naturæ debèbat: ſed iam opportunum erat, quòd gratia Dei, quæ in ipſo erat, redderet quod ad rationem illuminatam per gratiam pertinebat. Quam admonitionem prudenter exce-

pit, & effectui mancipauit. Nam mox è loco illo surrexit, & in Oratorio suo secessit, vbi dicere consueuerat Horas suas. Ibi me solum cum vocauit, & ex voluntate ipsius nos duo pariter diximus totum Officium mortuorum, scilicet Vesperas & Vigilias cum nouem Lectionibus. Et non modicum sum miratus, quòd cùm cor eius esset tam diri vulneris nouitate subcussum, & grauiter sauciatum, non recolo quòd potuerim perpendere ipsum in aliquo versu Psalmi, siue in aliqua Lectione, quam diceret, deficere, vel errare: sicut frequenter solet accidere humano cordi, mœstis & subitis rumoribus perturbato. Hoc ergo verè attribui virtuti diuinæ gratiæ, atque constantiæ cordis eius. Fidissimus filius extitit animæ piæ matris. Nam infinitas Missas, & multiplicium orationum deuota suffragia in Religiosorum Collegijs impetrauit. Item & extunc continuè coram se quotidie specialem Missam voluit celebrari; nisi diebus Dominicis, & festis præcipuis. Postmodum mansit adhuc in Terram sanctam plus quàm per annum. Nam peracta instauratione murorum Ioppensium, iuit ad ædificandos muros fortes in circuitu ciuitatis Sidoniensis. Quo facto, intellexit per plures Literas & nun-

tios de Francia venientes, quòd post mortem matris suæ regno suo periculum maximum imminebat, tam ex parte Angliæ, quàm ex parte Alemaniæ. Vnde consilio habito cum discretis, assensit ad propria remeare: relictis tamen cum domino Legato multis militibus, et expensis in succursum & subsidium terræ sanctæ. Sane cum quanta deuotione & lacrimis, cum quanta benedictione et fauore totius populi Acconensis, necnon militum & Prælatorum, vsque ad nauim ab eisdem prosecutus fuerit, exprimere non possumus.

De reditu eius in Franciam, & qualiter se habuit super mare.

NAuem igitur ascensurus, ex deuotione 29.
sua fecit poni in naui corpus Domini IESV CHRISTI, *pro communicandis infirmis, ac pro se ipso & suis, quando sibi expediens videretur. Et quia alii peregrini quantumcumque magni hoc facere non solebant, obtinuit super hoc à domino Legato licentiam specialem. Hunc autem sacrum thesaurum in loco nauis dignissimo & conuenientissimo fecit poni, & preciosum tabernaculum ibi erigi, pannisque sericis et aureis operiri. Fecit*

inſuper ibidem altare collocari, & decenter ornari, vbi quotidie diuinum officium ſolemniter audiebat: videlicet omnes Horas Canonicas, & præter Canonem, quæ pertinebant ad Miſſam, ſacerdote & miniſtris ſacris veſtibus indutis, ſecundum quod congruebat diei. Diligens erat valde circa infirmos, quòd haberent neceſſaria, ſecundum quod eorum infirmitas exigebat; & maximè quòd confeßione facta, omnia ſacramenta perciperent, ſcilicet ſacram Communionem, & Vnctionem extremam. Mortuis verò debitas exequias à Capellanis ſuis exhiberi faciebat.

Qualiter ſe habuit in periculo naufragij.

o. N*Ec prætereundum, quòd tertia nocte poſtquam à portu Achon cum eo receßimus, aliquantulum ante diem, dum prope Cyprum eſſemus, nauis ſubito impegit in rupem, ſiue in lingulam terræ, vel arenæ, induratam quaſi in lapidem. Rupes illa, ſiue lingula procul protendebatur in mari. Vbi igitur auræ impulſione nauis fortiter eſt colliſſa, clamantibus cunctis & eiulantibus, & verè æſtimantibus quòd nauis eſſet in fundo ſen-*

tinæ quaſſata ; nautæ quaſi penitus deſperabant , quærentes quid agere vel qualiter ſe habere deberent. Rex *autem Catholicus fidem & ſpem in Deo concipiens, intellecto periculo , quaſi corporis ſui oblitus , necnon vxoris ſuæ* MARGARETÆ *Reginæ , ac liberorum ſuorum , qui prope ipſum quaſi conſternati iacebant : concitus ad orationem ante altare , & coram ſacro corpore Chriſti , ac ſanctis reliquijs deuotè proſtatus humiliter exorabat , vt omnipotens Deus præſenti periculo ſubueniret. Et credere debemus , quòd meritis eius & precibus diuina pietas nauem, & ea quæ in ea erant, à naufragio liberauit, cùm de ſimili periculo vix duæ de centum nauibus euaſiſſent. Nam nauis fortitudine ſua, ſiue potius virtute diuina , rupem ſiue lingulam illam rupit , & viam per medium ſibi fecit. Nautæ igitur accenſo lumine ſentinam nauis ſcrutantes , & nullam nauis læſuram inuenientes , ſecuri à periculo anchoras ſubmiſerunt , diem expectantes. Mane facto, Rex fidei plenus reuerſus eſt ſecreto ante altare : proſtratuſque , deuotas gratias retulit ſuper tanto & tam mirabili beneficio ſibi & ſuis exhibito ab omnium Saluatore. Sacerdotes autem , qui adhuc circa altare*

in lectis quiescebant, excitati et videntes Regem in oratione deuotè prostratum, stupuerunt: sed ipse eis veritatem humiliter recognouit.

De iocunditate eius in Francia.

31. *POstquàm in Franciam feliciter est reuersus, quàm deuotè ad Deum, quàm iustè ad subditos, quàm misericorditer ad afflictos, quamque humiliter se gesserit ad seipsum, denique quantum pro viribus in omni virtutum genere proficere studuerit: testes sunt, qui ipsius conuersationem diligenter viderunt, & præcipuè qui conscientiæ ipsius serenitatem nouerunt. Ita quòd secundum iudicium discretorum, quantò aurum preciosius est argento, tanto conuersatio ipsius sancta & noua, quam de Terræ sanctæ itinere reportauit, conuersationi pristinæ præminebat: quamuis status iuuentutis suæ semper bonus, & innocens, ac commendabilis multum esset.*

De

De zelo eius ad turpes zelationes, & ad blaſphemias extirpandas.

PRæcipuè autem circa cultum diuinum, & exaltationem fidei Chriſtianæ, eius intentio verſabatur. Nam plurimum anxiabatur, & compatiebatur cor eius ſuper peſtem illam generalem, quæ ab antiquò noxia occupauerat ſpecialiter regnum ſuum; videlicet vitium iurationum turpium, & blaſphemiarum in Dominum, & in Sanctos ipſius. Zelo igitur diuino permotus, & ſolerter cogitans, qualiter hæc execrabilis noxa poſſet ad honorem Dei de regno ſuo radicitus extirpari, habito priùs conſilio diligenti cum domino Simone ſanctæ Ceciliæ Preſbitero Cardinali tunc Apoſtolicæ Sedis Legato in Francia; auctoritate ipſius Legati & ſua conuocati ſunt Pariſius maiores de Regno, tam Principes, quàm Prælati; vt ſuper hoc damnabili vitio refrenando, vel potiùs deſtruendo apponeretur conſilium & remedium ſalutare. Igitur à domino Legato facto ſuper hac materia Sermone ſolemni plurimum efficace, Rex Catholicus Zelo ſancto ſuccenſus, ore proprio fecit ſuper hoc exhortationem deuotam, & ratio- 32.

nibus validis & apertis subnixam. Igitur de communi consilio & assensu edidit pius Rex generale Statutum, quod per totum regnum seruari & promulgari voluit, in hæc verba.

Statuta edita contra iuratores & blasphemos.

Desunt hæc statuta in MS. Codice, sed habentur apud Ioannem Ionuillæ Dominum.

* * * * *.

Igitur post Edictum huiusmodi publicatum quidam ciuis Parisiensis, conditionis mediocris, inhonestè valde iurando blasphemauit in Deum. Quem Rex iustus absque misericordia cauterizari præcepit in labijs ferro candenti in peccati sui memoriam sempiternam, & ad aliorum exemplum. Super quo cùm multi secundum seculum sapientes propter hoc contra Regem verbis maledictis murmurarent, audiens sæpè Rex magnus & sciens esse scriptum : Beati eritis cùm maledixerint vobis homines, iuxta illud : Maledicent illi, & tu benedices, *dixit verbum Catholicum, videlicet quòd desiderabat potiùs simile cauterium sibi in labijs esse factum, et quoad vi-*

ueret talem indecentiam ſuſtinere, dummodo huiuſmodi pernitioſum vitium de regno ſuo penitus tolleretur. Præterea, cùm tunc temporis ipſe dominus Rex *quoddam opus fieri præcepiſſet, quod communi vtilitati conferre non modicum videbatur, ſuper quo Pariſius à beneficia habentibus multas benedictiones habebat: dixit, quod maiorem mercedem à Domino expectabat pro maledictionibus, quas occaſione illius cauterij incurrerat, quàm pro benedictionibus quas habebat pro illo beneficio generali. Igitur* Rex *noſter per Regem Ioſiam congruè & merito deſignatur, in cuius laudem ſcriptum eſt, prout præmiſimus, quòd* tulit abominationes impietatis, & gubernauit ad Dominum cor ſuum; & in diebus peccatorum corroborauit pietatem in cultum diuinum.

De honore, quem dixit ſibi eſſe factum apud Poiſſiacum.

I*Nſuper ad laudem deuotionis fidei ipſius pertinet, quòd cùm ſemel eſſet apud Poiſsiaci caſtrum, quibuſdam familiaribus ſuis gaudens & glorians dixit: quòd maius bonum, & digniorem honorem, quem vmquam ha-* 33.

buerit in hoc mundo, fecerat ſibi Dominus in caſtro illo prædicto. Mirantibus qui aderant, de quo honore hoc diceret, cùm de ciuitate Remenſi, vbi regni coronam & ſacram ſuſceperat vnctionem, hæc dixiſſe eum potiùs æſtimarent; ſubridendo reſpondit, quòd in caſtro illo ſacri baptiſmi gratiam ſuſceperat, quod ſuper omnes honores ſeu dignitates mundanas maius donum & dignitatem incomparabilem reputabat. Vnde etiam cùm ſecretas literas alicui familiari mittebat, & ex cauſſa aliqua volebat ſupprimere nomen Regis, LVDOVICVM *de Poiſſiaco, ſiue Dominum Poiſſiaci ſe vocabat: potius eligens à loco baptiſmatis denominari, quàm ab aliqua ſua ciuitate famoſa.*

Quòd in tangendo infirmos ſignum ſanctæ crucis addidit.

35. I*N tangendis infirmitatibus, quæ vulgo hercalæ vocantur, ſuper quibus curandis Franciæ Regibus Dominus contulit gratiam ſingularem, pius Rex modum hunc præter Reges cæteros voluit obſeruare. Cùm enim alij Reges prædeceſſores ſui tangendo ſolummodo locum morbi, verba ad hoc appropria-*

ta & consueta proferrent, quæ quidem verba sancta sunt atque Catholica, nec facere consueuissent aliquod signum crucis: ipse super consuetudinem aliorum hoc addidit, quod dicendo verba super locum morbi, sanctæ crucis signaculum imprimebat, vt sequens curatio virtuti crucis attribueretur potius, quàm Regiæ Maiestati.

De multiplici zelo fidei eius.

PRæterea *verus crucis cultor signaculo sanctæ crucis tantam reuerentiam exhibebat,* 36.
quòd quando claustrum Religiosorum *transiret, & videret cruces protensas insculptas super tumulos defunctorum, transire desuper quantum poterat reformidabat. Vnde in claustris & cimiterijs* Religiosorum, *de quibus specialiùs confidebat, faciebat cruces desuper tumulos eius remoueri. Item apud quosdam* Religiosos *vidit ex consuetudine obseruari, quòd quando ad Missam cantabatur,* CREDO IN VNVM DEVM, *dum diceretur,* ET HOMO FACTVS EST, *Chorus profunde & humiliter inclinabat. Quæ consuetudo placuit ei multum. Vnde deinceps fecit institui & seruari, tam in Cappella sua coram ipso,*

quàm in Ecclesijs aliis pluribus; vt ad verbum prædictum non solum inclinaretur, sed deuotè genua flecterentur. Similiter intellexit, quòd in quibusdam Monasteriis, quando in quatuor Paßionibus, quæ in sacra Septimana, quæ vulgo penosa vocatur, pronunciabatur: INCLINATO CAPITE EMISIT SPIRITVM, *vel;* EXPIRAVIT; *Conuentus deuotè flexis genibus, & prostratus aliquantulum orationi studebat. Quod & deuotus Rex postmodum in Capella sua, et in pluribus Ecclesiis fecit similiter obseruari. Vnde & ad petitionem ipsius, in Ordine Fratrum Prædicatorum hæc pia consuetudo approbata est, & statuta. Præterea deuotioni suæ incongruum visum est, & indignum, quòd imagines nouæ siue Crucifixi, siue beatæ Virginis, vel aliorum Sanctorum, sicut de domo priuatorum veniebant, statim sine benedictione aliqua deberent in Ecclesia communiter adorari. Vnde fecit in antiquis Episcoporum Ordinarijs diligenter inquiri, & inuenta est oratio propria & deuota ad benedictionem nouarum imaginum pertinens, antequàm adorandæ populo publicentur. Quem primum ritum pius Rex ex deuotione sua postea voluit in Capellæ suæ imaginibus obseruari. Cætera circa feruo-*

rem ac deuotionem ipsius huiusmodi plurima possent scribi, sed humilitatis causa hæc quæ dicta sunt sufficiant. Nunc ad secundam et vltimam ipsius, peregrinationem in transmarinis partibus transeamus.

De proposito peregrinationis in Terram sanctam secundo.

SIquidem audiens Rex *sanctus, quòd penitus esset fraudatus à spe intrandæ Religionis, audiens nihilominus tot calamitates, tot desolationes, et tot crebra pericula Terræ sanctæ; aspirauit aggredi circa finem dierum suorum aliquid arduum propter Deum, à quo de facili impediri non posset. Concepit igitur cum deuotione pium propositum transfretandi, vt quantum diuina gratia sibi daret, contra periculum Terræ sanctæ, quod proximum videbatur, consilium et auxilium adponeret salutare. Et tunc mirantibus cunctis, cœpit quantum poterat expensas restringere Domus suæ. Noluit tamen subito aggredi tantum opus ex motu proprio cordis sui. Vnde per secretum nuncium & discretum humiliter & deuotè consuluit super hoc felicis recordationis dominum* CLEMENTEM *summum Pontificem: qui tanquam vir* 37.

prudens in principio reformidans, diúque deliberans, tandem benignè consensit, ac pium propositum approbauit. Misit insuper ob hoc, ad petitionem ipsius Regis, *Legatum in Franciam, videlicet dominum Simonem titulo sanctæ Ceciliæ Presbyterum Cardinalem.*

Qualiter crucem secundò accepit.

38. *CRucem igitur assumpturus, conuocauit Parisius Prælatorum, Principum, Baronum, ac Militum, cæterorumque hominum multitudinem copiosam. Quibus congregatis in vnum, domino Legato præsente, ipsemet* Rex *Catholicus coram cunctis qui aderant exhortationem fecit efficacem, & plurimum gloriosam; animans eos ad vlciscendam iniuriam Saluatoris in Terra sancta tanto tempore sibi factam, & ad propriam Christianorum hæreditatem recuperandam, quæ tamdiu peccatis nostris exigentibus erat ab infidelibus occupata. Hæc & multa alia ad hanc materiam pertinentia pius* Rex *gratiosissimè perorauit. Finito postmodum domini Legati Sermone, ipse* Rex *primus cum deuotione multa crucem assumpsit, & tres filij eius post ipsum, necnon Comitum, & Baronum,*

&

& Militum multitudo; tam ij, cum quibus ipse Rex pius fuerat super hoc secreto proloquutus, quàm alij quorun corda tetigerat solus Deus.

Quàm sollicitus fuerit in præparatione peregrinationis.

ASsumpta itaque cruce, quàm feruens, quàm sollicitus extiterit in Magnatibus adtrahendis ad crucem magnis muneribus et promissis, quàm anxius atq; sollicitus ad peregrinationem accelerandam, ad nauigij præparationem; testes sunt, qui huius sollicitudinis suæ participes extiterunt. Nacta igitur opportunitate, iter cum suis aggrediens, & statuto tempore ad portum Aquarum-mortuarum perueniens, multa tædia atque mæstitias ibidem perpessus est propter deceptionem nautarum, & defectum nauium quæ statuto tempore & promisso non fuerant præparatæ: ita quòd nauem ascendit multò tardiùs quàm credebat. 39.

De consilio habito eundi Tunicium.

CVnctis itaque nauibus, quæ adesse poterant commodè, ante Sardiniam sicut con- 40.

dictum fuerat congregatis, & venientibus cunctis Maioribus exercitus coram Rege, habitum est commune consilium & confirmatum, quòd priùs irent ad expugnandum regnum Tunicij, antequàm in Terram sanctam, siue in Ægyptum transirent. Rationes autem, quæ dominum Regem ad hoc plurimum induxerant, ad præsens, sicut credimus, expedit aßignare, propter admirationem & murmurationem multorum; quibus potiùs videbatur, quòd recto itinere ad succursum Terræ sanctæ transire debuißet.

Rationes, propter quas Rex consensit ire Tunicium.

41. *Siquidem antequam dominus* Rex *hanc crucem vltimam assumpsisset, multos nuncios receperat à* Rege *Tunicii, & similiter* Rex *noster plures nuncios remiserat ad eundem. Dabatur etenim sibi à fide dignis intelligi, quòd dictus Rex Tunicii bonam voluntatem ad fidem Christianam haberet, & valde de facili posset fieri Christianus, dummodo occasionem honorabilem inueniret; & quòd saluo honore suo, & absque metu Sarracenorum suorum hoc complere valeret. Vnde*

Rex Catholicus cum multo desiderio quandóque dicebat: O si possem videre, quòd fierem " tanti silioli compater & patrinus! Et ob hoc " sub spe ista aliquando voluit se transferre versus partes Carcassonæ & Narbonæ, quasi terram suam visitaturus: vt si dicto Regi Dominus inspiraret perficere quod proposuerat de suscipiendo baptismo, huic pio operi propinquior esse posset. Hìc non silendum arbitror, quòd cùm in ipso anno, quo pius Rex LVDOVICVS *debuit vltimò transfretare, Rex Tunicii misisset ad eum solemnes nuntios, & in festo beati Dionysij Rex faceret quendam Iudæum famosum in ipsa Ecclesia dicti beati Dionysij solemniter baptizari, ita quòd Rex ipse cum multis Magnatibus ipsum de sacro fonte leuaret, voluit quòd dicti nuncii Regis Tunicii solemnitati illius baptismatis interessent. Quibus Rex vocatis, ex magno affectu dixit: Dicite ex parte mea domino " vestro Regi, quòd ego tam vehementer salu- " tem animæ ipsius desidero, quòd vellem esse in " carcere Sarracenorum omnibus diebus vitæ " meæ, ibidem claritatem solis non visurus de " cetero, dum modo Rex vester & gens sua ex " vero corde fierent Christiani. O verè fidelis " sermo, & omni acceptione dignus! O ver-*

bum planè Catholicum, perfectione fidei & charitatis refertum. Desiderabat quoque deuotißimè Rex Catholicus, vt Christiana fides, quæ tempore beati Augustini, & aliorum orthodoxorum Doctorum in Africa, & maximè apud Carthaginem, tam ab antiquo eleganter floruerat, nostris temporibus reflo-resceret, & dilataretur, ad honorem & gloriam IESV CHRISTI. *Cogitauit itaque, quòd si tantus exercitus tamque famosus apud Tunicium subito applicaret, dictus* Rex *Tunicij vix posset apud Sarracenos suos tam rationabilem occasionem habere suscipiendi baptismum, videlicet vt per hoc poßet mortem euadere tam sui ipsius, quàm eorum qui secum vellent fieri Christiani: & sic etiam regnum suum sibi pacificè remaneret. Præterea* R*egi dabatur intelligi, quòd si omnino prædictus* Rex *nollet fieri Christianus, ciuitas Tunicij erat valde facilis ad capiendum, & per consequens tota terra. Suggerebatur insuper Regi, quòd ciuitas illa plena erat argento, & auro, ac diuitijs infinitis: vt pote quæ à multis retro temporibus à nullo fuerat expugnata. Vnde sperabatur quòd si, Deo volente, dicta ciuitas à Christiano exercitu caperetur, ex thesauris ibidem inuentis posset acquisitioni*

et reſtaurationi Terræ ſanctæ multum efficaciter ſubueniri. Ceterùm, cùm de terra Tunicij venire ſoleret magnum ſubſidium Soldano Babylon iæ tam in equitaturis, quàm in armis & bellatoribus, in grauamen & nocumentum plurimum Terræ ſanctæ; crediderunt Barones noſtri, quòd ſi peſtifera radix illa Tunicij poſſet penitus extirpari, ex hoc Terræ ſanctæ, et toti Chriſtianitati vtilitas maxima proueniret. Cùm igitur ſcriptum ſit, quòd vbi vnum propter alterum, ibi tantum alterum vnum; cùm via apud Tunicium propriè aggreſſa fuerit ad honorem Chriſtiani nominis ampliandum, & ſpecialiter ad Terræ ſanctæ vtilitatem, & faciliorem ſuccurſum, non videtur via apud Tunicium contraria voto crucis, ſed potius vna & eadem; vt potè quoddam adminiculum & præparatio ad Terram ſanctam citiùs et commodiùs reſtaurandam. Propter has, & quaſdam alias rationes, viam apud Tunicium aggreſſi ſunt. Quòd ſi aliter de via illa ſucceſſit, quàm à fidelibus ſperaretur, peccatis noſtris atque nobis, occulto Dei judicio, debemus potiùs imputare.

De aduentu Regis ante Tunicium.

42. IGitur nauigio cum exercitu nostro satis liberè, & quasi sine contradictione in terra Africæ implicato, inter Tunicium, & propè Carthaginem nostri fixère tentoria. Post modicum, castrum illius famosæ Carthaginis, & quidquid ad castrum pertinet, nostri viriliter & victoriosè ceperunt: et ibidem multos Sarracenos occiderunt, & victualia multa, & alia exercitui necessaria sunt lucrati. Congressus quasi quotidianos cum Sarracenis, & strages hinc indè factas, & alia huiusmodi, alijs, qui melius ista nouerunt scribere, derelinquo.

De mortalitate, quæ ibi accidit.

43. CIrca quatuor menses mansit ibidem in tentorijs exercitus Christianus, & tam propter aëris ac terræ intemperiem, quàm propter arborum sanorum defectum, et aquæ dulcis penuriam, magna mortalitas hominum est sequuta. Itaque multi milites & nobiles Comites ibidem fuere defuncti. Inter quos illustris Comes Niuernensis dominus IOANNES pij Regis filius est defunctus, super

cuius morte pij patris viscera non modicum sunt commota. Sed Rex *constans et prudens satis citò de ipsius morte qualem potuit consolationem recepit.*

De pio ac deflendo pij Regis obitu, & qualiter se in morte habuit.

P*Ost modicum autem in dictis castris ipsemet piæ ac præclaræ recordationis* Rex, *Deo dilectus, & hominibus gratiosus, post tot laudabilia fidei & charitatis opera, post tot laboriosos agones, quos pro fide, & Ecclesiæ dilatatione, fideliter, ac feruenter, & indefesso animo tolerauit: disponente Domino, qui labores ipsius voluit feliciter consumare, & ipsi bonorum laborum suorum fructum retribuere gloriosum, febre continua infirmatus lecto decubuit, & inualescente morbo omnia Ecclesiastica Sacramenta Christianißimè & deuotißimè suscepit sana mente & integro intellectu. Ita quòd cùm ipsi Sacramentum extremæ Vnctionis exhiberemus, & dicerentur septem Psalmi cum Letania, ipse in Psalmis Versus dicebat, & in Letania Sanctos nominans, eorum suffragia deuotißimè inuocabat. Cùm autem iam signis euidentibus* 44.

appropinquaret ad finem, de nullo erat sollicitus, nisi de ijs quæ ad solum Deum & exaltationem fidei Christianæ propriè pertinebant; ita quòd cùm iam non nisi submiſsè & cum grauamine loqui posset, nobis adstantibus, & ad verba eius aurem adhibentibus, vir deo plenus, et verè Catholicus dicebat:
„ *Pro Deo studeamus, quomodo fides Catho-*
„ *lica poſsit apud* Tunicium *prædicari & plan-*
„ *tari. O quis esset idoneus, vt mitteretur ibi*
„ *ad prædicandum! Et nominabat quendum fratrem Ordinis Prædicatorum, qui aliàs illic iuerat, &* Regi Tunicii *notus erat. Ecce qualiter verus Dei cultor, & fidei Christianæ constans zelator beatam vitam suam in confeſsione veræ fidei consummauit. Cùm autem virtus corporis eius atque sermonis paulatim deficeret, non ceſsabat tamen Sanctorum sibi deuotorum, sicut eniti loquendo poterat, suffragia postulare: maximè autem beati Dionysij specialis patroni regni sui. Vnde in statu illo, cum quodam susurro ipsum pluries replicantem audiuimus finem illius orationis,*
„ *quæ de beato Dionysio canitur, scilicet: Tribue*
„ *nobis quæsumus, Domine, prospera mundi pro*
„ *amore tuo despicere, & nulla eius aduersa for-*
„ *midare. Et hæc verba multotiens iterabat. Similiter*

militer principium orationis de sancto Iacobo Apostolo: Esto, Domine, plebis tuæ sanctifi- " cator & custos, pluries replicabat, & de aliis " Sanctis deuotam memoriam faciebat. Ad extremam igitur horam veniens Christi seruus, super stratum cinere resperſum in modum crucis recubans, felicem spiritum reddidit Creatori; ea scilicet hora, qua Dei filius pro mundi vita in cruce moriens expirauit. Sane super obitu tam Christiano, támque felici, & pium est flere, et pium est gaudere. Pium quidem et congruum est flere pro iactura & dissolutione vniuersalis matris Ecclesiæ, cuius erat deuotissimus cultor, & indefessus defensor. Specialiter autem plangendum & dolendum toti Francorum regno, cui meritò tanto & tam excellenti Principe erat singulariter gloriandum. Sed nihilominus si rationem vis doloris admittat, gaudendum potius quàm dolendum, tum propter modum Christianissimum mortis eius, tum quia de ipso certa ab omnibus vitam ipsius gloriosam & actus sanctissimos agnoscentibus spes habetur, quòd iam de temporalis regni cura sit translatus ad cælestis regni iocundam Curiam, quæ curæ terrestris extat penitus aliena, vbi cum electis Dei regnans in perpetuum, beata requie

perfruitur sine fine. Migrauit autem ad Dominum in crastino beati Bartholomæi Apostoli circa Nonam, anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimo.

De aduentu Regis Siciliæ apud Tunicium.

45. *NEc prætermittendum, quòd cùm beati* R*egis spiritus exiret de corpore, hora illa, et quasi momento eodem illustris* Rex *Siciliæ, gloriosi* Regis *Franciæ frater, ordinatione diuina ad portum applicuit, & castra nostrorum intrauit. Super cuius aduentu iocundo corda nostrorum, quæ ex obitu pij* Regis *erant grauiter sauciata, non modicum consolata fuerunt; et ex tam potenti succursu lætitia grandis ipsis adcreuit. Similiter ex præsentia tam victoriosi Principis, támque famosi, Sarracenorum corda, quæ de morte sancti* Regis *animari poterant, & lætari, non modicum* ⋆ *crufficiata fuerunt.*

Quòd sancta eius ossa in exercitu retenta sunt.

46. *OSsa sacra corporis eius ex voluntate domini* Regis *noui* PHILIPPI *debuimus*

nos, et quidam alij ad hoc electi, statim post obitum eius in Franciam reportare : videlicet in Ecclesia beati Dionysij, vbi elegerat sepulturam, si in terra Christianitati nondum adquisita ipsum, Domino disponente, decedere eueniret. Sed postea habito cum Rege *Siciliæ consilio, vt vidimus, retinuit secum sacras reliquias dominus Rex Philippus : confidens quòd ex meritis sancti patris Dominus in bonum promoueret exercitum, & ab infortunijs conseruaret.*

De corde eius & intestinis in Siciliam translatis.

T*Amen carnes corporis eius excoctas, & ab oßibus separatas, necnon cor & intestina ipsius petijt & impetrauit deuotus Rex Siciliæ à nepote suo Rege* PHILIPPO. *Qui suscipiens sanctas reliquias, honorificè fecit eas in Siciliam deportari, et prope Paternum in nobili quadam & cathedrali Abbatia præcepit recondi, cum valde solemni atque deuota proceßione totius Cleri ac populi terræ illius. Quando de Tunicio redeuntes, & Paternum transeuntes, dictam Abbatiam verè nobilem ac pulcherrimam visitauimus, audi-* 47.

uimus à pluribus fide dignis, quòd postquàm sacræ reliquiæ ibi fuere recondita, multa miracula ibidem cooperante Domino acciderunt. Denique cum quanto honore, deuotione, ac reuerentia suscepta sunt ossa eius, quæ deuotissimus ipsius filius illustris Rex PHILIPPVS *in reditu suo de Tunicio secum vbique deferri deuotissimè faciebat: cum quanto desiderio ac deuotione tam Clerus, quàm Nobiles, & populorum innumera multitudo cum solemnibus ac deuotis processionibus vndique concurrerent ad videndum, seu tangendum loculum, in quo preciosæ eius reliquiæ portabantur, cùm dominus Rex transitum faceret tam per Siciliam & Calabriam, quàm per sacram vrbem Romanam, & apud Viterbium, vbi tunc domini Cardinales moram ad eligendum summum Pontificem faciebant, necnon per Bononiam, & ciuitates alias Lombardiæ; testes sunt, qui tunc aderant cum domino* Rege *præsentes.*

De aduentu ossium sacrorum in Francia.

48. Q*Vod si per alienas terras ossium sacrorum reliquiæ transeuntes cum tot &*

tantis honoribus ac pijs processionibus sunt à fidelibus populis prosecutæ; quis enarrare sufficiat, quando Rex *illustris cum pii patris ossibus sanctis Franciæ regnum intrauit, & per ciuitates & castra regni sui transiuit, cum quàm deuotis ac lacrimosis processionibus Clerus ac Religiosi sibi reuerenter occurrerent, ac prout dignum erat piè susciperent, atque deuotissimè prosequerentur, cum innumera atque deuota frequentia populorum?*

De sepultura eius apud sanctum Dionysium.

POstremò apud sanctum Dionysium in 49.
Francia venientes, vbi, prout dictum est, sanctus Rex *suam elegerat sepulturam, congregata Prælatorum, & Baronum, ac* Re*ligiosorum multitudine magna, sacrosancta ossa ipsius sepulturæ venerabiliter tradiderunt, iuxta patrem suum* Regem *piissimum* LVDOVICVM, *præsente domino eiusdem filio Rege* PHILIPPO; *qui tanquam optimi patris optimus filius fidelissimè ac deuotissimè sibi semper astitit in vita pariter & in morte.*

Sepultus est autem anno Domini M. CC LXXI. *die Veneris ante Pentecosten.*

De miraculis post sepulturam.

50. *SEpultis igitur oßibus sacro-sanctis diuina non defuère magnalia, sed mox mirificauit Dominus Sanctum suum. Nam cooperante Christi potentia, & exigentibus meritis sancti Regis, super ipsius tumulum plurima contigere miracula, quæ ex mandato Domini Abbatis sancti Dionysij fideliter sunt conscripta, & prout dicitur diligenter probata, ad sanctißimi viri merita declaranda, & ad Dei omnipotentis gloriam et honorem, qui in Sanctis suis semper est mirabilis. Ipsi gloria & imperium in secula seculorum, amen.*

Qualiter memoria Iosiæ memoriæ eius adaptetur.

51. *DEmum, vt finis huius Operis Libelli principio cooptetur, verè et dignè memoria nostri Iosiæ,* Regis *videlicet, propter prædictæ sanctæ conuersationis ipsius meri-*

ta, nec non et felicis mortis eius magnalia, in compositione odoris facta opus pigmentarij, & in omni ore quasi mel indulcabitur, & vt Musica in conuiuio vini. Memoria quippe laudabilis vitæ & conuersationis ipsius compositioni odoris operis pigmentarij merito propter ...... gratiam suauissimæ famæ eius: quæ quoad procul absentes, & qui eum corporaliter non viderunt, longè latéque per orbem vniuersum dilatata est & respersa. Ita quòd verè dicere potuerit, Christi bonus odor sumus in omni loco: *& quòd tota Domus vniuersalis Ecclesiæ, imò & totius orbis, impleta sit ex eius odore vnguenti. Non enim credo, quòd à multis temporibus retro-actis aliqua persona viuens extiterit, cuius fama et actus egregij magis repleuerint totum mundum. Ita quòd de eodem dici possit*, Vnguentum effusum nomen tuum. *Et sicut in laude Mardochei dicitur*, Fama nominis eius crescebat quotidie: *imò sicut de Rege Salomone dicitur*, Vincebat famam virtutibus suis, *Ita quòd vix medietas sapientiæ eius atque virtutum à referentibus enarretur. Sequitur*, Et in omni ore quasi mel indulcorabitur. *Hoc*

quoad præſentes, & circa ipſum conuerſantes, qui opera eius ſancta frequenter, & de propè conſpicere meruerunt, & quaſi mel in ore probare & guſtare laudabilem vitam eius. Mellita enim erat & dulciſſima eius conuerſatio, ſicut mel quantò amplius maſticatur, tantò ſapit dulcius, & vehementius efficit ad amorem. Quòd autem in fine ſubditur, Et quaſi Muſica in conuiuio vini, *ſpectat ad ipſius familiares & Conſiliarios, & præcipuè qui cordis eius arcana intima cognouerunt, qui ipſum gratioſiſſimè loquentem toties audierunt, tam in ſecretis conſilijs, quàm in amicabilibus dulcium collocutionum ſuarum ſermonibus; & maximè quibus cordis ſui ſecretas ac pias affectiones, & ſancta deſideria familiariter reuelabat: quod erat planè & ſuauis Muſica ad audiendum, & vt vini conuiuium ad iocundè guſtandum. Ita quòd de ipſo dici potuit, quod in laude Heliæ dicitur*: Beati qui te audierunt, & amicitia tua decorati ſunt. *Et quod Regina Saba de Salomone admirans protulit*, Beati, *inquit*, viri, & beati ſerui tui, qui ſtant coram facie tua ſemper, & qui audiunt ſapientiam tuam. *Sic itaque fuit Ioſias noſter quaſi odor pigmentorum fra-*

grans

grans per famam ſuauiſſimam, quantum ad procul abſentes; quaſi mel in ore, quantum ad præſentes, qui ſanctam ipſius conuerſationem probando guſtauerunt: & quaſi Muſica in conuiuio vini, quoad ſpeciales amicos, qui ſecreta ſapientiæ eius atque virtutum audientes, quaſi experti ſunt Muſicam melodioſam, & velut vini conuiuium delicatum.

Quòd dignus ſit inter Sanctos adſcribi.

IGitur poſt tot & tanta præconiorum præmiſſa magnalia, quid aliud reſtare videtur, niſi vt Ioſiæ noſtri memoria tam odorifera, tàm mellita, tamque melodioſa in Ec*cleſia Dei, prout dignum eſt, perpetua perſeueret? Videlicet vt in memoria æterna ſtabiliatur Iuſtus noſter: et deinceps Iuſti huius memoria ſit cum laudibus ſollemnibus & deuotis: ac vt dilecti Deo & hominibus memoria ſit omnium ſeculorum, & ſimilem illum faciat in gloria & honore Sanctorum ſuorum ille, qui in Sanctis ſuis ſemper eſt glorioſus & ſuper exaltatus in ſecula ſeculorum, amen.* 52.

FINIS.

F

DE VITA
ET ACTIBVS INCLYTÆ
RECORDATIONIS
REGIS FRANCORVM
LVDOVICI,
&
DE MIRACVLIS, QVÆ
AD EIVS SANCTITATIS
DECLARATIONEM CÔNTIGERVNT.

Auctore Fratre Guillelmo Carnotensi,
Ordinis Prædic. eiusdem
Regis Capellano.

DE VITA ET ACTIBVS INCLYTÆ RECORDATIONIS REGIS FRANCORVM LVDOVICI, & DE MIRACVLIS, QVÆ AD EIVS SANCTITATIS DECLARATIONEM CONTIGERVNT.

IRABILIS *in altis Dominus mirabilia circa nos nostris temporibus operari non desinit: innouans signa, & mutans mirabilia his diebus. Nam sol nouus ortus in partibus Occiduis, ac per Orbem diffundens sui radios luminis & caloris, nec in Meridiano occumbens, in ipso Occasu non tepuit: sed fornacem feruoris & lucis in*

operibus ardens custodiuit, & dulce lumen & delectabile sanis dereliquit. Siquidem possumus per Solem illum particulariter intelligere Solem lucentem inter seculi Principes & Rectores mundi, & velut solem inter sidera fulgentem: illum scilicet recolendæ ac præclaræ memoriæ Regem Franciæ LVDOVICVM, *qui in* Occidente *exortus orbem terræ luminosæ vitæ suæ illustrans radijs, tandem in partibus Affricanis occumbens, sicut sol in Meridie calore viget, & radijs suis offuscat oculos: sic effulsit moriens, ardens feruore fidei & amoris diuini, & lucens omnibus mentibus operum sanctitate, & post occasum lucere non desinens miraculorum euidentium claritate.*

LICET *autem ad honorem & gloriam Conditoris, ad ipsius commendationem gloriosi* Regis, *& eiusdem testimonium sanctitatis, satis sufficere videtur odor sanctissimæ famæ eius vbique per orbem diffusus; ac ea quæ sanctæ memoriæ Pater noster, totius* Religionis *speculum, Frater* GAVFRIDVS DE BELLO-LOCO, O*rdinis Prædicatorum, eius Confessor, & conscius secretorum, circa finem vitæ suæ ad mandatum domini* P*apæ* GREGORII, *sicut patuit, propria manu subscri-*

ſit, et ſcripta reliquit ipſi domino Pontifici deſtinanda : quia tamen de quibuſdam alijs dignis memoria, quæ geßit, in vita, tam in proſperitate regiminis, quàm in aduerſitate carceris, & in anguſtia ſuæ mortis, aliqua ſunt vel dimiſſa penitus, vel omiſſa ; ac de miraculis, quæ circa eius ſepulchrum, & aliàs ad diuinæ laudis cumulum, & meritorum ipſius Regis *declarationem accidiſſe noſcuntur ; de ijs pauca recolligere ſtudui, et præſumpſi adijcere ſtilo breui.*

SCRIPSIT *autem ſic in ſuæ narrationis exordio memoratus Pater, aſſumens illud verbum pro themate, quod ſcribitur in Eccleſiaſtico.* Memoria Ioſiæ in compoſitione odoris facta eſt opus pigmentarij. In omni ore quaſi mel indulcabitur, & vt Muſica in conuiuio vini. *Nomen Ioſiæ ipſi* Regi *noſtro tam ratione, quàm imitatione conſimilis actionis conuenienter adaptans. Et rectè ſicut de illo Ioſia ſcribitur in figura, ſic illi comparari poteſt* Regis *noſtri dulcis memoria : odori ſcilicet pigmentarij operis, dulcedini mellis, & harmoniæ Muſicæ inſtrumentalis ; tanquam ſuauis in corde, in ore, & in aëre. Propter tria, quæ fuiſſe leguntur in ipſo Rege, fama ſcilicet eius celebr.s virtutis fragrans, quæ*

vincit omnem odorem : ſuauitas modeſtæ & ſanctæ conuerſationis, quæ excedit omnem corporalem dulcedinem : ſtudium diuini honoris & laudis, quod ſuperat omnem cantilenam & ſecularem melodiam. Vt autem de alijs ſatis dictum ſufficiat, huius Regis noſtri non ſolùm erant dulcia et delectabilia cunctis ſanè audientibus & intuentibus geſtus eius, actus, et verba, ſcilicet et ſanctitatem redolentia, & ad deuotionem excitantia corda multa. Hanc enim ſpecialem gratiam virtus ei diuina contulerat, quòd, ſicut pluries eſt expertum, multorum ad eum venientium & magnorum commotos animos, & turbatos aſpectus eius & affatus, ſerenatos protinus redderet & quietos. Multi etiam, qui inter alios præcellere Religione videbantur, viſo eo vel audito plurimum ædificati redibant Et quantò euidentiùs humilem & ſanctam conuerſationem eius agnouerant, tantò ampliùs illuſtrati ſeipſos in conſpectu & reſpectu minus ſe religioſos, minuſque perfectos et humiles iudicabant. Mores enim eius, actus, & geſtus, non ſolum regales, ſed etiam regulares, nihil ſeculare aut vanum penitus ſapiebant. Denique non facile dictu quàm dulcia faucibus eius diuina ſemper fuerint eloquia. Nam

&

& ipsius diuinæ laudis præconia non solum super mel eius ori, sed super omnia delectabilia eius influebant auribus atque cordi. Cantilenas etenim vanas secularium, & inanes fabulas histrionum abominans & detestans, & instrumentorum musicorum oblectamenta recusans, in quibus delectari solent plerique Nobilium; filios suos ac familiares ab huiusmodi arcebat ineptijs. Vehementer affectus, ac totus intentus diuinis laudibus & canticis; in illis etiam suauè sonantis Ecclesiæ vocibus plurimum delectatus. Vt cum illo Ecclesiæ Doctore egregio possim gloriante r sic asserere de seipso: Laudes tuæ, Domine, suspenderunt planitiem cordis mei ad te, ne raperetur per maria turpis præda volatilibus.

PORRO *cùm quanta honorificentia & reuerentia Saluatoris, cum quanta frequentia ac deuotione plebis, solemnitates illas, quas instituerat in Capella sua* Regia: (*nam sacrosanctæ Coronæ Domini in crastino S. Laurentij, quæ in tota Senonum Prouincia celebratur, aliam, sanctarum aliam* Reliquia*rum in crastino S. Michaelis Archangeli celebrari fecit annuatim*) *quàm solemniter ac reuerenter pretiosum illud lignum Crucis Do-*

minicæ, ſacroſanctam eius Coronam ſpineam, ac venerandum ferrum lanceæ, quod latus Dominicum perforauit, auro & gemmis preciosiſſimis adornata proceſſionaliter ac publicè deportari fecerit in ſingulis ſolemnitatibus antedictis; Prælatis, et Religiosis, cum Clero, capis indutis ſericis, laudes diuinas altiſſimè decantantibus; ipſo pio Rege cum ſuis Magnatibus humiliter ſubſequente, ac vniuerſo populo deuotè ſacras ipsas reliquias adorante: etſi vellem, non valerem, nec ſufficerem explicare. Et has quidem ſolemnitates ipſe Rex pius tam in abſentia, quàm in præſentia celebrari voluit, etiam dum peregrè ageret vltra mare: iuſtè & religiosè conſiderans & affectans, vt in illis, in quibus ab infidelibus Iudæis inhonoratus fuerat Dominus Maieſtatis, honoraretur præcipuè à fidelibus & deuotis; & ſecundum ignominiam, quam pro nobis ſuſtinuerat, vituperatus & illuſus, multiplicaretur gloria laudis eius.

CÆTERVM, *ſilere non debeo quæ pius Rex die ſancta Paraſceues annis ſingulis agere conſueuit. Poſt Matutinas ſiquidem ante diem coram ipſo more debito decantatas, poſt orationem breuem, cum ſilentio ad cameram*

ſuam veniens, ibique ſolus remanens, cum vno Capellano ſuo totum ex ordine Psalterium cum omni attentione & deuotione perlegendo complebat: nec lectum intrans aut dormiens, poſt paululum circa ſolis ortum, nudus pedes, in humili habitu, paucis cum ex ſuis comitantibus, per lutosas & lapidosas vias ciuitatem aut villam, in qua erat, perambulans, intrabat Eccleſias, & orabat, Eleemoſynario subſequente, & eleemosynas omnibus pauperibus effundente: & ipſe etiam Rex multos denarios propria manu dabat. Deinde fatigatus supra modum ad domum rediens, poſt paululum Sermonem publicum, in quo tota Dominicæ Paßionis recitabatur ſeries congregato populo, deuotißimè audiebat: poſtmodum Dominicum officium cum omni deuotione celebrari solemniter faciebat. Verùm, quàm reuerenter & humiliter ad Crucem adorandam venire conſueuerat, non facilè explicarem. Nam à ſede vel loco ſuo veniens, nudus, pedes, discooperto capite, et collo nudato, in ſemiccijs et humili habitu, quaſi pauperrimus à longè procedens, genibus ſuis flexis, liberis ſuis ipſum ſimili habitu ſubſequentibus, Crucem Dominicam ſic humiliter adorabat, quòd adſtantes & aſper-

nentes plurimos ad compunctionis & deuotionis lacrymas excitabat. Sicque, peracto seruitio, Rex Christianissimus ad mensam tenuissimam panis & aquæ simplicis accedebat. Ecce *qualiter Rex deuotus diem ipsam à media nocte inchoans, in vigilijs multis, in labore, fatigatione, in ieiunio & fame, in elemosynarum largitione, in orationibus & diuinis laudibus totaliter expendebat. Sic etiam totum tempus reliquum vitæ suæ diuinis obsequiis, & operibus pietatis dedicare studuit; vt cunctis, maioribus scilicet et minoribus, speculum et exemplar relinqueret totius sanctimoniæ & virtutis. Nam rectè dicitur,*

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Et sicut Moysi dictum est à Domino, Inspice & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum: est *sic vnicuique nostrum quid agendum sit indicitur & ostenditur in istius mentis altitudine, hoc est, in excellentia dignitatis & nobilitatis huius* Regis *inclyti, in euidentia bonitatis, & eminentia vitæ eius.*

VERVM, *quia per huius pietatis ac deuotionis obsequia, & alia plurima charitatis &*

misericordiæ opera acceptus erat Deo, sicut legitur de Tobia, necesse erat vt tentatio probaret eum, & probatum ostenderet manifestè, sicut examinatur aurum & argentum in fornace. Vnde non est omninò tegendum silentio, quòd cùm captus fuisset ab hostibus in Ægypto, quamdiu detentus est in carcere, numquam à solita deuotione & diuina laude cessauit. Nam quantumcumque in illo grauis ergastulo carceris artaretur, diuinum tamen officium secundum morem Parisiensis Ecclesiæ, Matutinas scilicet, & Horas Canonicas tam de die, quàm de beata Virgine, & totum officium Missæ absque Sacramenti consecratione, aßiduè cùm vno Presbytero Fratre Prædicatore, qui sciebat Arabicum, me adiuncto sibi tunc temporis Clerico suo, ipsis etiam Sarracenis custodibus eius audientibus, iugiter exsoluebat deuoto corde & ore, horis competentibus: habens ibi Breuiarium Capellæ suæ, quod ei Sarraceni post captionem eius pro exenio præsentauerant, & Missale.

QVAM *prudenter verò, quàm fideliter, quàm constanter se gesserit in omnibus erga ipsos Sarracenos importunè & improbè ipsum aggredientes & impugnantes, ex actio-*

nibus atque minis, non est meæ facultatis euoluere: licèt ferè semper præsens affuerim ei & vbique. Hæc tamen possum veraciter & generaliter causa breuitatis asserere, quòd in omnibus factis honestißimè se habuit, prudentissimè in responsis, in tractandis fidelißimè et cautissimè, securissiméque in negandis. In omnibus quidem oppressionibus constantissimus erat semper, ipsis etiam maioribus coram mirantibns Admiratis, & dicentibus ipsi Regi *ad importabiles exa-*
„ctiones eorum inflexibiliter se habenti: De
„hoc suprà modum miramur, quòd vos,
„quem prisonem nostrum & sclauum repu-
„tabamus, talem in vinculis inuenimus: &
„tales etiam nos reputatis, ac si nos in car-
„cere teneretis. Nequaquam enim consensißet eis reddi Damiatam, si eam potuissent retinere tunc temporis Christiani. Priùs enim illuc miserat, & sibi relatum indè fuerat, quòd si obsiderent eam Sarraceni, non poterant contra tanti robur exercitus tunc defendi. Sed nec propter duras eorum oppositiones & comminationes aliquantulum flecti potuit, vel induci, vt aliquid promitteret, concederet, aut iuraret, quod in aliquod Christianitatis detrimentum

cederet, aut suæ constantiæ læsionem. Mirantibus cunctis, qui aderant, Magnatibus, etiam Christianis, qualiter tam securus, tam imperterritus erat, cùm ipsi non modicum terrerentur. Ipse quidem tanquam vir iustus in Domino confidebat, & ideò non timebat, iuxta illud Sapientis: Iustus quasi leo confidens absque terrore erit.

HOC *insuper maximum gratiæ & virtutis indicium ostendit in eo præcipuè Rex virtutum, quòd cùm post initas & concessas treuias inter Soldanum &* Regem, *conuentiones habitas & firmatas deliberatione nostrorum, quadam die Dominica in sero præsente Patriarcha Ierosolymitano bonæ memoriæ* ROBERTO, *quem de Damiata Rex venire fecerat pro consilio habendo cum multis alijs Magnatibus Christianis; in crastino mane maiores Admirati Babiloniorum confœderati ad inuicem Soldanum suum sedentem ad prandium per quosdam familiares suos fecissent interfici, & sicut canem mortuum & fœtidum proijci super terram; statim eiectis custodibus, qui Regem & suos seruabant, & iam ipsis absque*

custodia existentibus, & nihil aliud expectantibus nisi gladium seu mortem: intrauerunt subito quidam de interfectoribus cum quibusdam de maioribus Admiratis, & principalibus actoribus huius necis, quasi leones vel vrsi rabidi, truculentis animis, & cruentis manibus, adhuc etiam de tam noua nece fumantibus, & de recenter effuso sanguine, brachijs erectis. Qui statim ad aspectum gloriosi Regis omni pristina feritate deposita, quasi agni mansueti vultibus, ac demissis ad terram capitibus, ac manibus
» adorantes, & eum salutantes, dixerunt: Ne
» timeatis, Domine, sed securi sitis. Nec de fa-
» cto isto multum vos conuenit admirari. Sic
» enim fieri oportebat. Faciatis quod vestrum
» est celeriter iuxta conuentiones habitas, et citò
» eritis liberati. quod & sic factum est. Nam post diem tertium facta est liberatio Regis & suorum Magnatum valde celebris & solemnis, Domino exercituum sic mirabiliter ordinante: vt qui paulò ante dominum suum infidelem Soldanum tam pomposum, et in superbiam de nostra subiectione elatum, tam viliter interfecerant, & proiecerant tanquam putridum et immundum; captiuum Regem, & humilem, suum aduersarium, & Christi fidelem,

fidelem, tam honorabiliter redderent liberatum omnino. Sic enim per Sapientem prædictum fuerat : Iuſtus de anguſtia liberatus eſt, & tradetur impius pro eo. *Liberati poſtmodum fuerunt ex hac cauſa generaliter, quotquot inueniri potuerunt captiui in omni terra Ægypti, etiam ab antiquis temporibus vbicumque detenti. Inter quos Magiſter Hoſpitalis Ieroſolim. qui detentus fuerat in carcere, & alij multi fuerunt liberati, & libertati priſtinæ reſtituti. Et hoc quidem non abſque miraculo virtutis diuinæ, & meritis ipſius Regis adſcribendum eſt, quòd tam faciliter & pro modico tot et tanti viri de manibus iniquorum infidelium liberati ſunt incolumes atque ſecuri. Poſtmodum ipſi Sarraceni inter ſe gementes, & pœnitentiam agentes, dixerunt quibuſdam ex noſtris, quòd neſciebant tunc temporis quid faciebant.* Et *verè ſic erat. Nam ſicut in Iſaia legitur,* Immiſerat Dominus in medio eorum ſpiritum vertiginis, & errare fecit Ægyptium in omni opere ſuo, ſicut errat ebrius & amens.

ILLVD *etiam non silendum, quod humilitatem & feruorem fidei Regis ipsius commendat plurimum, quòd cùm veniens Sidonem audiſset de Chriſtianis illuc miſsis ab eo,*

qui ciuitatem ipsam readificare incœperant, interfecti ibidem à Damascenorum exercitu, quòd multa corpora atque membra eorum iacebant in littore penitus insepulta; accessit ad locum Rex *pius antequàm cibum sumeret, vnà cum venerabili Patre bonæ memoriæ domino* ODONE *Tusculano Episcopo, Apostolicæ Sedis Legato. Et cùm alij, qui aderant, quasi .... quandam abominationem & horrorem haberent leuandi corpora, et truncata membra & iam quasi semiputrida contrectandi, siue etiam ossa tangendi: ipse magnanimus & deuotus Rex, quasi nihil abominationis huius aut sentiens, & à mane vsque ad meridiem ibidem, ac si esset in sella aromatica, conuersans, proprijs manibus ipsa etiam intestina & horrida membra Christianorum, quos verè Martyres reputabat, sic benignè leuabat à terra, sic dolenter contrectans et colligens ponebat in vasculis, ad locum sepulturæ, quem prope castra parari fecerat, deportanda; quòd omnes qui aderant, & quamplures, qui præ abominatione fugerunt, mirabantur humilitatem & magnanimitatem ipsius. Sicque nullo omninò vel minutissimo osse relicto, quicquid inuentum est traditum est honorificè, cum exequiarum celebratione*

solemni, Ecclesiasticæ sepulturæ. Vt planè de ipsis posit intelligi illud Psalm. Custodit Dominus omnia ossa eorum, vnum ex ijs non conteretur. *Et illud etiam Sapientis* : Corpora Sanctorum in pace sepulta sunt, & viuent nomina eorum in æternum.

AD *hoc ipse Rex spiritu pietatis adeò plenus erat, quòd ad infirmos in extremis etiam laborantes, licèt dissuaderent ei plurimi propter periculum, causa charitatiuæ visitationis libenter accedens, verba piæ consolationis, & salutis consilia valde necessaria eis dabat. Accidit autem semel apud Mensoriam in Ægypto, quòd cùm ego, qui Clericus eius eram, quendam ipsius famulum & cubicularium, virum bonum, & specialiter ei familiarem, nomine Gaugelmum, in exercitu visitassem, sic morti propinquum, quòd credebatur instanter spiritum exhalare, & ab ipso redirem, dixit mihi : Expecto quòd ve- "niat dominus meus* Rex *sanctus, nec ab isto "recedam seculo donec viderim, et locutus ei "fuerim, et post citò decedam. quod & sic ac- "cidit. Nam post paulum* Rex *accessit ad visitandum eum, de quo pauci sperabant, eique consolationem piæ visitationis & adlocutionis impendit. Quo recedente, antequàm ad*

suum venisset Regale, nunciatum est ei verissimè Gaugelmum expirasse.

CÆTERVM, *mores hominum, & euentus rerum sic aliquando probauit; non humana, sed diuina reuelatione cognouit pluries, & quandoque prædixit. Quæ tamen propter occupationes varias à meæ tenuitatis memoria exciderunt. Hoc autem fideliter possum adserere, quod accidit de meipso. Cùm semel nobis duobus, videlicet Fratri* GAVFRIDO *bonæ memoriæ, & mihi tunc existenti in seculo, cui vnam pinguem Thesaurariam contulerat Rex de nouo, de hoc familiariter loqueretur; præter alia sermonem ad Fratrem illum de me ipso conuertens: Hic, ait,* „ *dominus* GVILLELMVS *ludet modò de sua* „ *ista Thesauraria per quinque annos, vel sex,* „ *& post* Religionem *intrabit. Hoc autem tunc, sicut non proposueram, non consensi; sed quod prædixit veracissimè rei exitus comprobauit. Nam post quintum & dimidium annum completum, Ordinem Fratrum Prædicatorum, in quo sum, per gratiam, licèt indignus, intraui, sicut in spiritu præuiderat ac prædixerat* Rex *deuotus. Nec tunc recordabar verbi quod dixerat, sed postmodum occurrit mihi memoriæ quod audiui.*

NON *ſolùm autem in regni regimine de corporum aut rerum corporalium cuſtodia, prout ad regale ſpectat officium, diebus ac noctibus inuigilans, ſollicitus erat & anxius, vt omnes quaſi pupillam oculi conſeruaret: ſed de ſalute etiam animarum vltra quàm credi poßit pia vſurpatione permotus, ſic de ipſa curabat attentè, quòd etiam quodammodo regale ſacerdotium, aut ſacerdotale regimen videretur pariter exercere. Multos enim valde inſolentes nobiles, & rapinis ſubiectorum pauperum inhiantes ab ijs regia poteſtate compeſcens; quamplures alios flagitioſos & laſciuos ſuis ſecretis exhortationibus ad emendatioris vitæ fructum efficaciter inducebat: necnon & aliquos præpotentes & nobiles, qui diu concubinas tenuerant, eas ad vnius regiæ monitionis præceptum ac conſilium penitus abieciſſe; & ex his aliquem vel aliquos, quas prius concubinas habuerant, domicellas inferioris generis, duxiſſe poſtmodum.*

PRÆ *ipſius itaque reuerentia maieſtatis, aut etiam honeſtatis, verebantur omnes tam maiores quàm minores, in habitu vel ornatu notabili ſeu pompoſo coram ipſo, vel apud ipſum accedere, ne confuſionem reciperent,*

non honorem, si coram tam humili & honorato Rege *comparerent aliquatenus fastuosè. Accidit autem semel in quodam Parlamento Regis, quandam Dominam ornatam non modicum curiosè, post peractum negotium suum in Curia, cameram Regis intrasse cum non multis; & hoc innotuerat ipsi* Regi. *Fuerat enim secundum seculum .... aut falsum secularium consilium, & vanam corporis pulcritudinem formosa plurimùm & famosa. Concipiens autem in animo Rex totus Deo deuotus, quòd de salute sua ei familiariter loqueretur, vocauit Fratrem* GAVFRIDVM, *qui præsens ibi aderat dicens ei: Volo quòd sitis mecum, et audiatis quæ dicere propono tali Dominæ, quæ præsens est hìc, et quærit personaliter mihi loqui. Auditis igitur, & expeditis quæ dicere voluit ipsi, Domina sola remanente cum Rege & Fratre prædicto, sic ait Rex: O Domina, volò vobis vnum ad memoriam reducere de nostra salute. Olim dictum est vos pulchram fuisse Dominam, sed quod olim fuit iam transijt, sicut scitis. Potestis ergo perpendere, quòd illa pulchritudo vana & inutilis erat quæ cita euanuit sicut flos, qui statim emarcuit, & non durat; nec eam reuocare potestis quantacumque*

cura aut diligentia. Prouidendum est à vobis « de alia pulchritudine non corporis, sed animæ, « adquirenda, per quam Creatori nostro placere « possitis; & ea, quæ in transacto decore « acta sunt negligentiùs, compensare. Hæc au- « diens prædicta Domina; patienter accepit. Postmodùm in melius mutata, humiliùs & honestiùs se habere curauit.

IPSE autem totius honestatis & modestiæ speculum, honestos & modestos viros plurimùm diligebat, & ad suam familiaritatem vocabat: liberos suos, propinquos, & familiares nobiles, qui secum erant, in his verbis salutaribus erudiens, & exemplis.

CÆTERVM, Rex ipse pacificus, tanquam pacis ac Religionis amator præcipuus, paci, ac reformationi, & conseruationi Ecclesiarum & Monasteriorum omnium regni sui, totis insudabat affectibus: prouocando ★ sedare discordias, molestias & iniurias propulsando, quas pluries sunt expertæ quamplures tam Cathedrales quàm aliæ Conuentuales Ecclesiæ. Insuper & Monasteria præclara quamplurima, specialiter CLVNIACENSE cum membris suis, Maioris Monasterij Turonensis, sancti Dionysii, sancti Benedicti Floriacensis, necnon Cisterciense, cum mul-

tis alijs, quibus ipse in suis necessitatibus, dissentionibus, vel oppressionibus, tanquam pius pater & patronus indefessus affuit, & à multis incommodis conseruauit.

PRESSVRAS *etiam, & necessitates, ac negotia Religiosorum pauperum, quodam speciali ac tenerrimo amplectebatur affectu, tanquam pater pauperum: fouens & sustinens eos beneficijs & auxilijs opportunis.*

SANE, *quàm reuerenter & humiliter erga sacrosanctam Romanam Ecclesiam semper se habuit, quàm deuotè & obedienter Rescripta & Mandata Apostolica consuetus erat suscipere, quàm obedienter & efficaciter sicut verus filius obedientiæ adimplere; norunt illi, qui ei familiariùs adhærebant. Ipse enim negotia matris Ecclesiæ plus quàm propria reputans, ea totis affectibus promouere curabat.*

INQVISITORES *etiam hæreticorum pro negotio fidei et Ecclesiæ laborantes, quandocumque recurrebant ad ipsum, recipiebat dulciter & benignè; diligenter eos audiens, et celeriter expediens cum omni gratia & fauore, postpositis alijs quantumcumque arduis negotijs, asserens negotium fidei debere omnibus alijs anteponi.*

CONSVETVDINES *siquidem iniquas & prauas quantumcumque longæuas, si commodè poterant, aboleri, et exactiones indebitas amoueri iubebat: Præposituras suas mallens cum aliquo pecuniæ vel redituum detrimento committi bonis & fide dignis personis, quàm vendi cum augmento suo, vel lucro. nullum emolumentum suum aut lucrum reputans cum detrimento iustitiæ, vel populi nocumento.*

IVDÆOS *autem Deo et hominibus odibiles abominabatur in tantum, quòd eos videre non poterat, nec aliquid de bonis eorum in vsus suos conuerti volebat. asserens se nolle eorum retinere venenum, nec eos exercere vsuras; sed in ministerijs aut in mercationibus licitis victum suum adquirere, sicut in alijs regionibus fieri consueuit. Cùm autem in contrarium suaderent ei plures de Consiliarijs suis, asserentes quòd populus viuere non poterat sine mutuo, nec terræ excoli, nec ministeria vel mercimonia exerceri: & melius esse dicebant ac tolerabilius, quòd Iudæi, qui iam damnati sunt, huius damnationis exercerent officium, quàm aliqui Christiani, qui ex hac occasione etiam maioribus vsuris populum opprimebant: ad hæc ipse tanquam vir*

„ *Catholicus respondebat. De Christianis, in-*
„ *quiens, fœnerantibus, et vsuris eorum, ad*
„ *Prælatos Ecclesiæ pertinere videtur. Ad me*
„ *verè pertinet de Iudæis, qui iugo seruitutis*
„ *mihi subiecti sunt; ne scilicet per vsuras Chri-*
„ *stianos opprimant, & sub vmbra protectio-*
„ *nis meæ talia permittatur vt exerceant, &*
„ *veneno suo inficiant terram meam. Faciant*
„ *ipsi Prælati quod ad ipsos spectat de suis sub-*
„ *ditis Christianis, & ego volo facere quod ad*
„ *me pertinet de Iudæis. Dimittant vsuras,*
„ *aut omnes exeant de terra mea, ne eorum sor-*
„ *dibus ampliùs inquinetur.*

Bona *insuper eorum etsi capi faciebat cum eis aliquando, non tamen animo retinendi; sed vt illis, à quibus ea per vsurarum prauitatem extorserant, restituerentur; receptis probationibus legitimis eorumdem, super quæ diligentes Inquisitores & prouidos deputabat; ponens in eorum manibus illa bona, vt liberè poßent illa restituere per seipsos. Si quid autem erat residuum quod probari non poßet, aut inueniri, cui vel quibus deberet restitui, illud cum dispensatione Ecclesiæ in pios vsus & Ecclesias erogabat.*

Licet *autem in omnibus de reddenda iustitia promptus esset ac sollicitus, iustè quod*

iustum erat totis affectionibus exequendo; vigorem tamen iustitiæ misericordiæ lenitate temperans, plerumque ad ea quæ superexaltabant iudicium, ex innata sibi clementia non modicum pronus erat, veritatem nullatenus deserendo, sciens quod scriptum est: Misericordia & veritas custodiunt Regem, & firmatur clementia thronus eius.

MONOMACHIAM, *quæ bellum dicitur, vel duellum, conuocato discretorum & iurisperitorum concilio ex diuersis regni partibus congregauit* ★, *intellecto per eos, quòd sine peccato mortali exerceri non poterat, cùm non videatur esse iustitia, sed potius tentatio sit in Deum, de dominio suo penitus exterminari decreuit: ordinatè, vel modo alio iuri consono ..... & probandi, per testes scilicet & instrumenta, vel etiam rationes, secundum quod iuris ordo exigit.*

IN *maioribus autem excessibus, in quibus absque diuina offensa locum non debebat habere remissio, non remissum, sed regidum & inflexibilem, quantacumque esset persona, quæ deliquerat, se efficaciter exhibebat. Quòd si etiam esset persona de familia, excessum aut delictum eius seueriùs quàm de extraneo vindicare curabat. De prædictis siquidem in mul-*

tis certis casibus possent exempla specialiter adsignari. sed hæc causa breuitatis omittimus, ne possent aliqui viuentes aut mortui tali recitatione notari.

FIDELES *& discretos viros bonæ conuersationis & famæ, & maximè mundas manus habentes à muneribus, cum summa diligentia exquirebat, tales Balliuos & Senes-challos instituens: & ex eis, postquam benè suas Bailliuias diutiùs rexerant, familiares suos & Consiliarios faciebat. Acceptores munerum, & pauperum oppressores quasi quandam pestem refugiens, si quando in officijs erant, aut Bailliuijs, amouebat.*

DENIQVE *mirabantur plurimi, & ex eo quidam maliuoli murmurabant, quòd vnus homo tam humilis, tam quietus, nec robustus corpore, nec seuerus in opere, sic pacificè dominari poterat super tantum regnum, super tot & tantos Principes, tam potentes: maximè cùm nec multùm aliquibus esset affabilis, aut in muneribus liberalis. Sed hoc adscribendum est non potentiæ temporali, sed diuinæ virtuti; non seueræ tyrannidi, sed regali mansuetudini, & charitati, & fidelitati deuoti populi, qui præ cæteris specialem quandam & innatam dilectionem ad do-*

minum naturalem habere noscitur, nec timore deprimente, sed amore potiùs dominante regnatur.

SIQVIDEM de abstinentijs & frugalitate eius sic arbitror generaliter consulendum, quòd ab omni re, in qua vel carnaliter, vel temporaliter delectari poterat, aliquam sibi abstinentiam indicebat: in ijs omnibus animo suo quandam necessitatem & violentiam inferendo.

DE ipso etiam cibo suo, qui vltra primum ei adponebatur, et quo libentiùs vescebatur, solitus erat sibimet partem, vel totum quandóque subtrahere, & alicui è pauperibus ex more quotidie coram ipso comedentibus elargiri. Vnde semel contigit, quòd cùm scutellam plenam offis pinguibus, quibus libenter vescebatur, quas proprijs manibus scissas posuerat in scutella, vni ex illis pauperibus miserabili & infirmo misisset, & ille cum manibus vlcerosis et immundis iam partem comedisset ex eis, nec ampliùs vellet comedere, petens quòd amouerentur omnino: hæc videns Rex inclytus, ex innata sibi humilitatis virtute petijt illud pauperis residuum, in quod sordidas manus intinxerat, sibi dari, dicens: Reddite mihi offas meas. Et mirantibus cun-

tis certis casibus possent exempla specialiter adsignari. sed hæc causa breuitatis omittimus, ne possent aliqui viuentes aut mortui tali recitatione notari.

Fideles *& discretos viros bonæ conuersationis & famæ, & maximè mundas manus habentes à muneribus, cum summa diligentia exquirebat, tales Balliuos & Seneschallos instituens: & ex eis, postquam benè suas Bailliuias diutiùs rexerant, familiares suos & Consiliarios faciebat. Acceptores munerum, & pauperum oppreßores quasi quandam postem refugiens, si quando in officijs erant, aut Bailliuijs, amouebat.*

Deniqve *mirabantur plurimi, & ex eo quidam maliuoli murmurabant, quòd vnus homo tam humilis, tam quietus, nec robustus corpore, nec seuerus in opere, sic pacificè dominari poterat super tantum regnum, super tot & tantos Principes, tam potentes: maximè cùm nec multùm aliquibus esset affabilis, aut in muneribus liberalis. Sed hoc adscribendum est non potentiæ temporali, sed diuinæ virtuti; non seueræ tyrannidi, sed regali mansuetudini, & charitati, & fidelitati deuoti populi, qui præ cæteris specialem quandam & innatam dilectionem ad do-*

minum naturalem habere noſcitur, nec timore deprimente, ſed amore potiùs dominante regnatur.

SIQVIDEM *de abſtinentijs & frugalitate eius ſic arbitror generaliter conſulendum, quòd ab omni re, in qua vel carnaliter, vel temporaliter delectari poterat, aliquam sibi abſtinentiam indicebat: in ijs omnibus animo ſuo quandam neceßitatem & violentiam inferendo.*

DE *ipſo etiam cibo ſuo, qui vltra primum ei adponebatur, et quo libentiùs veſcebatur, ſolitus erat ſibimet partem, vel totum quandóque ſubtrahere, & alicui è pauperibus ex more quotidie coram ipſo comedentibus elargiri. Vnde ſemel contigit, quòd cùm ſcutellam plenam offis pinguibus, quibus libenter veſcebatur, quas proprijs manibus ſcißas poſuerat in ſcutella, vni ex illis pauperibus miſerabili & infirmo miſiſſet, & ille cum manibus vlceroſis et immundis iam partem comediſſet ex eis, nec ampliùs vellet comedere, petens quòd amouerentur omnino: hæc videns Rex inclytus, ex innata ſibi humilitatis virtute petijt illud pauperis reſiduum, in quod ſordidas manus intinxerat, ſibi dari, dicens: Reddite mihi offas meas. Et mirantibus cun-* «

ctis, quantumcumque animus abhorreret, cœpit tamen ex eis sic sapidè sic libenter comedere, ac si nullus eas penitus contigisset. Cæterùm adfuerunt qui viderunt sex fide digni, quòd in Monasterio suo Regalis montis cuidam leproso scienter Rex humilis lauauit pedes, & eos more solito diligenter extergens, osculatus est humiliter & deuotè.

ILLVD etiam non prætermittendum est silentio, quòd cùm semel lotioni huiusmodi se dedisset, venit ad quendam ex illis pauperibus qui ad hoc vocati erant, & cœpit ei lauare pedes flexis genibus more solito. Quem cùm pauper ille non agnosceret esse Regem, petiјt ab eo simplicitate sua, vt iterum digitos pedum, vbi plures latebant immunditiæ, sibi lauaret interiùs & mundaret. Quod licèt adstantes mirarentur, & minarentur pauperi ei, qui ausus fuerat rem talem à Rege petere; pius Rex tunc petitionem eius clementer admittens, benignè executus est humilitatis officium, insertis digitis suis inter digitos pedum eius, lauans & tergens, ac demum subiungens osculum caritatis.

SANE ieiunia adeò districtè seruabat;

quod in infirmitate etiam ea nullatenus volebat infringere. Vnde in vltima ægritudine, qua deceßit, die ſabbati ius gallinæ, quod ſibi adponebatur de conſilio Medicorum, guſtare noluit; quia ſuper hæc Confeſſoris ſui, qui tunc forſitan aberat, ſpecialem licentiam non habebat. Præter alia etiam priuata ieiunia, de quibus memoratus Frater GAVFRIDVS *latiùs diſſerit, quædam ſupererogare conſueuit. Ieiunabat enim ſemper per totum Aduentum in cibo quadrageſimali, et illis ſacris diebus, qui ſunt ab Aſcenſione Domini vſque ad Pentecoſten. In omnibus etiam Apoſtolorum vigilijs, licèt in quibuſdam earum non ieiunaretur in Pariſ. vel in alia dioceſi, in qua erat: ad ſui excuſationem de hoc ſibi loquentibus prætendendo, quòd de Carnotẽſi dioceſi oriundus exiſtebat, in qua huiuſmodi vigiliæ ieiunantur.*

INTER *cætera quidem pietatis & miſericordiæ opera, quibus totus quaſi inundans quidam charitatis fluuius affluebat, eleemoſynas eius, quas enarrat omnis Eccleſia Sanctorum, ſilere non debeo: hoc generaliter adſerens, nullum genus pauperum in ſuam deueniſſe notitiam, quod*

in aliquo suæ largitionis aut subuentionis beneficium non sentiret.

Hoc *etiam specialiter subiungere volui, quòd ingruente caristia, largiùs se in eleemosynis effundebat, mittens per diuersa loca pecuniam erogandam vbique: maximè abundantius dari præcipiens, vbi plurimos assiduè percipiebat reditus & prouentus. Vnde cùm caristia quædam in partibus Normaniæ contigisset, adeò copiosam illuc pecuniam erogandam pauribus destinauit; quòd sicut indè solet afferri Parisius thesaurus redituum in ferratis dolijs & quadrigis, sic vice versa de Parisius illuc in similibus vasis & vehiculis pro distribuenda eleemosyna denarij portabantur. Dignum enim esse iudicabat & iustum, vt vbi metebat assiduè, ibi necessitatis tempore seminaret; et quòd, sicut scriptum est, splendidum in panibus benedicerent labia multorum. Sperabat etiam, quòd de benedictionum semine gloriosam retributionis æternæ benedictionem in extrema colligeret messione.*

Illvd *etiam silere non debeo, quod semel accidit, me præsente. Cum enim Domum Dei maxima multitudine propter infirmorum quotidie confluentium .... ★ assiduè, propter angustiam*

angustiam decumbentium multùm in ædificijs necessarijs cum magnis sumptibus augmentasset: venit ad eum Magister Domus, & petijt ab eo aliquam eleemosynam, maximè cum in anno illo magnum vini defectum sustinerent in domo. Quod audiens vir pietate plenus, ex abundantia pij cordis abundanter tribuens, accersito Cambellano suo, iussit eidem Domui pro vino & alijs, sibi tunc necessarijs, mille libras Paris. statim dari. Quod admirans ille Magister, vix credidit, donec Rex verbum ita repetiit: Date, inquiens, pauperibus Domus Dei "
Parisius mille libras. Satis enim magnum "
reputasset ei beneficium, si tantùm centum libras illa vice pro eleemosyna reportasset.

CIRCA *etiam tempus illud in castris* ★ *tribus suis insigniis tres Domos Hospitales pauperum cum magnis sumptibus & amplis ædificiis in breui construxit, & reditus assignauit. Domum Fratrum Prædicatorum Compend: Ecclesiam Fratrum Minorum Parisius totam, & alia ibidem ædificia cum magno sumptu. Insuper & dormitorium cum refectorio Fratrum Prædicatorum Parisius ædificauit. Tunc temporis, & in breui sperans,*

& confidens de summi misericordia largitoris, quod per hanc Domus Dei ædificationem, & alia pietatis opera, post dissolutionem domus propriæ corporalis, domum non manufactam acciperet æternam in cœlis.

ADVENIENTE igitur tempore, quo post finem certaminis, cursus metam, curam regiminis gloriosam, Rex transire debuit ad supernum regnum, incomparabilem coronam accepturus pro mercede laboris; quantum fuit in fidei firmitate perfectus, in charitate feruidus, in spei sublimitate percipiendi præmij eleuatus: demum in ipsa extrema, qua grauißimè laborauit, ægritudine vsque ad exitum vitæ manifestè claruit, sicut planè dißeruit Frater GAVFRIDVS sæpè memoratus, qui affuit; & ego similiter, qui præsens astiti in infirmitate & morte. Quantum enim ad fidem pertinet, cuius totis visceribus Zelabat augmentum, reuera sicut granum sinapis quantò ampliùs teritur, tanto magis feruet & redolet: sic hic vir totus in fide fixus, et totus in spiritum absorptus, quantò magis erat malleis aduersitatis pariter & infirmitatis adtritus, eò plus feruorem enitens in se perfectum fidei declarabat; nolens de aliqua re carnali vel seculari verbum admittere: sed solum spi-

ritualibus intendebat, inuitans ſuos, & excitans, prout eniti poſſent, de propagatione fidei & multiplicatione in illis Affricanis partibus cogitare. Charitatis etiam incenſæ et accenſæ interiùs oſtendit ardorem, quem nec aquæ multæ tribulationis aut ægritudinis corporalis potuerant extinguere, ſed potius accendere videbantur. Nam ſicut de Domino Saluatore legitur; quòd factus in agonia prolixiùs orabat; sic vir ſanctus in extremis agonizans, cœpit orare prolixè: & inter alia orationum ſuffragia, cum Sanctos familiares inuocabat, illam Collectam dicere, quæ de beato Apoſtolo Iacobo maiore cantatur: Eſto, Domine, plebi tuæ ſanctificator & cuſtos, *in quodam ſuaui ſuſurro replicans; & ardorem charitatis, quam de ſalute populi tam ſpirituali quàm temporali gerebat in corde, tam dulciter & benignè depromens, ac ſi diceret: Domine, iam ſatis eſt, quòd huc vſ-* «
que certaui, quòd hactenus in tuo ſeruitio «
totis affectibus laboraui, quòd commiſſum «
mihi populum tuum ac regnum ea qua potui «
ſedulitate ſeruaui. Nunc autem ex eo quo, «
tua diſponente clementia, euocatus ad te cor- «
poraliter eos ampliùs cuſtodire nequeo; te de- «
precor, te exoro, eſto eis Domine ſanctifica- «

„ *tor animarum, & custos corporum. tuæ eos*
„ *pietati commendo.*

Cætervm, *quamuis corporaliter plurimarum molestiarum premeretur angustijs, sponte tamen eleuabatur in spem desideratæ mercedis. Nocte enim præcedente fuerat auditus sic dicere in Gallico,* Nous irons en Ierusalem. *Totus enim cælestibus inhians, totum habens Spiritum immersum in supernis, suspirabat aßiduè ad illam cælestem Ierusalem, quæ est visio veræ pacis. Denique circa horam tertiam, cùm iam vsum loquendi quasi totaliter amisisset, aspiciebat tamen adstantes sibi familiares, quasi subridens valde dulciter, & suspirans. Et cùm inter Tertiam & Sextam visus esset quasi dormiens per spacium dimidiæ horæ quiescere, tunc aperiens oculos, et eleuans ad cœlum vultu sereno protulit hæc verba Psalmistæ:* Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo. *Hoc enim sicut credimus, verè dicere poterat, quòd desiderauerat, quòd expectauerat, quòd sperabat introire, scilicet in Domo Dei, in potentias Domini, & apparere in conspectu Dei non vacuus, sed holocausta deferens medullata. Se enim & suos cum incensa chari-*

tatis affectu deuotus obtulerat, & ideò poterat illud dicere cum Psalmista: Introibo in domum tuam in holocaustis.

AD *vltimum verò, priùs omnibus ad se pertinentibus Regio more dispositis, susceptisque deuotissimè omnibus Ecclesiasticis Sacramentis, die crastina beati Bartholomæi circa horam nonam diem clausit extremum, felicem reddens animam Creatori: illa scilicet hora diei, qua Saluator noster pro mundi vita moriens expirauit.*

AB *illa siquidem hora, vsque dum ad hoc quod parari debuit corpus eius, vt separarentur ossa à carne, intuentibus adparebat sic speciosus ac graciosus in facie, ac si plenè viuus esset & sanus; & quasi subridens aliquantulum videbatur.*

PORRO *lamentationes & luctus fidelium, ac planctus & vlulatus pauperum prætermitto; cùm de ipso gaudendum sit potiùs, quàm dolendum.*

SIC *igitur Sol & decus* Regum *ac Principum orbis terræ in partibus Meridianis, & in meridie fœcundæ charitatis occubuit; vt ad illum, qui pascit & cubat in meridie, perueniret. Sic Rex inclytus de temporalis regni seruitute transiuit, vt prò certo creditur,*

& speratur, ad regnum felicitatis æternæ. Sic fidelis seruus & prudens super familiam Domini constitutus cum multiplicato talento de labore in requiem, de statu mœroris in gaudium Domini sui meruit intrare securus.

AD *decus igitur et gloriam Regis Regum, & ad declarationem meritorum & sanctitatis Regis nostri prædicti, post eius obitum diuina non defuere miracula, tam ad eius sepulcrum quàm alibi: quorum plurima vel per negligentiam non scripta, vel non examinata pleniùs seu probata; aliqua verò ex ijs, quæ verissimè examinata sunt, & luce clariùs comprobata, conscripsimus, quæ inferiùs duximus annotanda.*

NON *longè post felicem obitum illustrissimi Regis nostri, cum nondum super hoc essent propalati rumores, quædam matrona Parisius fide & honestate laudabilis, & ad ipsum Regem deuota plurimum, cuius vir ipsi Regi familiaris extiterat, talem visionem vidit in somnis. Videbatur ei quòd* Rex *ipse cappa superindutus purpurea, qua veste non consueuerat à longis retrò temporibus indui, Capellam suam* Regiam *Paris. à dextro latere splendidus & gloriosus magna circumstantium intrabat concomi-*

tante caterua: & accedens præ alijs ad altare propiùs, inclinabat iunctis manibus super illud, ac si Domino sacrificium offerret in eo. Deinde post paululum vertebat se versus Chorum, habens vultum valde splendidum & serenum. Aliquantulum remotiùs in dextera parte Chori versus altare stabat quidam alius in habitu consimili, sed non ita splendidus, verso vultu ad altare, & iunctis manibus quasi orans. Cernebantur autem ipsi duo splendidiores omnibus apparentes, et stantes plurimi mirabantur super hoc. Sicque ipsa visio disparuit. Ipsa autem die veniens de domo Regis ad domum propriam vir prædictus, tristis & dolens proiecit se super lectulum, lamentans & eiulans fletu magno. Vnde cùm vxor sua ab eo causam tanti fletus inquireret, aperuit ei nouam tristitiam, quam recenter audierat de morte Domini Regis sui, & filii eius IOANNIS *Comitis Niuernensis. Recolens itaque prædicta matrona, & recogitans postmodum visionem, eam mihi quasi spiritualiter consolata narrauit. Ex quo pleniùs intelligi potest, illud acceptabile sacrificium sibi fuisse diuinitus monstratum, quod pius* Rex *addens su-*

per illud memorabile ſacrificium Abrahæ, non ſolùm de proprio filio tam ſibi dilecto, ſed etiam in odorem ſuauitatis obtulit de ſeipſo; illius etiam imitando veſtigia Regis ſummi, qui ſemetipſum immaculatum ſemel pro peccatoribus obtulit Deo patri.

IPSA *die, qua precioſum corpus apud S. Dionyſium eſt ſepultum; ibidem quædam matrona de Sagienſi diœceſi viſum oculorum, quem dudum quaſi totaliter amiſerat, recuperaſſe refertur. Et hoc vidiſſe ſe dicunt aliqui fide digni; et præcipuè Magiſter* GVILLELMVS *de Matiſcone Canonicus Pariſienſis, qui ſe adſerit vidiſſe. Et multa alia tam ipſa die quàm aliàs contigerunt ibidem miracula circa varijs infirmitatibus laborantes, quæ in publicam notitiam non venerunt.*

CONTIGIT *etiam non multò poſt, quòd quidam adoleſcens circiter* XXV. *annorum, de vltimis finibus Burgundiæ, ſurdus & mutus à natiuitate, qui per* XVI. *annos vel circa in quodam caſtro nobilis viri Domini* IOANNIS CABILONENSIS, *quod vocatur Orgeleſtum, conuerſatus fuerat et nutritus, & iam per annum vel circiter in domo eiuſdem nobilis in coquina eius ſeruierat prout poterat,*

non

non audiens nec loquens, sed solummodò signis vtens, ita quòd ferè tota familia signa eius nouerat, & per signa suam voluntatem & motum animi tam ipse aliis, quàm alij sibi totaliter ostendebant: comperto per signa, quòd apud sepulcrum gloriosi Regis *Franciæ* LVDOVICI *fiebant miracula, virtute operante diuina, adiunxit se quibusdam peditibus venientibus Parisius; deinde perrexit ad sanctum Dionysium, & in loco sepulcri Regij plorans & eiulans, orationem, qualem potuit, non oris, sed cordis, cum gemitibus & suspirijs aliquamdiu fudit. Tandem virtute diuina, & gloriosi* Regis *meritis, ob cuius deuotionem venerat, apertæ sunt aures eius, & solutum est vinculum linguæ eius, & loquebatur rectè. Statim enim cœpit ibidem loqui, non lingua materna, sed recte Gallicana; ac si fuißet natus in ipsa villa S. Dionysij, & continuè conuersatus. Vnde multis in admirationem versum est, ac stuporem. Et cùm ab eo quæreretur in Gallico à quibusdam, quos ex visu nouerat, non ex nomine: Quomodo vocor ego? respondebat in Gallico:* Vous auez nom mes amis. Quar d'aultre nom ne sai-je riens. *Narrabat etiam, quòd numquam tantum terrorem habuerit in vita*

sua, sicut quando campanas Ecclesiæ sonantes audiuit. Timebat ne tota Ecclesia corrueret super eum. Nam tunc primùm audire cœpit. Vnde stupor & tremor potens eum inuasit. Hæc narrant tam præcedentes nobiles, quàm & multi alij, qui eum à multo tempore cognouerunt. Et multa alia diuinæ pietatis beneficia infirmis varijs, meritis ipsius ibidem collata fuisse creduntur, quæ nondum in publicam notitiam deuenerunt.

ACCIDIT *insuper circa tempus illud, quòd quidam Clericus de Britannia benè notus Episcopo Maclouiensi, et aliis fide dignis, dum per ciuitatem Carnotensem transitum faceret, graui infirmitate correptus corporis lecto decubuit; & inualescente ægritudine diuturna, cùm de vita eius desperaretur omninò, & iam appropinquasset ad mortem, ad quorumdam piam suggestionem diuinæ pietatis cœpit flagitare succursum, et pii* Regis LVDOVICI *auxilium inuocare: vouens & promittens, si Dominus sospitatem ei conferret, se confestim ipsius* Regis *visitare sepulcrum. Quo facto, statim sensit diuinam adesse virtutem, & cœpit totaliter conualescere. Qui in crastino surgens, et gaudens, iter propositum arripuit, & perfecit, sanitati pristinæ*

restitutus : mirantibus multis tantam subitationem insperatæ salutis.

MAGISTER *Dudo Physicus et Clericus domini* Regis*, qui cum ipso sanctæ recordationis* Rege LVDOVICO *in partibus Carthaginensibus fuerat, aßistens ei in infirmitate pariter et in morte, cum domino Rege* PHILIPPO *reuersus est. Paulò post ipsius gloriosi Regis sepulturam, dum eßet apud sanctum Germanum in Laya die Pentecostes, vbi dominus Rex* PHILIPPVS *festum suum more* Regio *tenuerat, sensit se grauiter infirmari. Inuasit enim eum febris satis acuta. Die tamen crastina sicut potuit venit Parisius, & iacuit in domo Regis : & tantum inualuit ægritudo, quòd omnes Medici desperabant, & ipse etiam cum alijs de seipso. Quarto die ægritudinis confeßione facta, & dispositione de rebus suis habita, cùm dolorem intolerabilem sentiret in capite, cœpit benedictum Regem* LVDOVICVM *totis affectibus inuocare; sic dicens : Ha! Domine* Rex*, ego « fui Clericus vester, & credo vos esse sanctum. « Succurrite mihi obsecro in hac neceßitate, & « ego vigilabo per noctem ante tumulum ve- « strum. Quo dicto, somno profundo arreptus, « inuenit se in somniis ante tumulum, supra*

quem videbatur ei quoddam altum ad modum feretri, quod numquam viderat. Et adparuit ei Rex LVDOVICVS stans ambobus pedibus supra altum illius feretri, habens in manu sua Sceptrum regium, cuius pars inferior sub manu erat ita longua, quòd cum ea supra partem decliuem ipsius feretri.... Et erat indutus Dalmatica alba longa vsque ad pedes, cuius extremitates seu fimbriæ erant deauratæ, habens in capite suo Coronam auream cum lapidibus preciosis. Et erat pulchrior facie, & hilarior, quàm vnquam eum vidisset in vita sua. Et dixit
» ei Latinis verbis: Ecce adsum. quid vis? mul-
» tum vocasti me. Et dixit ei infirmus lachry-
» mando: Domine, pro Deo succurratis mihi.
» Qui respondit: Ne timeas, conualebis ab ista
» infirmitate. Sed tamen habes in cerebro tuo
» quendam humorem corruptum, venenosum,
» & obscurum, qui non permittit te cognoscere
» Creatorem tuum. Hæc est causa tuæ ægritu-
» dinis, & ego remouebo eum. Tunc accepit eum per caput cum vna manu, & cum pollice alterius manus fidit eum inter nasum et supercilium in sinistra parte, vt sibi videbatur: & immittens pollicem cum alio digito, extraxit de humore corrupto, venenoso, ob-

ſcuro & fœtido, ad quantitatem vnius nucis maioris, & dixit: Quamdiu habuiſſes hoc "
in capite tuo, non poſſes habere ſanitatem. & "
proiecit illic. Excitans autem paululum dictus Magiſter, ſenſit ſe curatum totaliter à dolore capitis, & dixit aſsiſtentibus hoc ſibi inueniſſe, quòd curari debebat totaliter ipſa nocte, & quòd etiam curatus erat à dolore capitis vehementi. Et timuerunt valdè, ne alienatus eſſet. Sed ille viſionem illam recitauit eiſdem, & nocte ipſa, ſcilicet quarta diei ægritudinis ſuæ, poſt rigorem fortiſsimum et ſudorem liberatus eſt totaliter. Et hoc raro vel numquam per naturam contingere ſolet, cùm nulla ſigna digeſtionis præceſsiſſent, ſicut alij medici adſerunt. Hanc viſionem mihi Fratri GVILERMO CARNOTENSI, *qui hæc ſcripſi, narrauit in craſtino mane dictus Magiſter, et ſe liberatum adſeruit, & eandem viſionem prolixiorem mihi tradidit propria manu ſcriptam, paratus hæc omnia proprio iuramento firmare.*

APVD *caſtrum Lupara Pariſius dominus* PETRVS DE LAVDVNO *miles, cuſtos puerorum domini* Regis PHILIPPI, *cùm dolorem intolerabilem in brachio dextro pateretur, ita quòd per multos dies nec ipſum ſurſum leuare poterat aliquantulum, nec de ipſo ali-*

quid operari: recolens se habere de capillis domini sui Regis, cuius Cambellanus extiterat, de diuina virtute confidens, & de meritis ipsius Regis, tetigit ter infirmum brachium: & ad primum tactum capillorum sensit se multum alleuiatum, ad secundum amplius, et ad tertium ab omni dolore penitus liberatum. Vnde capillos ipsos in auro & argento repositos reuerenter & deuotè conseruat.

CIRCA *tempus illud, cùm duo Fratres* P*rædicatores causa prædicationis per stratam publicam propè sanctum Dionysium iter agerent, inter alias personas multas, quas inuenerunt in via de S. Dionysio venientes, viderunt duas mulieres ad inuicem colloquentes, & gaudentes de ijs quæ sibi acciderant. Quarum vna Fratri sciscitanti quid euenerat, ita dixit: Domine, istud est magnum miraculum & manifestum, quod verè fecit Deus propter istum* R*egem sanctum. Nam mulier ista, quam ego adduxeram de Rothomago, non videntem omnino oculis suis, sicut nec ego video talo pedis, modo videt omnia sicut ego. Frater autem ille hæc constanter asseruit se audisse, & vidisse eam tunc per se sine alicuius adiutorio, sine duce vel baculo liberè & potenter euntem,*

adhuc tamen à vigilijs & fletu oculos tumentes habentem.

ANNO *eodem, ſcilicet* M. CC LXXI. *feria tertia poſt feſtum S. Vrbani, quædam mulier de Cambliaco nomine* AMELINA, *quæ per tres annos ire non poterat niſi curua, cum adiutorio vnius baculi incurui, cum quo gradiebatur ita prope terram, quòd caput ſuum non diſtabat à terra per menſuram pedis et dimidij, veniens ad ſepulchrum ſanctæ memoriæ Regis recuperauit rectum vſum incedendi die ſupradicta. Et hæc mulier nota eſt à pluribus de villa S. Dionyſii fide dignis, qui eam curuam tanto tempore viderunt, & poſtmodum liberatam taliter & erectam.*

ANNO *eodem, feria* VI. *poſt dictum feſtum S. Vrbani, quædam puella nomine* PETRONILLA, *filia Ælipdis de Aube, quæ numquam potuerat ire, niſi trahendo ſe cum pedibus & manibus ſuper terram, veniens ad dictum ſepulchrum recuperauit corporis ſanitatem; ita quòd poterat incedere per villam ſine alicuius adiutorio. Et hæc commorata eſt per* XX. *annos in villa S. Dionyſii, in vico S. Remigii, & nota eſt à pluribus.*

ITEM *anno eodem, feria* V. *poſt feſtum*

SS. Marcellini & Petri, quædam mulier, quæ vocatur AGNES *la Maque, manens Parisius propè domum Beguinarum, in crastino Paschæ ad Sermonem factum in Cimiterio S. Innocentis percussa paralysi medietatem corporis sui amiserat. Veniens ad locum dicti sepulchri, & orationem deuotè fundens, virtute diuina, & per ipsius Regis merita, partis infirmæ corporis recuperauit plenissimè sanitatem.*

ITEM *eodem anno, feria* IIII. *post festum prædictorum Martyrum, quædam mulier de Villa-tignosa, nomine* HODIERNA, *sic afflicta erat corporis sui infirmitate grauissima per* XI. *annos, quòd per sex illorum annos non potuit de lecto surgere, & per quinque alios sequentes semel in anno, scilicet in Pascha Domini, ibat ad Cœnam cum magna difficultate, adpodians se super vnum baculum. Hæc veniens ad dictum sepulchrum, fusa oratione recepit sanitatem corporis sui per merita dicti Regis: ita quòd sine adiutorio aliquo poterat ire ab ipsa die & deinceps, sanitati pristinæ restituta.*

IN *anno prædicto, die Sabbati post festum prædictorum Martyrum,* MICHAEL *dictus Hamiage commorans Parisius prope*

domum

domum de Barbeel in parochia S. Pauli, per ſex annos non poterat ire ſine duabus potentijs. Veniens autem ad ſæpedictum ſepulchrum, per merita ſæpedicti LVDOVICI *ita perfectam & integram obtinuit ſanitatem, quòd Pariſius recto greſſu ſine alicuius adminiculo cum gaudio remeauit.*

ITEM *anno prædicto in vigilia beati Bartholomæi Apoſtoli,* IOANNETA *de Porta Baudet, commorans in parochia S. Pauli Pariſius, detenta fuit ſui corporis infirmitate; ita quòd per quatuor annos non potuit ſine duabus potentijs ambulare. Quæ veniens ad ſepulcrum, per merita ſupradicti Regis* LVDOVICI *recuperauit vſum gradiendi.*

ITEM *anno prædicto, die ſabbati poſt feſtum prædictum beati Bartholomæi Apoſtoli,* IOANNES *dictus Canus, commorans Pariſius in parochia S. Mederici, in vico* Ra*dulphi de S. Laurentio, per quatuor annos non potuit incedere, niſi apodiando ſe manibus ſuper genua. Qui veniens ad ſæpedictum ſepulcrum, per merita ſæpedicta faciliter cum agilitate ſine aliqua apodiatione gradiebatur.*

ITEM *anno prædicto die ſabbati poſt feſtum beati Barnabæ Apoſtoli,* EMELINA *la Bi-*

che vxor Ioannis Anglici, de parochia S. Mederici Parıſ. à feſto S. Martini hiemalis amiſit taliter vnam de tibijs ſuis, quòd non poterat incedere ſine baculo, trahens poſt ſe dictam tibiam. Quæ veniens ad ſæpedictum ſepulchrum, per merita dicti Regis perfectam & integram recuperauit ſanitatem.

ITEM *eodem anno, die Martis ante feſtum beati Barnabæ Apoſtoli,* GILA *de Siluanecto commorans pariter in parochia S. Pauli, detenta infirmitate non poterat ire per quatuor annos ſine duabus potentijs. Quæ veniens ad ſæpedictum ſepulchrum die Martis prænomináta, perfectam recuperauit ſanitatem.*

ITEM *eodem anno Dominica ante feſtum beati Barnabæ Apoſtoli,* ÆLIPDIS *filia* R*oberti dicti Peclecoc, toto tempore vitæ ſuæ habebat manum curuam, nec poterat eam leuare vſque ad pectus, nec inclinare ſuper genua, sine adiutorio alterius manus. Quæ veniens ad ſæpedictum ſepulchrum, per merita glorioſiſsimi Regis de infirmitate ſua redijt liberata.*

Miracula facta in Domo Fratrum Prædicatorum Ebroicensium, præsidio B. LVDOVICI Confessoris. quæ fuit prima Ecclesia in regno Franciæ dedicata in nomine sancti Regis, anno Domini M. CC LXXXXIX.

HOMO *quidam Baiocensis diocesis, de villa Cadom. de parochia S. Stephani veteris,* IOANNES PELLIPERIVS *nomine, ita detentus fuerat per annum à festo S. Ioannis graui infirmitate, quòd aliquo modo sine potentiis per terram ire non poterat. Qui in festo beati* LVDOVICI *ad Ecclesiam suam veniens, dimissis ibidem potentiis Sancti meritis membrorum suorum curationem recepit.*

QVÆDAM *mulier* BEATRIX *nomine, de parochia S. Petri Ebroicensis, quæ à duobus annis super pedes suos non steterat, sed cum potentiis infeliciter ambulabat, ad Ecclesiam Sancti Confessoris prout potuit venit, & cum deuotione magna orationem fudit, & satis citò in se leuamen sentiens super pedes surrexit, & per Ecclesiam sine aliquo adminiculo fortiter ambulauit.*

IVVENIS *quidam nomine* IOANNES *de*

parochia Campi Ossent, à septimana pœnosa vsque ad festum beati LVDOVICI graui infirmitate detentus anxiè valde laborabat. Qui ad Ecclesiam tanti Confessoris horâ vigiliarum veniens, sensit se vt quàm citiùs liberatum: & dimißis ibi potentijs per plures dies viuit, & postea per Ecclesiam ambulauit.

MVLIER quædam, quæ dicebatur IOANNA, de parochia de Loueris, quæ prout iuratò adserebat, & per illos qui illam ad Ecclesiam sancti Confessoris adduxerant probabat: quòd à duobus annis lumen cœli non viderat. Quæ ibidem fusa oratione visum oculorum suorum & lumen sancti Confessoris meritis & precibus quamcitiùs impetrauit.

QVÆDAM puella IOANNA nomine, de parochia S. Leodegarij Ebroicensis, quæ per totum tempus quo vixerat antè manum clausam habebat; cùm ad Ecclesiam Sancti fuisset adducta, videntibus omnibus qui aderant manum aperuit, & apertam ostendit, et omninò curata læta & iocosa receßit.

VIR quidam antiquus, totus confractus, dictus ROBERTVS DE MINIIS, cum multis testibus suis adserebat, quòd à XL. annis & amplius neruis retractis factus erat contractus, & super genua & cum paruis po-

tentijs incedebat. Qui Ecclesiam S. LVDOVICI *ex deuotione frequentans, & Sancto se deuouens, videntibus omnibus se erexit, et sine potentijs fortiter per Ecclesiam ambulauit.*

MVLIER *quædam alia* THEOPHANA *nomine, de parochia S. Leodegarii Ebroicensis, quæ à quinque annis sine potentijs ire non poterat, ipsa nocte qua dicebat Vigilias ad Ecclesiam conuenit, & ante altare se posuit; & ibi orans, & ad altare se apodians, in præsentia omnium sine adiutorio surrexit, & circumquaque altare pluries ambulauit, pristinæ reddita sanitati.*

HOMO *quidam de Ysaico,* SIMON *nomine, à longo tempore quadam gutta* ⋆ *palestina detentus, ad sanctum Dei* LVDOVICVM *cum magna deuotione aduenit, & ibidem orans, & Dei et Sancti beneficia postulans, se protinus alleuiatum sentiens & curatum, omnibus qui aderant publicè confessus est, & sic curationem suam meritis Sancti impetrauit.*

QVÆDAM *mulier, quæ vocabatur* ÆLINA, *vxor Ioannis Anglici, de parochia S. Petri Ebroicensis, quadam gutta similiter detenta non modicum laborabat: ita quòd*

ſua, ſicut quando campanas Eccleſiæ ſonantes audiuit. Timebat ne tota Eccleſia corrueret ſuper eum. Nam tunc primùm audire cœpit. Vnde ſtupor & tremor potens eum inuaſit. Hæc narrant tam præcedentes nobiles, quàm & multi alij, qui eum à multo tempore cognouerunt. Et multa alia diuinæ pietatis beneficia infirmis varijs, meritis ipſius ibidem collata fuiſſe creduntur, quæ nondum in publicam notitiam deuenerunt.

ACCIDIT *inſuper circa tempus illud, quòd quidam Clericus de Britannia benè notus Epiſcopo Maclouienſi, et áliisfide dignis, dum per ciuitatem Carnotenſem transitum faceret, graui infirmitate correptus corporis lecto decubuit; & inualeſcente ægritudine diuturna, cùm de vita eius deſperaretur omninò, & iam appropinquaſſet ad mortem, ad quorumdam piam ſuggeſtionem diuinæ pietatis cœpit flagitare ſuccurſum, et pii* Regis LVDOVICI *auxilium inuocare: vouens & promittens, ſi Dominus ſoſpitatem ei conferret, ſe confeſtim ipſius* Regis *viſitare ſepulcrum. Quo facto, ſtatim ſenſit diuinam adeſſe virtutem, & cœpit totaliter conualeſcere. Qui in craſtino ſurgens, et gaudens, iter propoſitum arripuit, & perfecit, ſanitati priſtinæ*

restitutus : mirantibus multis tantam subitationem insperatæ salutis.

MAGISTER *Dudo Physicus et Clericus domini* Regis, *qui cum ipso sanctæ recordationis* Rege LVDOVICO *in partibus Carthaginensibus fuerat, aßistens ei in infirmitate pariter et in morte, cum domino Rege* PHILIPPO *reuersus est. Paulò post ipsius gloriosi Regis sepulturam, dum eßet apud sanctum Germanum in Laya die Pentecostes, vbi dominus Rex* PHILIPPVS *festum suum more* Regio *tenuerat, sensit se grauiter infirmari. Inuasit enim eum febris satis acuta. Die tamen crastina sicut potuit venit Parisius, & iacuit in domo Regis : & tantum inualuit ægritudo, quòd omnes Medici desperabant, & ipse etiam cum alijs de seipso. Quarto die ægritudinis confeßione facta, & dispositione de rebus suis habita, cùm dolorem intolerabilem sentiret in capite, cœpit benedictum Regem* LVDOVICVM *totis affectibus inuocare, sic dicens : Ha! Domine* Rex, *ego* « *fui Clericus vester, & credo vos esse sanctum.* « *Succurrite mihi obsecro in hac neceßitate, &* « *ego vigilabo per noctem ante tumulum ve-* « *strum. Quo dicto, somno profundo arreptus,* « *inuenit se in somniis ante tumulum, supra*

quem videbatur ei quoddam altum ad modum feretri, quod numquam viderat. Et adparuit ei Rex LVDOVICVS ſtans ambobus pedibus ſupra altum illius feretri, habens in manu ſua Sceptrum regium, cuius pars inferior ſub manu erat ita longua, quòd cum ea ſupra partem decliuem ipſius feretri.... Et erat indutus Dalmatica alba longa vſque ad pedes, cuius extremitates ſeu fimbriæ erant deauratæ, habens in capite ſuo Coronam auream cum lapidibus precioſis. Et erat pulchrior facie, & hilarior, quàm vnquam eum vidiſſet in vita ſua. Et dixit
„ ei Latinis verbis: Ecce adſum. quid vis? mul-
„ tum vocaſti me. Et dixit ei infirmus lachry-
„ mando: Domine, pro Deo ſuccurratis mihi.
„ Qui reſpondit: Ne timeas, conualebis ab iſta
„ infirmitate. Sed tamen habes in cerebro tuo
„ quendam humorem corruptum, venenoſum,
„ & obſcurum, qui non permittit te cognoſcere
„ Creatorem tuum. Hæc eſt cauſa tuæ ægritu-
„ dinis, & ego remouebo eum. Tunc accepit eum per caput cum vna manu, & cum pollice alterius manus fidit eum inter naſum et ſupercilium in ſiniſtra parte, vt ſibi videbatur: & immittens pollicem cum alio digito, extraxit de humore corrupto, venenoſo, ob-

ſcuro & fœtido, ad quantitatem vnius nucis maioris, & dixit: Quamdiu habuiſſes hoc " in capite tuo, non poſſes habere ſanitatem. & " proiecit illic. Excitans autem paululum dictus Magiſter, ſenſit ſe curatum totaliter à dolore capitis, & dixit aſſiſtentibus hoc ſibi inueniſſe, quòd curari debebat totaliter ipſa nocte, & quòd etiam curatus erat à dolore capitis vehementi. Et timuerunt valdè, ne alienatus eſſet. Sed ille viſionem illam recitauit eiſdem, & nocte ipſa, ſcilicet quarta diei ægritudinis ſuæ, poſt rigorem fortiſſimum et ſudorem liberatus eſt totaliter. Et hoc raro vel numquam per naturam contingere ſolet, cùm nulla ſigna digeſtionis præceſſiſſent, ſicut alij medici adſerunt. Hanc viſionem mihi Fratri GVILERMO CARNOTENSI, *qui hæc ſcripſi, narrauit in craſtino mane dictus Magiſter, et ſe liberatum adſeruit, & eandem viſionem prolixiorem mihi tradidit propria manu ſcriptam, paratus hæc omnia proprio iuramento firmare.*

APVD *caſtrum Lupara Pariſius dominus* PETRVS DE LAVDVNO *miles, cuſtos puerorum domini* Regis PHILIPPI, *cùm dolorem intolerabilem in brachio dextro pateretur, ita quòd per multos dies nec ipſum ſurſum leuare poterat aliquantulum, nec de ipſo ali-*

quid operari: recolens se habere de capillis domini sui Regis, cuius Cambellanus extiterat, de diuina virtute confidens, & de meritis ipsius Regis, tetigit ter infirmum brachium: & ad primum tactum capillorum sensit se multum alleuiatum, ad secundum amplius, et ad tertium ab omni dolore penitus liberatum. Vnde capillos ipsos in auro & argento repositos reuerenter & deuotè conseruat.

CIRCA *tempus illud, cùm duo Fratres* P*rædicatores causa prædicationis per stratam publicam propè sanctum Dionysium iter agerent, inter alias personas multas, quas inuenerunt in via de S. Dionysio venientes, viderunt duas mulieres ad inuicem colloquentes, & gaudentes de ijs quæ sibi acciderant. Quarum vna Fratri sciscitanti quid euenerat, ita dixit:* „ *Domine, istud est magnum* „ *miraculum & manifestum, quod verè fecit* „ *Deus propter istum* Regem *sanctum. Nam* „ *mulier ista, quam ego adduxeram de Rothomago, non videntem omnino oculis suis,* „ *sicut nec ego video talo pedis, modo videt* „ *omnia sicut ego. Frater autem ille hæc constanter asseruit se audisse, & vidisse eam tunc per se sine alicuius adiutorio, sine duce vel baculo liberè & potenter euntem,*

adhuc tamen à vigilijs & fletu oculos tumentes habentem.

ANNO *eodem, ſcilicet* M. CC.LXXI. *feria tertia poſt feſtum S. Vrbani, quædam mulier de Cambliaco nomine* AMELINA, *quæ per tres annos ire non poterat niſi curua, cum adiutorio vnius baculi incurui, cum quo gradiebatur ita prope terram, quòd caput ſuum non diſtabat à terra per menſuram pedis et dimidij, veniens ad ſepulchrum ſanctæ memoriæ Regis recuperauit rectum vſum incedendi die ſupradicta. Et hæc mulier nota eſt à pluribus de villa S. Dionysii fide dignis, qui eam curuam tanto tempore viderunt, & poſtmodum liberatam taliter & erectam.*

ANNO *eodem, feria* VI. *poſt dictum feſtum S. Vrbani, quædam puella nomine* PETRONILLA, *filia Ælipdis de Aube, quæ numquam potuerat ire, niſi trahendo ſe cum pedibus & manibus ſuper terram, veniens ad dictum ſepulchrum recuperauit corporis ſanitatem; ita quòd poterat incedere per villam ſine alicuius adiutorio. Et hæc commorata eſt per* XX. *annos in villa S. Dionysii, in vico S. Remigii, & nota eſt à pluribus.*

ITEM *anno eodem, feria* V. *poſt feſtum*

SS. Marcellini & Petri, quædam mulier, quæ vocatur AGNES *la Maque, manens Parisius propè domum Beguinarum, in crastino Paschæ ad Sermonem factum in Cimiterio S. Innocentis percussa paralysi medietatem corporis sui amiserat. Veniens ad locum dicti sepulchri, & orationem deuotè fundens, virtute diuina, & per ipsius Regis merita, partis infirmæ corporis recuperauit plenissimè sanitatem.*

ITEM *eodem anno, feria* IIII. *post festum prædictorum Martyrum, quædam mulier de Villa-tignosa, nomine* HODIERNA, *sic afflicta erat corporis sui infirmitate grauissima per* XI. *annos, quòd per sex illorum annos non potuit de lecto surgere, & per quinque alios sequentes semel in anno, scilicet in Pascha Domini, ibat ad Cœnam cum magna difficultate, adpodians se super vnum baculum. Hæc veniens ad dictum sepulchrum, fusa oratione recepit sanitatem corporis sui per merita dicti Regis: ita quòd sine adiutorio aliquo poterat ire ab ipsa die & deinceps, sanitati pristinæ restituta.*

IN *anno prædicto, die Sabbati post festum prædictorum Martyrum,* MICHAEL *dictus Hamiage commorans Parisius prope*

domum

domum de Barbeel in parochia S. Pauli, per sex annos non poterat ire sine duabus potentijs. Veniens autem ad sæpedictum sepulchrum, per merita sæpedicti LVDOVICI *ita perfectam & integram obtinuit sanitatem, quòd Parisius recto greßu sine alicuius adminiculo cum gaudio remeauit.*

ITEM *anno prædicto in vigilia beati Bartholomæi Apostoli,* IOANNETA *de Porta Baudet, commorans in parochia S. Pauli Parisius, detenta fuit sui corporis infirmitate; ita quòd per quatuor annos non potuit sine duabus potentijs ambulare. Quæ veniens ad sepulcrum, per merita supradicti Regis* LVDOVICI *recuperauit vsum gradiendi.*

ITEM *anno prædicto, die sabbati post festum prædictum beati Bartholomæi Apostoli,* IOANNES *dictus Canus, commorans Parisius in parochia S. Mederici, in vico* Ra*dulphi de S. Laurentio, per quatuor annos non potuit incedere, nisi apodiando se manibus super genua. Qui veniens ad sæpedictum sepulcrum, per merita sæpedicta faciliter cum agilitate sine aliqua apodiatione gradiebatur.*

ITEM *anno prædicto die sabbati post festum beati Barnabæ Apostoli,* EMELINA *la Bi-*

che vxor Ioannis Anglici, de parochia S. Mederici Paris. à festo S. Martini hiemalis amisit taliter vnam de tibijs suis, quòd non poterat incedere sine baculo, trahens post se dictam tibiam. Quæ veniens ad sæpedictum sepulchrum, per merita dicti Regis perfectam & integram recuperauit sanitatem.

ITEM *eodem anno, die Martis ante festum beati Barnabæ Apostoli,* GILA *de Siluanecto commorans pariter in parochia S. Pauli, detenta infirmitate non poterat ire per quatuor annos sine duabus potentijs. Quæ veniens ad sæpedictum sepulchrum die Martis prænomináta, perfectam recuperauit sanitatem.*

ITEM *eodem anno Dominica ante festum beati Barnabæ Apostoli,* ÆLIPDIS *filia* R*oberti dicti Peclecoc, toto tempore vitæ suæ habebat manum curuam, nec poterat eam leuare vsque ad pectus, nec inclinare super genua, sine adiutorio alterius manus. Quæ veniens ad sæpedictum sepulchrum, per merita gloriosissimi Regis de infirmitate sua rediјt liberata.*

Miracula facta in Domo Fratrum Prædicatorum Ebroicensium, præsidio B. LVDOVICI Confessoris. quæ fuit prima Ecclesia in regno Franciæ dedicata in nomine sancti Regis, anno Domini M. CC LXXXXIX.

HOMO *quidam Baiocensis diocesis, de villa Cadom. de parochia S. Stephani veteris,* IOANNES PELLIPERIVS *nomine, ita detentus fuerat per annum à festo S. Ioannis graui infirmitate, quòd aliquo modo sine potentiis per terram ire non poterat. Qui in festo beati* LVDOVICI *ad Ecclesiam suam veniens, dimißis ibidem potentiis Sancti meritis membrorum suorum curationem recepit.*

QVÆDAM *mulier* BEATRIX *nomine, de parochia S. Petri Ebroicensis, quæ à duobus annis super pedes suos non steterat, sed cum potentiis infeliciter ambulabat, ad Ecclesiam Sancti Confessoris prout potuit venit, & cum deuotione magna orationem fudit, & satis citò in se leuamen sentiens super pedes surrexit, & per Ecclesiam sine aliquo adminiculo fortiter ambulauit.*

IVVENIS *quidam nomine* IOANNES *de*

tentiȷ́s incedebat. Qui Ecclesiam S. LVDOVICI ex deuotione frequentans, & Sancto se deuouens, videntibus omnibus se erexit, et sine potentiȷ́s fortiter per Ecclesiam ambulauit.

MVLIER quædam alia THEOPHANA nomine, de parochia S. Leodegarii Ebroicensis, quæ à quinque annis sine potentiȷ́s ire non poterat, ipsa nocte qua dicebat Vigilias ad Ecclesiam conuenit, & ante altare se posuit; & ibi orans, & ad altare se apodians, in præsentia omnium sine adiutorio surrexit, & circumquaque altare pluries ambulauit, pristinæ reddita sanitati.

HOMO quidam de Ysaico, SIMON nomine, à longo tempore quadam gutta * palestina detentus, ad sanctum Dei LVDOVICVM cum magna deuotione aduenit, & ibidem orans, & Dei et Sancti beneficia postulans, se protinus alleuiatum sentiens & curatum, omnibus qui aderant publicè confessus est, & sic curationem suam meritis Sancti impetrauit.

QVÆDAM mulier, quæ vocabatur ÆLINA, vxor Ioannis Anglici, de parochia S. Petri Ebroicensis, quadam gutta similiter detenta non modicum laborabat: ita quòd

sine baculis ire non poterat. Quæ ad Ecclesiam sancti Confessoris prout potuit accessit, & fusa ibi oratione sanitatem Sancti meritis à Deo recipere procurauit.

VIR *quidam* PETRVS *nomine de parochia* de la basse Croisille *iuxta villam de Conchis, qui morbo quodam, qui dicitur morbus S. Joannis, à quatuor annis detentus, morbo illo & frequentiùs laborabat, & fortiter æstuabat. Qui facto voto, quòd ad Ecclesiam S.* LVDOVICI *pergeret, in die festo Sancti ad Ecclesiam ipsius peruenit, & curationem morbi sui meritis sancti Confessoris recepit.*

IVVENCVLA *quædam*, *quæ dicebatur* IOANNA, *de parochia de Asneriis, quæ vt asserebat à longo tempore gutosa erat, ad altare Sancti miserabiliter inflata accessit: quæ clamosè & tumultuosè se habens, statim cum altare tetigit reddita est pristinæ sanitati; ita quòd omnes qui aderant & viderant, quamplurimùm mirarentur.*

MVLIER *quædam* PETRONILLA *nomine de Domo Dei Ebroicensis, omnibus nota de villa, à quinque annis lumine oculorum suorum penitus priuata, ad Sancti Dei Ecclesiam cum bona deuotione rogauit se adduci.*

Quæ cùm aliquamdiu ibidem cum alijs in oratione prostrasset, postmodum se erexit, & lumen oculorum suorum & sanitatem recepit.

PVER *quidam iuuenculus* GILLOSVS *nomine, filius Petri Malart, de parochia S. Leodegarij Ebroicensis, denarium quendam sibi traditum more puerili posuit in os suum, & eum in nutricis suæ præsentia transglutiuit. Quod cùm ad notitiam patris pueri peruenisset, nullum super hoc consilium inueniens, turbatus & dolens ipsum beato* LVDOVICO *humiliter deuouit, et ad Ecclesiam per nutricem deportari præcepit: fiduciam habens in Domino & Sancto, vt adserit, quòd ipsum Sancti meritis reciperet sanitati pristinæ restitutum. Quem cum mulier ad Ecclesiam Sancti detulisset, & deuotè orationi pro puero insisteret, postmodum puer ille denarium illum, quem per* XIII. *dies intra se habuerat, euomuit propria incolumitate recepta.*

HOMO *quidam Ebroicensis diocesis,* IOANNES *Destre nomine, homo fortis corpore, de parochia S. Iacobi de Buuron, qui prout dicebat, & iuramento affirmabat, à* VII. *annis ire per terram non poterat, nisi potentia mediante; nec etiam genu vnius tibiæ ad terram ponere poterat. Qui ad sanctum Dio-*

nysium pergens, contigit ipsum habere transitum per Ebroicas. Qui cùm à multis de villa audisset, quòd Ecclesia beati LVDOVICI *ibi esset, ad eam cum deuotione accessit; & facta ibi oratione, leuamen in se sentiens, genu flexit, et pedem ad terram posuit, et per Ecclesiam rectus sine baculo ambulauit, & sic sanitate recepta, & dimissa potentia, ad patriam remeauit.*

IVVENIS *quidam* GILLOTVS *Cato nomine, de parochia* de Berengeuille, *ætate* XV. *annorum, vel circa, qui per totum tempus vitæ suæ super pedes suos non steterat, sed velut brutum animal cum manibus & pedibus per terram infeliciter ambulabat; cùm ad beati Confessoris Ecclesiam sicut simia fuisset adductus, & ante altare positus, dum ibidem per aliquod temporis spatium iacuisset, & postmodum tetigisset altare, super pedes suos surrexit, & altare circumiuit, & per Ecclesiam frequentiùs ambulauit, quod omnibus qui aderant versum est in stuporem.*

QVÆDAM *mulier* MARGARETA *nomine, de parochia Bonæ-villæ, quæ ferè per annum sine baculo ire non poterat, nec vnum pedem ad terram ponere; fusa in Ecclesia oratione cum frequenti inuocatione nomin isb.*

LVDOVICI,

LVDOVICI, *cunctis videntibus pedem ad terram posuit, & baculum super altare dimisit, & fortiter ambulauit, & Sancti meritis sanitatem recepit.*

IVVENCVLA *quædam* IOANNA *Rose vocata de parochia Ylliers, à duobus annis visum oculorum suorum amiserat, & ad recuperationem sanitatis multa loca sancta visitauit, vt ipsa affirmabat, & nihil profecerat. Quæ ad Ecclesiam beati* LVDOVICI *Ebroicensis veniens, ibidem deuotè in oratione de nocte permanserat, facto mane dum Missa celebraretur, inter manus Sacerdotis corpus* CHISTI *conspexit, et multa nobis ex visu docuit, & lumen oculorum suorum et visum Sancti meritis impetrauit.*

MVLIER *quædam* AMELINA *la Boite nomine, de Aurileio, satis potens in diuitijs ab* XI. *annis teste marito suo vsum visus amiserat. Quæ ad Ecclesiam beati* LVDOVICI *veniens, eius auxilium sine intermißione inuocabat. Quæ cùm diu ante altare fuisset, postmodum exclamauit: Gratias reddo Deo, « et beato* LVDOVICO, *quia cùm cæca ante « essem, modo video. Ad quam cùm venisse- « mus, eße verum reperimus vt dicebat. «*

ALIA *quædam mulier* ATALISIA, *de pa-*

rochia de Gauuilla, quæ à iiij. annis curua & contracta fuerat, et cum duabus potentijs cum maximo grauamine per terram ambulabat, ad Sancti Dei Ecclesiam peruenit, & per totam noctem remansit. Quæ cùm manè ad altare accessisset, sanctum LVDOVICVM deuotè inuocans, curationem recepit, et potentias super collum suum leuauit, & circumquaque altare portauit.

PVER quidam IOANNES Faber nomine, de parochia de Houeteuille, qui per spatium VIII. annorum, quibus vixerat, attestante patre eius, mutus extiterat, ad Ecclesiam beati LVDOVICI fuit cum bona deuotione adductus. Qui cùm aliquibus diebus ibidem remansisset, die Dominica infra octauas beatæ Virginis multa verba protulit, & vsum linguæ, & locutionis beneficium, sancti Confessoris meritis, & Deo adiuuante recepit.

QVÆDAM puella de parochia de Ylliers, quæ ab infantia manum clausam habebat, ad Sancti Dei Ecclesiam venit, & ibi aliquibus diebus remansit, & meritis beati LVDOVICI manum clausam aperuit, et ostendit.

QVÆDAM mulier Rothomagensis diocesis, nata de villa Caudebec, ELIZABETH nomine, commorans in parochia de sancta Co-

lumba iuxta Nouum-burgum, in ætate XXXV. *annorum, quæ per totam vitam suam surda & muta fuerat; à viris & mulieribus de sancta Columba, vbi morabatur, fuit ad sancti* LVDOVICI *Ecclesiam per deuotionem adducta. Quæ cùm quadam nocte, dum dicerentur vigiliæ, sedens iuxta altare* ★ *resonare, in tantum vt audiretur à multis, qui cœperunt S.* LVDOVICI *cum lacrymis implorare auxilium. Et statim aures eius apertæ sunt, & solutum est vinculum linguæ eius, & os aperuit, clarè audiens, & loquens distinctè, & ad intelligendum apertè.*

VIR *quidam de parochia de Cangé* ROBERTVS *Capitosus nomine, ita quadam gutta detentus erat, quòd sine baculo vel adiutorio alio per domum suam ire non poterat. Qui facto voto ad beatum* LVDOVICVM, *prout potuit cum potentijs ad Ecclesiam Sancti cum vxore sua peruenit: & cùm ibi per totam noctem vigilasset, sensit se ita illa gutta alleuiatum & curatum, vt per Ecclesiam sine potentijs fortiter ambularet, et dimissis potentiis ibidem omninò curatus ad propria sine aliquibus sustentaculis remearet.*

QVÆDAM *mulier de Ponte-perrino, parochia S. Leodegarij,* AMICIA *Bonavicina*

nomine, in vigilia b. Benedicti ad Ecclesiam b. LVDOVICI, *quadam gutta detenta, prout potuit peruenit. Quæ priùs à quinque septimanis & ampliùs ita curua extiterat, quòd caput ita inferius sicut genua deportabat. Quæ in Ecclesia ipsa nocte peruigilans, horâ qua dicebantur Matutinæ, se alleuiatam sentiens, caput sursum erexit, & recta & omnino curata per Ecclesiam fortiter ambulauit, & multis diebus postea Ecclesiam frequentauit.*

PVELLA *quædam ætate iuuencula,* IOANNA *nomine, filia Petri Grauerandi, de parochia de Bosco Renoudi iuxta Barram, tanta & tam graui infirmitate erat detenta à natiuitate sua, quòd per relationem patris sui & patriæ, pedes eius posterioribus iungebantur; ita quòd non erat spes, vt dicebant, quòd posset de cetero aliqualiter de infirmitate curari. Quam cùm pater eius, fiduciam habens in Domino, Deo & b.* LVDOVICO *deuouißet, et illam ad Ecclesiam eius apud Fratres apportasset, curationem membrorum suorum, & liberationem integram, & vsum pariter, Sancti meritis, & beneficium sanitatis recepit; sicut nos, qui præsentes eramus, vidimus, & euntem & currentem conspeximus, testimonium perhibemus.*

FINIS.

DOMINI

BONIFACII

PAPÆ VIII. SERMONES

DVO

DE CANONIZATIONE REGIS
LVDOVICI SANCTISSIMI:

ITEM

BVLLA CANONIZATIONIS,

ET

INDVLGENTIA TRANSLATIONE
corporis eiuſdem Regis.

DOMINI BONIFACII PAPÆ VIII. SERMO

DE CANONIZATIONE REGIS LVDOVICI SANCTISSIMI:

Factus in Palatio apud Vrbem-veterem, die Martis ante festum beati Laurentij Martyris.

REDDITE quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. *Mat.* XXII. C. *Notandum quòd reddit Deus, & reddit homo. Deus reddit bonis bona, malis supplicia, vtrisque iusta. De malis in Psalmo dicitur*, Reddet retributionem superbis. *De bonis etiam in Psalmo*: Redde mihi lætitiam salutaris tui. *id est, gloriam æternam, quæ est lætitia sempiterna. De vtrisque dicit*

Apoſtolus ij. Cor. v. Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt recipiat vnuſquiſque propria corporis prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum.

ITEM *reddit homo Deo, reddit proximo. Primò debet reddere Deo illa quæ vouit. Vnde in Psalmo*: Vouete, & reddite Domino Deo veſtro &c. *Hoc intelligitur tam de voto tacito, quàm expreſſo. De voto tacito, ſicut de illis, quæ in baptiſmo licèt tacitè promittuntur. De expreſſo dicitur Lucæ* XVI. Redde rationem villicationis tuæ: *Hoc ſpecialiter dicitur de illis, qui ex voto ſeu promiſſo expreſſo obligati ſunt Deo ſpecialiter ſeruire. Secundò reddit homo proximo caritatem & concordiam. Vnde Apoſtolus* Rom. XIII. Nemini cuiquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis. *Iſtud verò debitum eſt, quod quantumcumque, & quotienſcumque redditum, ſemper nihilominus hominem detinet debitorem.*

ISTA *verò verba primo propoſita accipi poßunt in perſona ſummi Pontificis, & totius Eccleſiæ militantis, vt dicatur eis pro ſanctæ memoriæ Rege* LVDOVICO, Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, &c. *Vt per Cæſarem intelligamus iſtum ſanctum Regem,*

cui

cui honor meritò debetur. Vnde concluditur Rom. XIII. Reddite ergo omnibus debita; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. *Et ita debemus reddere vnicuique quod suum est, tam Deo quàm homini, & maximè illi sancto* Regi, *de quo agitur.* R*eddendo enim honorem homini, redditur etiam Deo, qui est laudabilis in Sanctis suis. Vnde in Psalmo,* Mirabilis Deus in Sanctis suis, &c. *Item ibidem,* Laudate Dominum in sanctis eius, &c. *Accedamus ergo ad propositum negotium venerandum, honorandum, & desiderandum, quod iam per* XXIIII. *annos vel amplius stetit in fornace examinis Curiæ Romanæ, seu sedis Apostolicæ. Vnde notandum, quòd multi vestrum viderunt, & nos etiam vidimus sanctum illum* R*egem* LVDOVICVM, *cuius vita inclyta cunctas illustrabat Ecclesias. Et sicut nos in parte vidimus, et per probata audiuimus, & scimus, vita eius non fuit solùm vita hominis, sed super hominem; non fuit interrupta, sed ab infantia continuata, & de bono in melius semper procedens, semper augmentata. secundum id quod dicitur in Psalmo.* Ibunt Sancti de virtute in virtutem, vide-

bitur Deus Deorum in Sion. *Ipſe enim ſic procedens, iam de regno terreno Franciæ aſcendit ad regnum æternum gloriæ, vt poſſit dicere illud Psalmi:* Ego enim conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius, &c. *Et quia dicitur in Prouerb.* Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit, & creſcit vſque in perfectum diem: *Idcirco non eſt paſſus Dominus, vt lucerna iſta poneretur ſub modio; ſed ſuper candelabrum, vt luceret his qui in domo Dei ſunt. Vnde voluit Dominus manifeſtare hominibus, qualis iſte Sanctus erat, & eſt coram eo. & hoc tam per teſtimonium Dei, quàm hominum.*

TESTIMONIVM *enim hominum requiritur ibi, ſicut teſtimonium veritatis, quantum ad certitudinem vitæ ſuæ ſanctæ, quam in hoc mundo geſſit. Vita verò eius ſancta omnibus fuit manifeſta faciem eius aſpicientibus, quæ plena erat gratiarum, sicut dicitur Heſter* XV. *Quantum verò ad opera, fuit manifeſta ſpecialiter in eleemoſynis pauperum, in fabricationibus hoſpitalium, in ædificijs Eccleſiarum, & cæteris miſericordiæ operibus. quæ omnia enumerare longum eſſet. Nec fuerunt iſta momentanea ſeu paruo tem-*

pore durantia, sed vsque ad mortem continuata. Item quantæ fuerit iustitiæ, apparuit euidenter non solum per exempla, imò etiam per tactum: Sedebat enim quasi continuè in terra super lectum, vt audiret causas, maximè pauperum & orphanorum, & eis faciebat exhiberi iustitiæ complementum. Vnicuique etiam reddebat quod suum est. Vnde potest dici de ipso, quod dicitur Eccles. XVI. Opera iustitiæ eius quis enunciabit? *quasi dicat, enumerari non possent. Et ideò in pace & quiete magna tenuit regnum suum. Concordes enim sunt pax et iustitia. Et ideò sicut sedit in iustitia, ita regnum eius quieuit in pace. Vnde verificatum est de ipso quod dicitur Prouerb.* XX. Misericordia & veritas custodiunt Regem, & roborabitur clementia thronus eius. *Voluit insuper Dominus manifestare sibi, quòd erat vas electionis ad portandum verbum suum coram gentibus, & Regibus, & filijs Israel. Et ideò ostendit illi, quanta oportebat eum pro nomine suo pati: quia licèt tot diuitijs, delicijs, & honoribus abundaret, relinquens omnia, corpus suum & vitam suam exposuit pro Christo, mare transfretando, & contra inimicos crucis Christi et fidei Catholicæ decertando, vs-*

que ad captionem & incarcerationem proprij corporis, vxoris, & fratrum suorum.

QVANTAM *verò animi constantiam, & quale exemplum iustitiæ & bonitatis ostenderit in aduersitate prædicta, hoc sciunt illi fide digni, qui ab illis, qui interfuerunt, veritatem diligenter inquisierunt. Nam cùm captus esset à Soldano, & fratres sui, & certa summa pecuniæ deberent redimi; volebat Soldanus quòd illa pactio seu promißio pecuniæ tali pacto firmaretur, vt si dictus Soldanus à promißo recederet, legem suam & Deos suos abnegaret. Ipse verò Rex è conuerso, si pactum non teneret, fidem Christi negaret. Pius verò Rex & Catholicus hæc audiens, exhorruit, & monitus à fratribus suis vt hoc faceret, dicentibus quòd hoc satis licitè poterat promittere, postquàm non intendebat à pacto seu*
" *conuentione recedere: Respondit eis sic. Do-*
" *minus faciet id quod voluerit tam de me,*
" *quàm de vobis. Vos vt fratres diligo, me etiam*
" *vt me diligo. Sed hoc auertat Deus, quòd*
" *tale verbum de ore Regis Franciæ vnquam*
" *exeat, quicquid indè debeat accidere. Soldanus verò videns eius magnam constantiam tam in gestibus quàm in responsis, credidit verbo suo simplici, & ipsum ac fratres suos,*

ac etiam omnes reliquos, quos tenebat, dimisit. Miracula etiam tempore captionis suæ plurima acciderunt, inter quæ vnum fuit præcipuum, & relatione dignum. Quidam enim Religiosus*, qui eum secutus fuerat, & cum eo captus, dum staret secum in vna camera secreta, cœpit Rex deuotus multum conqueri & condolere propter hoc, quòd Breuiarium non habebat, vbi posset dicere Horas suas Canonicas. Respondit frater ille, eum consolando: Non est curandum in tali articulo: sed dicamus nihilominus* Pater noster, *et alia quæ poterimus. Sed cùm multum affligeretur super isto, inuenit iuxta se subitò Breuiarium suum proprium. Diuinitus, vt credimus sibi, & per miraculum est apportatum.*

ITEM *postquam à carcere fuit liberatus, non vixit, nec indutus fuit sicut priùs: licèt vita & conuersatio eius priùs fuisset satis honesta. Vestes enim, quas postea habuit, non erant* Regiæ*, sed religiosæ: non erant militis, sed viri simplicis. Vitam etiam eius, qualiter in ædificationibus Ecclesiarum, & visitationibus infirmorum, cæcorum, & leprosorum, continuauerit, nullus enarrare sufficit.*

INTER *cetera verò, hoc exemplum nota-*

bile recitatum fuit nobis à fide dignis, dum essemus in Francia; quòd apud Abbatiam Regalis-montis erat quidam Monachus lepra abominabiliter infectus, intantum quòd propter fœtorem et abominationem vlcerum, vix inueniebatur, qui ad eum accedere vellet: sed quæ necessaria erant à longe eidem proijciebantur seu dabantur. Rex *verò pius audiens hoc de illo, pluries visitauit eum, & eidem humiliter ministrauit; saniem vlcerum eius studiosè detergendo, & eidem cibum & potum proprijs manibus ministrando. Talia namque & consimilia consueuit facere in Domibus Dei & Leprosarijs, & specialiter in Domo Dei Paris. quod multi et multotiens viderunt. Vnde in talibus apparet, quantæ compaßionis & pietatis fuerit iste Rex sanctus.*

ITEM *quantarum eleemosynarum fuerit iqe sanctus homo, apparet per illos, qui statuta dandi eleemosynas suas nouerunt. Inter alia namque statuit, quòd quotienscumque de nouo intrabat Paris. noua eleemosynæ darenter* Religiosis, *& specialiter Mendicantibus. Et ideo frequentiùs exibat, vt sæpiùs eleemosynæ huiusmodi redarentur.*

PRÆTEREA *non sufficit ei dare sua, sed volens plus reddere Deo, reliquit mundum,*

vxorem, & regnum, exposuit filios ſuos, & reliquit ſeipſum, iterum in Terram ſanctam peregrinando. Vnde poterat dicere Domino cum beato Petro, & reliquis Apoſtolis, id quod dixit Petrus Matt. xx. Ecce reliquimus omnia, & ſequuti ſumus te. *Et in tanta perfectione, qua ſecutus fuerat, vitam finiuit ſanctiſſimè. Nam ſecundum quod teſtificatum eſt ab aſſiſtentibus, iſte non fuit finis hominis humanati, ſed quodam modo iam ſanctificati ſerui. Quod apparuit in verbis, & monitionibus Sanctis quas in lecto mortis dicebat: & in ſignis, quæ tunc temporis euidenter in ipſo aparuerunt. Quàm verò ſalubria exempla & monita reliquit poſteris, indicant maximè documenta ſancta, quæ pius* Rex *ante mortem filio ſuo primogenito, & filiæ ſuæ Reginæ Nauarræ ſcripſit, & quaſi pro teſtamento eis reliquit. Cùm etiam ſignis euidentibus appropinquaret ad finem, de nullo erat ſollicitus, niſi de ijs, quæ ad ſolum Deum propriè pertinebant, et ad exaltationem fidei Chriſtianæ. Vnde in fine dixit: Amodo nullus loquatur mecum. Et ſic* « *ſtans per magnum ſpacium, quaſi nullus permiſſus eſt loqui ſibi, niſi Sacerdos ſiue Confeſſor proprius. Et ſic ad extremam ho-*

ram veniens, ſpiritum reddidit Creatori.

ISTVM *verò ſanctum Regem meritò vocauimus Cæſarem, qui poſſeſſor Principatus, ſeu poßidens Principes interpretatur. Jpſe enim Principatum, ſeu Principem huius mundi poſſedit: tres inimicos humanæ naturæ, mundum, carnem, & diabolum proſternendo. Vicit enim mundum, quia ſtans in mundo mundum proſtrauit & calcauit, contemnendo, & Deo ſubdidit; terrena, quæ mundi ſunt, in eleemoſynis diſtribuendo. Diabolum etiam calcauit, ſeipſum, ſicut ſuperiùs dictum eſt, ſummè & perfectißimè humiliando; & ſigno crucis, quod aſſumpſit, & tamdiu portauit, ipſum proſternendo. Carnem nihilominus vicit et domauit, eam ſpiritui ſubijciendo. Maximè quia ſicut conſtat ex teſtimonio plurimorum, iſte numquam carnem ſuam diuiſit in plures, nec cum aliqua peccatum commiſit. Ita quòd ipſemet, excepta vxore propria, virgo ab alijs permanſit.*

VIDENS *ergo Deus iſtum talem & tantum virum ſic benè ingreßum, ſic meliùs progreſſum, ſic ſanctißimè de mundo egreſſum; voluit quòd non ſtaret ampliùs lucerna ſub modio, ſed per grandia et multa miracula*

voluit

voluit eum manifestare, & quasi super candelabrum ponere. Nam sicut inuenimus, vidimus, & nosmetipsi die propria examinauimus per plures inquisitiones à nobis, & à nostris fratrabus, ac etiam pluribus summis Pontificibus approbatas; sexaginta tria miracula, inter cætera, quæ Dominus euidenter ostendit, certitudinaliter facta cognouimus.

Qvia, *sicut aliàs dictum est, actus iste, scilicet ascribere in catologo Sanctorum per canonizationem* Romani *Pontificis, singularis excellentiæ reputatur in Ecclesia militante, et ad solum Romanum Pontificem pertineat hoc agere: idcirco summam grauitatem in facto tam singulari Sedes Apostolica voluit obseruare. Quamuis & vita sua fuisset ita manifesta, et multa miracula visa, sicut superiùs dictum est, preces etiam Regiæ, Baronum, & etiam Prælatorum pluries accessissent: nihilominus cum inquisitionibus priuatis pluribus iam factis, adhuc voluit inquisitiones sollemnes per non paruum tempus facere. Durauit istud negocium iam per* xxiiii. *annos, vel ampliùs. Et licet Dominus* Nicholavs III. *antè dixisset, quòd ita nota erat sibi vita istius Sancti, quòd si*

vidisset duo vel tria miracula, eum canonizasset. Sed morte præuentus non potuit hoc perducere ad effectum. Ex abundanti tamen fuit adhuc commissum negocium inquisitionis viris venerabilibus & discretis, Archiepiscopo scilicet Rothomagensi, *& Episcopo Autisiodorensi, & Magistro* ROLANDO *de Palma Episcopo Spoletano. Et isti de sexaginta tribus miraculis testes receperunt, examinauerunt, rubricauerunt: & iam sexdecim annis transactis ad Curiam remiserunt. Insuper per illos sexdecim annos continuè aliqui ex parte* Regis *Franciæ, necnon Prælatorum, &* Principum, *& specialiter Frater* IOANNES *de Sameßio, continuè institerunt.*

TANDEM *pro dicto negotio, tempore domini* MARTINI *commissum est negotium tribus Cardinalibus ad examinandum. qui viderunt, examinauerunt, & pro magna parte rubricauerunt. Sed cum ante mortem domini Martini non fuisset facta relatio negotij, peruenit tandem ad tempora Domini* HONORII. Et *tunc lecta sunt plura miracula, & coram fratribus nostris Cardinalibus diligenter discussa. Sed dum ventilaretur negocium, superueniente morte Domini Honorij negotium siluit.*

Tempore *verò domini* Nicholai IIII *commißum est negotium tribus alijs Cardinalibus, domino ſcilicet Hoſtienſi, domino Portuenſi, & nobis in ſtatu Cardinalatus adhuc exiſtentibus: quia mortui erant illi Cardinales, quibus negocium priùs fuerat commiſſum. Poſtea etiam mortuo domino Hoſtienſi, ſubrogatus fuit ſibi dominus Sabinenſis. Et ita per tot, & totiens examinatum eſt, rubricatum, & diſcußum negocium; quòd de hoc plus facta eſt de ſcriptura, quàm vnus aſinus poſſet portare. Nos & de manu propria ſcripſimus, et diligenter examinauimus multa miracula fuiſſe ſufficienter probata.*

Temporibvs *autem noſtris non ſunt mutati examinatores, ſed tamen iterum lecta ſunt plura miracula, examinata, & rubricata, non ſolum per illos prædictos examinatores, ſed etiam per plures alios Cardinales. Et voluimus, vt quilibet ſigillatim daret conſilium ſuum in ſcriptis, ne odio, vel amore, ſeu etiam timore aliquo aliquis taceret.*

Ex *iſtis ergo, & pluribus alijs poteſt euidenter concludi, quod ſeruata fuit maturitas, & plus quàm maturitas in prædictis.*

Et ideò de tam manifesto viro, & sic in sanctitate vitæ et miraculorum probato, securè possumus asserere, quòd non debet ampliùs fama sanctitatis eius sub modio latere, sed de-
„ *bemus ei dicere: Amice, ascende superiùs,*
„ *vt sit tibi gloria in Ecclesia militante coram*
„ *simul discumbentibus. Et ideò quasi ex ore Dei dicta sunt nobis et Ecclesiæ militanti verba proposita in principio,* Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, &c. *vt in hoc reddatur Deo quod suum est, qui laudatur in Sanctis suis.* R*eddatur Cæsari isti quod suum est, scilicet honor, & gloria debita. Sanctis reddatur, & matri nostræ Ecclesiæ triumphanti quod suum est, scilicet debitum laudis: & hoc in isto Sancto, qui connumerari debet merito cum alijs Sanctis, quia ciuis effectus est patriæ cælestis. Et sic cum matre nostra debemus conlætari, & istum tanquam Sanctum honorare: vt sic per consequens exemplis vitæ eius in Ecclesia militante recitatis, fides Catholica roboretur,* R*eges & Principes ad bonum animentur, et omnes vniuersaliter in bonis suis operibus & exemplis ædificentur, & ad maiora bona prouocentur. Quod nobis præstare dignetur, qui viuit & regnat, &c. amen.*

EIVSDEM DOMINI BONIFACII PAPÆ VIII.

SERMO ALTER,

Factus in Ecclesia Fratrum Minorum apud Vrbem-veterem, anno Domini M. CC. LXXXXVII. in crastino Sancti Laurentij Martyris,

In Canonizatione Sanctiss. Regis LVDOVICI, *Regis Francorum.*

REx pacificus magnificatus est, *quia eodem Spiritu sancto, quo locuti sunt & illuminati Patres veteris Testamenti, Patriarchæ videlicet & Prophetæ, locuti sunt etiam Sancti noui Testamenti. Propter quod dicit Apostolus* I. *Cor.* XII. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus. *Et sequitur ibi*, Hæc omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. *Vnde militans Ecclesia eodem Spiritu loquens, quasi exultando assumit verbum propositum, quoad sententiam de tertio libro Reg.* X. *& de secundo Paralip.* IX. *&*

tamen mutat verba, quæ licet ad literam dicta sunt de Rege Salomone in veteri Testamento; tamen quia de exaltatione Ecclesiæ loquitur, propter magnificationem et exaltationem sanctißimi Regis LVDOVICI, *possumus eodem spiritu de ipso verba proposita exponere, in quibus sanctus Rex* LVDOVICVS *in tribus commendatur. primò ab excellenti statu, quia Rex. secundo à donis & virtutibus, quia pacificus. tertiò à præmijs & remunerationibus, quia magnificatus in Ecclesia, scilicet militanti.*

DE *primo notandum, quòd qui benè regit seipsum & subditos suos, ipse verè* Rex *est. Sed qui nescit regere se & subditos, audacter dicendum est, quòd falsus* Rex *est. Iste verò* Rex *fuit in veritate, quia seipsum & subditos verè, iustè, & sanctè regebat. Seipsum enim rexit, quia carnem subiecit spiritui, & omnes motus sensualitatis rationi. Item subditos benè regebat, quia in omni iustitia & æquitate ipsos custodiebat. Rexit etiam Ecclesias, quia iura Ecclesiastica, & libertates Ecclesiæ illæsas conseruabat. Sed qui de facto benè non regunt, verè Reges non sunt.*

SECVNDO, *commendatur à donis & virtutibus, cùm dicitur pacificus; idest pacem*

faciens. Per istud enim donum, et per istam virtutem intelliguntur cetera dona & virtutes. Fuit autem pacificus in se, & quo ad omnes non solum subditos, sed extraneos. In se fuit pacificus. Habuit enim pacem temporis, pacem pectoris, et idcirco tandem consecutus est pacem æternitatis. Qualiter verò pacificè tenuit regnum suum, hoc sciunt omnes, qui sunt illius temporis. Ista verò pax non est sine iustitia. Sequitur enim iustitiam. Et quia iste iustus fuit quoad se, quoad Deum, & quo ad proximum, ideò pacem habuit.

E x *istis sequitur tertium, quòd magnificatus est, idest magnus factus non solum in præsenti Eccclesia, sed etiam in patria. Notandum verò, quòd vulgariter loquendo aliquis dicitur magnus quadruplici ratione, secundum quadruplicem dimensionem: videlicet primò quia longus, secundò quia latus, tertio quia profundus, quarto quia altus, siue elatus. Ista habuit sanctus Rex spiritualiter. Fuit enim longus per perseuerantiam & longanimitatem in bono. Ab infantia enim cœpit benè viuere, & vsque in finem perseuerauit. Vnde potest exponi de ipso, quod dicitur de Isaac Genes.* xxvi. Benedixit ei Dominus, & locupletatus est: & ibat proficiens

atque ſuccreſcens, donec vehementer magnus effectus eſt. *Iſte ſpiritualiter loquendo fuit Iſaac, qui viſus interpretatur, quem peperit Sara iam vetula, per quam poteſt ſignificari Eccleſia iſtius temporis in ſenio nouiſsimorum temporum conſtituta, quæ nobis peperit iſtum Iſaac, qui nobis merito debet eſſe materia riſus & gaudij. Sequitur*, ibat proficiens, &c. *vt poſsit dicere cum Apoſtolo*, II. *ad Tim*. IIII. Bonum certamen certaui, curſum conſummaui: in reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, &c.

SECVNDO *dicitur magnus, quia latus, ſiue amplus; & hoc per caritatem. Vnde Eccl.* XLVI. Fortis in bello Ieſus Naue, *& ſeq. qui fuit magnus ſecundum verbum ſuum, maximus in ſalutem electorum Dei. Non enim eſt memoria apud homines, vt credimus, quòd inuentus fuit iſti ſimilis noſtris temporibus, qui tantum zelaret pro ſalute aliorum. Quod benè apparuit, quando ipſe & fratres ſui capti fuerunt à Sarracenis. Non enim ſuſtinuit liberationem ſuam, nec fratrum ſuorum, donec omnes alij, quotquot fuerunt capti, priùs fuerint liberati.*

TERTIO *dicitur magnus, quia profundus, & hoc per humilitatem. Quantò enim magis*

magis profundè se humiliat homo, tanto maior apud Deum reputatur, secundum id quod dicitur Luc. XIIII. Omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. *Et quia iste profundissimè se humiliauit, ideò apud Dominum meritò magnus extitit. Vnde potest exponi de ipso quod dicitur* I. *Reg.* II. *de Samuele*, Magnificatus est Samuel apud Dominum. *Ipse verò humiliauit se intus & extra, in lingua, in corde, in veste, in orationibus. Et hoc possumus securè asserere, quòd facies sua benigna & plena gratiarum docebat eum esse supra hominem. Intelligitur verò congruè per Samuelem, quod interpretatur, Obediens Deo. Obediuit enim Deo vsque ad mortem.*

QVARTO *dicitur magnus, quia altus, siue eleuatus fuit per intentionem rectam ad Deum, omnia quæ agebat Deo attribuendo, & ei gratias agendo; secundum quod dicitur in Psalmo*: Non nobis, Domine, non nobis; sed nomini tuo da gloriam. *Vnde de ista magnitudine loquitur Iudith* XVI. *loquens Deo*, Qui timent te, magni erunt apud te per omnia.

APPARET *igitur qualiter isti Sancto competunt verba primò proposita*, Rex pacificus

magnificatus est. *Et quia ſic quadrupliciter fuit magnus in terris, ſicut dictum eſt, idcircò omninò tenere debemus, quòd etiam ſit magnificatus in cœlis. Hoc enim pertinet ad diuinam iuſtitiam, quòd qui bonus & iuſtus fuit in vita, magnificetur & exaltetur in gloria. Quod apparet de iſto per multa et magna miracula, quæ Dominus per ipſum oſtendit. Et ideò meritò ipſum glorificatum & magnificatum credimus in cœlis. Et ideò eum catalogo Sanctorum aſcribimus, præcipientes omnibus fidelibus Chriſtianis, quòd ipſum tanquam ſanctum, et per plura miracula notificatum veneretur, & eius patrocinia corde deuoto ſibi poſtulet ſuffragari. Quod nobis præſtare dignetur qui viuit & regnat, &c. amen.*

Regis Francorum beati LVDOVICI Canoniſatio.

BONIFACIVS *Epiſcopus ſeruus ſeruorum* DEI: *Venerabilibus fratribus, vniuerſis Archiepiſcopis & Epiſcopis, exemptis & non exemptis per Regnum Franciæ conſtitutis: Salutem & Apoſtolicam benedictionem. Gloria, laus, & honor Patri luminum (à*

quo est omne datum optimum & omne donum perfectum) à cunctis fidei orthodoxæ cultoribus, quorum spes tendit ad superos: summis, & sedulis deuotionis & reuerentiæ studijs referantur. Ipse namque in misericordia copiosus, liberalis in gratijs, & in retributione munificus, de supremis cælorum ad ima mundi oculos suæ maiestatis inflectens, & benignâ consideratione discutiens beati LVDOVICI *quondam* Regis *Franciæ inclyti, suique gloriosissimi confessoris merita grandia, operaque mirifica: quibus ipse constitutus in sæculo, ceu lucerna luminosa, resplenduit: eaque veluti iustus iudex & retributor laudabilis dignanter intendens condignis recompensare muneribus, eum tanquam emeritum & retributione dignissimum, post vitæ præsentis ergastulum, et laboriosa mundi certamina (quæ feruens in diuinis obsequijs potenter et patenter exercuit) æthereis sedibus collocauit, vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat: fœlicitatis æternæ dulcoribus potiturus. Exultet igitur mater Ecclesia, ac solennia festiua concelebret gaudiorum: quod tantum & talem filium genuit, produxit natum, educauit alumnum, iam inter regum cælestium gloriosa agmina rutilantem.*

Lætetur inquam & iubilet, ac in laudes Altißimi voces promat: quòd sobolis tam præcelsæ, tam celebris illustrata fulgoribus, insignis decorata conspicitur. Quæ sonoris attollenda præconiis summaque venerationis exhibitione colenda, enucleatiùs aperit, euidentiùs explicat: illos ad perennis beatitudinis gaudia, & hereditatis æternæ participationem admittendos: qui prædictam Ecclesiam, matrem fidelium, sponsam CHRISTI *claris fidei & operis testimonijs profitentur, nullosque in supernæ patriæ gloriam, nisi per eius, vtpote cælorum clauigeræ, ministerium virtuosum, ostiis reseratis altißimis, introire. Gaudeant incolarum turbæ cælestium, de tam sublimis, tam lucidi habitatoris aduentu: quòd ipsis expertus probatusque fidei Christianæ colonus, cultorque præcipuus aggregatur. Personet lætitiæ iubilum, ciuium gloriosa nobilitas supernorum: quòd tanti talisque conciuis suscepisse dinoscitur adiectiuum: ac venerabilis Sanctorum cætus gaudio & exultatione refloreat, de noua dignißimi adhibitione consortis. Exurge itaque concio numerosa fidelium, exurgite fidei zelatores: et vnà cum eadem Ecclesia laudis vberis hymnum concinite. Perfundantur imbre copioso lætitiæ ve-*

ſtra præcordia, & fœcundo rore dulcedinis arcana pectoris repleantur, de tanta, tam potentis & egregii principis exaltatione terreni: ſpei tutiſſimæ plenitudine præconcepta, quòd nobis de indigena terrenorum, compatriota cœleſtium iam effecto, apud æterni Patris Filium efficax patronus accreuit: qui pro ſalutis noſtræ profectibus, iam in eius præſentia poſitus, ſolertis exercet officium oratoris. Porrò quis poſſet amplo famine præpotens, quis diſertus quantumlibet, aut eloquii nitore coruſcans, ſufficienter exprimere præcelſa ſanctitatis inſignia, & multiplicium excellentiam meritorum, quibus beatus LVDOVICVS *prædictus in terris conſtitutus effulſit? cùm eò plura de ipſius laudabilibus actibus referenda ſe offerant, quò plura calamus exprimit, pandunt labia, lingua pangit. Sed ne ipſorum actuum claritas ſub nubilo lateat, tenebris obducatur: dignum duximus vt de illis aliqua ſermo noſter aperiat, & deducat in publicam notionem. Hic profectò clariſſimus genere, ſublimis potentia, facultatibus opulentus, præcelſus virtutibus, moribus elegans, conſpicuus extitit honeſtate: inhoneſtis & turpibus à ſe penitùs relegatis. Nam*

vidisset duo vel tria miracula, eum canonizasset. Sed morte præuentus non potuit hoc perducere ad effectum. Ex abundanti tamen fuit adhuc commissum negocium inquisitionis viris venerabilibus & discretis, Archiepiscopo scilicet Rothomagensi, *& Episcopo Autisiodorensi, & Magistro* ROLANDO *de Palma Episcopo Spoletano. Et isti de sexaginta tribus miraculis testes receperunt, examinauerunt, rubricauerunt: & iam sexdecim annis transactis ad Curiam remiserunt. Insuper per illos sexdecim annos continuè aliqui ex parte* Regis *Franciæ, necnon Prælatorum, &* Principum, *& specialiter Frater* IOANNES *de Sameßio, continuè institerunt.*

TANDEM *pro dicto negotio, tempore domini* MARTINI *commissum est negotium tribus Cardinalibus ad examinandum. qui viderunt, examinauerunt, & pro magna parte rubricauerunt. Sed cum ante mortem domini Martini non fuisset facta relatio negotij, peruenit tandem ad tempora Domini* HONORII. E*t tunc lecta sunt plura miracula, & coram fratribus nostris Cardinalibus diligenter discussa. Sed dum ventilaretur negocium, superueniente morte Domini Honorij negotium siluit.*

TEMPORE *verò domini* NICHOLAI IIII *commißum est negotium tribus alijs Cardinalibus, domino ſcilicet Hoſtienſi, domino Portuenſi, & nobis in ſtatu Cardinalatus adhuc exiſtentibus: quia mortui erant illi Cardinales, quibus negocium priùs fuerat commiſſum. Poſtea etiam mortuo domino Hoſtienſi, ſubrogatus fuit ſibi dominus Sabinenſis. Et ita per tot, & totiens examinatum eſt, rubricatum, & diſcußum negocium; quòd de hoc plus facta eſt de ſcriptura, quàm vnus aſinus poſſet portare. Nos & de manu propria ſcripſimus, et diligenter examinauimus multa miracula fuiſſe ſufficienter probata.*

TEMPORIBVS *autem noſtris non ſunt mutati examinatores, ſed tamen iterum lecta ſunt plura miracula, examinata, & rubricata, non ſolum per illos prædictos examinatores, ſed etiam per plures alios Cardinales. Et voluimus, vt quilibet ſigillatim daret conſilium ſuum in ſcriptis, ne odio, vel amore, ſeu etiam timore aliquo aliquis taceret.*

EX *iſtis ergo, & pluribus alijs poteſt euidenter concludi, quod ſeruata fuit maturitas, & plus quàm maturitas in prædictis.*

Et ideò de tam manifesto viro, & sic in sanctitate vitæ et miraculorum probato, securè possumus asserere, quòd non debet ampliùs fama sanctitatis eius sub modio latere, sed debemus ei dicere : Amice, ascende superiùs, ut sit tibi gloria in Ecclesia militante coram simul discumbentibus. Et ideò quasi ex ore Dei dicta sunt nobis et Ecclesiæ militanti verba proposita in principio, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, &c. *ut in hoc reddatur Deo quod suum est, qui laudatur in Sanctis suis.* R*eddatur Cæsari isti quod suum est, scilicet honor, & gloria debita. Sanctis reddatur, & matri nostræ Ecclesiæ triumphanti quod suum est, scilicet debitum laudis : & hoc in isto Sancto, qui connumerari debet merito cum aliis Sanctis, quia ciuis effectus est patriæ cælestis. Et sic cum matre nostra debemus conlætari, & istum tanquam Sanctum honorare : ut sic per consequens exemplis vitæ eius in Ecclesia militante recitatis, fides Catholica roboretur,* R*eges & Principes ad bonum animentur, et omnes vniuersaliter in bonis suis operibus & exemplis ædificentur, & ad maiora bona prouocentur. Quod nobis præstare dignetur, qui viuit & regnat, &c. amen.*

EIVSDEM DOMINI
BONIFACII PAPÆ VIII.
SERMO ALTER,

Factus in Ecclesia Fratrum Minorum apud Vrbem-veterem, anno Domini M. CC. LXXXXVII. in crastino Sancti Laurentij Martyris,

In Canonizatione Sanctiss. Regis Lvdovici, *Regis Francorum.*

Rex pacificus magnificatus est, *quia eodem Spiritu sancto, quo locuti sunt & illuminati Patres veteris Testamenti, Patriarchæ videlicet & Prophetæ, locuti sunt etiam Sancti noui Testamenti. Propter quod dicit Apostolus* I. *Cor.* XII. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus. *Et sequitur ibi*, Hæc omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. *Vnde militans Ecclesia eodem Spiritu loquens, quasi exultando assumit verbum propositum, quoad sententiam de tertio libro Reg.* X. *& de secundo Paralip.* IX. *&*

tamen mutat verba; quæ licet ad literam dicta sunt de Rege Salomone in veteri Testamento; tamen quia de exaltatione Ecclesiæ loquitur, propter magnificationem et exaltationem sanctissimi Regis LVDOVICI, *possumus eodem spiritu de ipso verba proposita exponere, in quibus sanctus Rex* LVDOVICVS *in tribus commendatur. primò ab excellenti statu, quia Rex. secundo à donis & virtutibus, quia pacificus. tertiò à præmijs & remunerationibus, quia magnificatus in Ecclesia, scilicet militanti.*

DE *primo notandum, quòd qui benè regit seipsum & subditos suos, ipse verè* Rex *est. Sed qui nescit regere se & subditos, audacter dicendum est, quòd falsus Rex est. Iste verò* Rex *fuit in veritate, quia seipsum & subditos verè, iustè, & sanctè regebat. Seipsum enim rexit, quia carnem subiecit spiritui, & omnes motus sensualitatis rationi. Item subditos benè regebat, quia in omni iustitia & æquitate ipsos custodiebat. Rexit etiam Ecclesias, quia iura Ecclesiastica, & libertates Ecclesiæ illæsas conseruabat. Sed qui de facto benè non regunt, verè Reges non sunt.*

SECVNDO, *commendatur à donis & virtutibus, cùm dicitur pacificus; idest pacem*

faciens. Per istud enim donum, et per istam virtutem intelliguntur cetera dona & virtutes. Fuit autem pacificus in se, & quo ad omnes non solum subditos, sed extraneos. In se fuit pacificus. Habuit enim pacem temporis, pacem pectoris, et idcirco tandem consecutus est pacem æternitatis. Qualiter verò pacificè tenuit regnum suum, hoc sciunt omnes, qui sunt illius temporis. Ista verò pax non est sine iustitia. Sequitur enim iustitiam. Et quia iste iustus fuit quoad se, quoad Deum, & quo ad proximum, ideò pacem habuit.

Ex *istis sequitur tertium, quòd magnificatus est, idest magnus factus non solum in præsenti Ecclesia, sed etiam in patria. Notandum verò, quòd vulgariter loquendo aliquis dicitur magnus quadruplici ratione, secundum quadruplicem dimensionem: videlicet primò quia longus, secundò quia latus, tertio quia profundus, quarto quia altus, siue elatus. Ista habuit sanctus Rex spiritualiter. Fuit enim longus per perseuerantiam & longanimitatem in bono. Ab infantia enim cœpit benè viuere, & vsque in finem perseuerauit. Vnde potest exponi de ipso, quod dicitur de Isaac Genes.* XXVI. Benedixit ei Dominus, & locupletatus est: & ibat proficiens

atque ſuccreſcens, donec vehementer magnus effectus eſt. *Iſte ſpiritualiter loquendo fuit Iſaac, qui viſus interpretatur, quem peperit Sara iam vetula, per quam poteſt ſignificari Eccleſia iſtius temporis in ſenio nouiſsimorum temporum conſtituta, quæ nobis peperit iſtum Iſaac, qui nobis merito debet eſſe materia riſus & gaudij. Sequitur*, ibat proficiens, &c. *vt poßit dicere cum Apoſtolo*, II. *ad Tim.* IIII. Bonum certamen certaui, curſum conſummaui: in reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, &c.

SECVNDO *dicitur magnus, quia latus, ſiue amplus; & hoc per caritatem. Vnde Eccl.* XLVI. Fortis in bello Ieſus Naue, *& ſeq. qui fuit magnus ſecundum verbum ſuum, maximus in ſalutem electorum Dei. Non enim eſt memoria apud homines, vt credimus, quòd inuentus fuit iſti ſimilis noſtris temporibus, qui tantum zelaret pro ſalute aliorum. Quod benè apparuit, quando ipſe & fratres ſui capti fuerunt à Sarracenis. Non enim ſuſtinuit liberationem ſuam, nec fratrum ſuorum, donec omnes alij, quotquot fuerunt capti, priùs fuerint liberati.*

TERTIO *dicitur magnus, quia profundus, & hoc per humilitatem. Quantò enim*

magis profundè se humiliat homo, tanto maior apud Deum reputatur, secundum id quod dicitur Luc. XIIII. Omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. *Et quia iste profundissimè se humiliauit, ideò apud Dominum meritò magnus extitit. Vnde potest exponi de ipso quod dicitur* I. *Reg.* II. *de Samuele*, Magnificatus est Samuel apud Dominum. *Ipse verò humiliauit se intus & extra, in lingua, in corde, in veste, in orationibus. Et hoc possumus securè asserere, quòd facies sua benigna & plena gratiarum docebat eum esse supra hominem. Intelligitur verò congruè per Samuelem, quod interpretatur, Obediens Deo. Obediuit enim Deo vsque ad mortem.*

Qvarto *dicitur magnus, quia altus, siue eleuatus fuit per intentionem rectam ad Deum, omnia quæ agebat Deo attribuendo, & ei gratias agendo; secundum quod dicitur in Psalmo*: Non nobis, Domine, non nobis; sed nomini tuo da gloriam. *Vnde de ista magnitudine loquitur Iudith* XVI. *loquens Deo*, Qui timent te, magni erunt apud te per omnia.

Apparet *igitur qualiter isti Sancto competunt verba primò proposita*, Rex pacificus

magnificatus est. *Et quia ſic quadrupliciter fuit magnus in terris, ſicut dictum eſt, idcirco omninò tenere debemus, quòd etiam ſit magnificatus in cœlis. Hoc enim pertinet ad diuinam iuſtitiam, quòd qui bonus & iuſtus fuit in vita, magnificetur & exaltetur in gloria. Quod apparet de iſto per multa et magna miracula, quæ Dominus per ipſum oſtendit. Et ideò meritò ipſum glorificatum & magnificatum credimus in cœlis. Et ideò eum catalogo Sanctorum aſcribimus, præcipientes omnibus fidelibus Chriſtianis, quòd ipſum tanquam ſanctum, et per plura miracula notificatum veneretur, & eius patrocinia corde deuoto ſibi poſtulet ſuffragari. Quod nobis præſtare dignetur qui viuit & regnat, &c. amen.*

Regis Francorum beati LVDOVICI Canoniſatio.

BONIFACIVS *Epiſcopus ſeruus ſeruorum* DEI: *Venerabilibus fratribus, vniuerſis Archiepiſcopis & Epiſcopis, exemptis & non exemptis per Regnum Franciæ conſtitutis: Salutem & Apoſtolicam benedictionem. Gloria, laus, & honor Patri luminum (à*

quo est omne datum optimum & omne donum perfectum) à cunctis fidei orthodoxæ cultoribus, quorum spes tendit ad superos: summis, & sedulis deuotionis & reuerentiæ studijs referantur. Ipse namque in misericordia copiosus, liberalis in gratijs, & in retributione munificus, de supremis cœlorum ad ima mundi oculos suæ maiestatis inflectens, & benignâ consideratione discutiens beati LVDOVICI *quondam* Regis *Franciæ inclyti, suique gloriosissimi confessoris merita grandia, operaque mirifica: quibus ipse constitutus in sæculo, ceu lucerna luminosa, resplenduit: eaque veluti iustus iudex & retributor laudabilis dignanter intendens condignis recompensare muneribus, eum tanquam emeritum & retributione dignissimum, post vitæ præsentis ergastulum, et laboriosa mundi certamina (quæ feruens in diuinis obsequijs potenter et patenter exercuit) æthereis sedibus collocauit, vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat: fœlicitatis æternæ dulcoribus potiturus. Exultet igitur mater Ecclesia, ac solennia festiua concelebret gaudiorum: quod tantum & talem filium genuit, produxit natum, educauit alumnum, iam inter regum cœlestium gloriosa agmina rutilantem.*

ſtra præcordia, & fœcundo rore dulcedinis arcana pectoris repleantur, de tanta, tam potentis & egregii principis exaltatione terreni: ſpei tutiſsimæ plenitudine præconcepta, quòd nobis de indigena terrenorum, compatriota cœleſtium iam effecto, apud æterni Patris Filium efficax patronus accreuit: qui pro ſalutis noſtræ profectibus, iam in eius præſentia poſitus, ſolertis exercet officium oratoris. Porrò quis poſſet amplo famine præpotens, quis diſertus quantumlibet, aut eloquii nitore coruſcans, ſufficienter exprimere præcelſa ſanctitatis inſignia, & multiplicium excellentiam meritorum, quibus beatus LVDOVICVS *prædictus in terris conſtitutus effulſit? cùm eò plura de ipſius laudabilibus actibus referenda ſe offerant, quò plura calamus exprimit, pandunt labia, lingua pangit. Sed ne ipſorum actuum claritas ſub nubilo lateat, tenebris obducatur: dignum duximus vt de illis aliqua ſermo noſter aperiat, & deducat in publicam notionem. Hic profectò clariſsimus genere, ſublimis potentia, facultatibus opulentus, præcelſus virtutibus, moribus elegans, conſpicuus extitit honeſtate: inhoneſtis & turpibus à ſe penitùs relegatis. Nam*

ſic pudicitiæ adhæſit operibus, ſic carnis ſtuduit euitare contagia: quòd ſicut habet certa credulitas plurimorum, niſi ei nexus acceßiſſet vxorius, candore virgineo rutilaſſet. Longi quippe ſpacio temporis prædicti regni regimini præfuit, eiuſque gubernacula, plena curis prouida circumſpectione direxit: nulli noxius, non iniurioſus alicui, nemini violentus. Iuſtitiæ limites ſummopere ſeruauit & coluit, æquitatis tramitem non relinquens: peruerſorum conatus nefarios pœnæ debitæ mucrone compeſcuit: malorum molimina conterens, prauorum illicitos auſus frenans. Pacis Zelator eximius, feruidus amator concordiæ, promotor ſolicitus extitit vnitatis: diſſidia fugiens, vitans ſcandala, diſſenſiones abhorrens. Propter quod ſui felicis regiminis tempore, ſedatis vndique fluctibus, ſubductis noxijs, turbinibus profugatis, regni eiuſdem incolis aurora dulciflua tranquillitatis illuxit, lætaque ſerenitas votiuæ proſperitatis arriſit. Et vt de vita ipſius aliqua referamus: licet illa quò maiori expoſitione diſcutitur, examine indagatur, eò referentis afferat guſtui plus dulcoris, mentéſque delectet obnixiùs auditorum.

Ab ineuntis ætatis primordijs DEI FILIVM *tenera mentis affectione dilexit: nec diligere desijt studia continuando salubria, dum vitæ sibi commoditas affuit temporalis: sed quanto maiori profecit ætate, ac in tempora prolixiora prosilijt, tanto in eius exarsit amorem, feruore spiritus ampliore. Hic equidem cùm esset annorum duodecim, paterno destitutus auxilio: sub claræ memoriæ Blanchæ* Reginæ *Franciæ matris suæ custodia & gubernatione remansit: quæ circa diuina obsequia feruenter intentat, eum prudenter dirigere, ac diligenter instruere satagebat: vt ad præfati regni regimen, quod suæ directionis expetere prouidentiam noscebatur, dignus & sufficiens fieret, idoneus haberetur. Cumque per incrementa temporum, idem* Rex *ætatis annum quartum decimum attigisset: prædicta* Regina *sibi magistrum proprium deputauit, qui eum scientia litterarum imbueret ac bonis moribus informaret. Ipseque Rex sub eiusdem magistri ferula positus, sic ei obediens & reuerens existebat, sicque illius recipiebat humiliter disciplinam, quòd superna præuentus gratia, profecit laudabiliter in vtrisque: circa diuina sic intentus officia, vt nequaquam*

ipſorum auditione contentus exiſteret, niſi ea quæ coram ſe die noctuque à ſuis faciebat clericis ſolenniter celebrare, ab ipſo cum eorum aliquo attentius dicerentur. Demùm ſucceſſu temporis in anno viceſimo conſtitutus, & quadam ſibi ægritudine ſuperueniente grauatus, à Pariſienſi & Meldenſi Epiſcopis aßiſtentibus tunc eidem, viuificæ Crucis ſignaculum in Terræ Sanctæ ſubſidium ſibi cum multa inſtantia petijt exhiberi. Et licet hoc ei rationabili cauſa moti, præfati diſſuaderent Epiſcopi: ipſe tamen, vtpote feruens ſpiritu erga DEVM, *eique votis ardentibus famulari deſiderans; illorum ſalubriter diſſuaſionibus non admißis, ſignum huiuſmodi de manu præfati Pariſienſis Epiſcopi cum multa lætitia & exultatione recepit, prælatis, nobilibus & militibus plurimis ſignum ipſum aſſumentibus cum eodem. Et tandem amplo præparato nauigio, factiſque apparatibus alijs qui in talibus requiruntur, cùm triceſimum quartum annum attigißet ætatis, in prædictum ſubſidium transfretauit: conſortes ei, Robertum Attrebatenſem, Alphonſum Pictauenſem, & claræ memoriæ Carolum Regem Siciliæ, tunc Andegauiæ, Comites, fratres ſuos dum*

adhuc

adhuc viuerent, secum ducens, multa, grauiáque pericula, quæ solent æquorei fluctus ingerere, sustinendo. Cumque ad partes illas ingenti circumfultus potentia peruenisset, & habito de ciuitatis Damiatæ captione triumpho, processisset vlterius: generali quasi totius eiusdem exercitus, sicut Domino placuit, ægritudine subsecuta, & alijs aduersis vrgentibus, præfatus Rex cum toto fere exercitu supradicto in Soldani & Saracenorum manus ac potentiam incidit: multa opprobria multasque iniurias, quæ inferentium fœda conditio adaugebat, patienter & humiliter tolerando; præfato Roberto Comite, pro fide CHRISTI, ab illis immaniter interempto. Postmodum autem habito cum Soldano tunc viuente tractatu de iam dicto Rege ac exercitu liberando, maxima interueniente pecuniæ quantitate, ipsoque Soldano occasione huiusmodi à vassallis proprijs interfecto: Saraceni, qui eius dominium vsurparunt, ad pecuniam anhelantes, eandem cum multa instantia postulabant, vt in conuentionibus ordinatis concorditer inter partes iureiurando firmandis penitus adderetur: quòd nisi ipsi pacta seruarent, omninò Machometum quem colunt (vt dicitur) denegarent:

ac idem Rex in suo adijceret iuramento, quòd & ipse Dei *negaret* Filivm, *ac extra fidem eius existeret: si conuentiones prædictæ ab eo minimè seruarentur. Quod præfatus Rex abominans, id efficere constantissimè recusauit: quin potius quadam indignatione commotus patenter asseruit, Quòd talia tam nefanda suis labijs aliquatenus non proferret; neque in tam vesanam & reprobam prorumperet negatiuam: quanquam id ei iam dicti Pictauiæ & Andegauiæ Comites, alijque tunc plurimi circunstantes instantissimè suaderent, cùm exinde sibi cæterisque Christicolis mortis periculum verisimiliter imminere conspicerent: præsertim cùm hoc ageretur cum illis, qui sicut præmittitur: Soldanum prædictum occiderant, eius sibi dominium vsurpantes, ipsique Regi apertiùs diceretur, quòd nisi in actum produceret quod petebant, ipsum & suos crucifigere non differrent: ipsius Regis ad hæc intrepida firmaque responsio est secuta: quòd si Saraceni prædicti eius corpus occiderent, ipsius tamen animam non haberent. Sane cùm iam dicti Passagij tempore post conflictus diuersos & varios, validæ famis inediam, graues penurias, diraque vulnera, quæ fideles* Christi *pertulerant, eo-*

dem Rege tunc temporis fluxum ventris & ægritudines alias patiente, Christianus reuerteretur exercitus Damiatam: Rex ipse nolens illum omnino deserere, sed eius potius clementer intendens communicare laboribus, & participare periculis, quæ tunc ex verisimilibus poterant coniecturis timeri, illuc rediјt cum eodem: contra Saracenorum rabiem truculentam, insultusque nefarios, sibi efficax defensionis impendendo præsidium, vt ab huiusmodi hostium scelestis insidiјs seruaretur. Et tandem, cùm Saracenorum ipsorum astuta nequitia & dolosa calliditas, tam grandi bellantium copia Christianum circumdedisset exercitum, valida tunc, sicut præmittitur infirmitate detentum; ipsumque tam grauiter inuasisset, quòd Regem & exercitum supradictos oportuit se præfatis reddere Saracenis: ac idem Rex*, nisi facto voluntatis libitum obstitißet, per nauis tunc promptæ potuißet euasiße suffragium; sibique hoc plurimi magnique, præsentes inibi, suaderent: ipse tamen propter nimiæ charitatis ardorem, quo vehementiùs æstuabat, volens potiùs periculis corpus exponere, vt Christianus populus seruaretur illæsus: licet Saracenorum noticiam ipsius debilitas non lateret exercitus; nec*

Saracenorum existeret ignota potentia Christianis: euadere noluit, remanentibus cæteris vinculo captionis astrictis: apertiùs asserendo, quòd militiam quam secum duxerat, secum, si posset, reducere intendebat; vel capi seu mori pariter cum eadem. Cumque inter Regem & Christianos ac Saracenos prædictos, de ipsorum Regis & Christianorum, sicut superiùs est expressum, liberatione tractatus habitus et conuentionum subsecuta ordinatio extitisset: Saraceni, pro quadam parte precij redemptionis huiusmodi quæ soluenda restabat, securitatem habere plenariam intendentes, in electionem ipsius Regis totaliter posuerunt: vt, vel ipse liberaretur à carcere, remanentibus ceteris Christianis in vinculis donec huiusmodi solutio perfecta succederet; vel quòd idem in carcere remaneret, Christianis ipsis omnimodè liberatis. Præfatus Rex super hoc promptum nec dilatum responsum præbuit: quòd ipse, quousque solutionis huiusmodi proueniret integritas, remanere in carcere intendebat, Christianis aliis libertati pristinæ restitutis: quanquam præfati Alphonsus & Carolus, ac alii viri nobiles, tunc astantes, expresse dicerent & profiterentur apertius, quòd in hoc nullatenus consen-

tirent: supplici adiicientes instantia, quòd potiùs Rex ipse recederet, aliis minimè absolutis, Rege ipso firmißimè replicante contrarium, nec assentiente sermonibus eorundem. Et tandem Rege, et cæteris captiuis eisdem, plenæ redditis libertati, dictoque Alphonso pro eiusdem solutionis perfectione facienda obside dimisso: præfatus Rex de galea in qua erat egredi noluit, donec ipsius solutionis defectus extitit adimpletus, dictusque Alphonsus ad eius præsentiam rediit; ac omnes etiam Christiani, quos in propinquo carcere detinebant inclusos, quosque in Babyloniam manus inimica non traxerat, liberati à vinculis; ac illi etiam, qui tunc in Damiata similiter tenebantur, fuerunt in nauibus collocati. Demum præfatus Rex cum eodem liberatus exercitu ad ciuitatem rediens Acconensem; moramque inibi fermè per quinquennium contrahens, tanquam feruidus salutis humanæ amator, multorum Agarenorum mentes, duras quantumlibet, non solùm salubris eloquij suadelis, sed etiam exemplo vitæ laudabilis conuertit ad Dominum: ipsos faciens, ad laudem diuini nominis, & exaltationem Catholicæ fidei, honorificè baptizari: eos donis prosequendo largifluis,

& gratiosis fauoribus confouendo: multosque milites, & alios Christianos redimi faciens, eis de munificentia regia tam vestes quàm cætera necessaria victui, prout singulorum suadebat conditio, ministrabat. Muros quoque seu mœnia ciuitatum & castrorum quamplurimorum, quæ in illis partibus à fidelibus tenebantur, fecit reparari solenniter; eáque firmiter muniri & integrè, prout necessitas exigebat. Verùm prædictus Rex *processu temporis, intellecto quòd matrem eius mors amara subtraxerat, & eidem regno graue periculum immineret, de Procerum suorum consilio, ad regnum Franciæ remeauit: nunc sanctitatis insistens operibus, nunc Monasteria & Hospitia pauperum, nunc domos aliјs diuinis obsequiјs dedicandas, quæ longum esset enarrare per singula, construi faciendo, eis de bonis propriјs amplis dotibus deputatis: nunc etiam infirmos & debiles in diuersis Monasteriјs & Xenodochiis decumbentes personaliter visitans, ipsos verbis consolatoriis confouebat, eis manibus propriis flexo genu potus et cibaria ministrando. Cumque in monasterio Regalis Montis, Beluacensis diocesis, quod idem* Rex *opere plurimùm sumptuoso construxit, ac dotibus decorauit eximiis, mona-*

chus quidam Leodegarius nomine moraretur: quem adeo lepræ morbus inuaserat, quod abominabilis & despectus quamplurimùm manebat segregatus ab aliis, in quadam camera positus Monasterii memorati: cuiusque oculi ob grauis infirmitatis pondus seu malitiam iam consumpti, nihil omnino videbant, eorum foraminibus, siue locis, rubeis & horridis iam effectis; quique nasum perdiderat; eius tumefactis non modicùm labiis, et profunda fißura destructis: ac idem Rex cum præsente duntaxat Abbate Monasterii supradicti personaliter visitaret, ipsumque sumentem cibum vt poterat inuenisset: præfatus Rex præmisso benignæ salutationis alloquio, flexit genua coram ipso, & scindens manibus propriis carnes eidem appositas, bolos in os eius studiosißimè immittebat: & huiusmodi non contentus obsequio, allatis eius iußione dapibus regalibus, de ipsis eidem monacho ministrabat, loci aut ægri qualitatem horribilem non euitans: eodem Abbate vehementi stupore concusso, quòd tanti sublimitas Principis talibus quantumcumque salubribus inuolui studiis, ac seruitiis poterat occupari. Præterea cùm dictus Rex Hospitale Compendiense ingressus, ad impendendum

humanitatis obsequium infirmis in illo degentibus; & iam fessus non modicùm ex labore, infirmum quendam iuxta se positum conspexisset morbum qui sancti Eligij dicitur patientem; & flexis genibus coram ipso, morsellum piri remoto cortice poneret in os eius, sanies de illius naribus defluens fœdauit turpiter manus regis: qui piè benignéque id tolerans, nec in aliquo exinde immutatus, lotis illicò suis manibus, salubre quod inchoauerat obsequium diligenter est prosecutus. Hic circa seruos CHRISTI *ac pauperes atque miserabiles & deiectas personas valde compatiens, se ipsis in eleemosynarum largitione munificum exhibebat. Virginibus insuper, quibus inopia effectum maritalis copulæ denegabat, ne illas in carnis lubricum labi contingeret, de dotibus congruis prouidebat illis de bonis regalibus: laudabiliter & salubriter expensum reputans; quod in eleemosynas et alios pios vsus conuerti pro tempore noscebatur. Hic prædicationibus, & alijs propositionibus Verbi* DEI *attentum accommadabat auditum: non auditor obliuiosus factus, sed factor operis studiosus. Abhorrebat hereticæ prauitatis macula infectos: ne fidei Christianæ cultores labe huiusmodi contagionis inficerent,*

cerent, de regni prædicti finibus efficacibus studijs expellendo; ac alias, circa statum eius prouidendo solicitè: vt ab ipso fermentis talibus prorsus exclusis, in eo fidei prædictæ synceritas rutilaret. Cum verò aliquibus partibus dicti Regni, ob sterilitatem seu malitiam temporis, victualium caristia imminebat: statim de ipsa rumoribus intellectis, certam illuc summam pecuniæ, prout ipsarum exigebat qualitas partium, per fidelem mittebat nuncium, inter pauperes diuidendam. Hic profectò humilitate sublimis, sublimitate humilis: in apparatu & vestibus, quas frequenter pauperibus erogabat, post primum potißimè de vltra marinis partibus reditum, summæ humilitatis insignia demonstrauit. Nec enim aureis vel argenteis ornamentis, non regalibus vestibus, non varijs vel griseis, sed aliis humilibus pellibus vsus fuit: sæcularibus pompis à se penitus abdicatis. Et ne feruorem spiritus sociæ carnis ardor extingueret, sed mortificatione ac repreßione illum potiùs accendi contingeret, altiusque sustolli; carnem ipsam quasi aßidui asperitate cilicii, prout asseritur, edomans, effrenæ ipsius libitum arctæ abstinentiæ freno cohercuit, eiusque nexibus alligauit: vt non voti proprii ducta libidine,

non sui desiderii directa remigio; sed salubri moderamine spiritus tutè ad licita pergeret, prouidè ab illicitis abstineret. Districtis etenim corpus atterebat ieiuniis: priscorum obseruantiæ à Sanctis Patribus ordinatæ nouorum austeritatem adijciens, sibi motu propriæ voluntatis indictam. Nam per totum Quadragesimale tempus et quadraginta dies festum Natalis Domini præcedentes, & omnium festiuitatum vigilias, nec non & quatuor tempora quæ Catholica indicit Ecclesia, in ieiuniis & orationibus existebat: deliciosis & curiosis cibariis vsui proprio penitùs interdictis. In festiuitatum verò Virginis gloriosæ & Natalis Domini memorati vigiliis, & sexta feria maioris Hebdomadæ, ieiunium obseruabat: panis & aquæ duntaxat modica sustentatione contentus. Quolibet etiam die Veneris Quadragesimæ supradictæ, ac totius Aduentus, ab esu piscium abstinebat. Multis præterea vigilijs se occupans, ne aliqua sibi hora temporis inutiliter pertransiret, post eius reditum supradictum non in pluma vel paleis iacuit; sed super ligneum lectum portatilem, mataratio simplici superiecto, stramine nullo supposito decumbebat. Hic insuper vitæ puritate prælucidus, synce-

rus veritatis amicus extitit, hostisque durissimus falsitatis. Cuncta quoque ipsius eloquia, salutis augmentum operaque salubria hortabantur; demulcebant auditorum præcordia, & in eorum ædificationem multipliciter redundabant. Cumque ad incrementa Catholicæ fidei, & liberationem celerem Terræ Sanctæ votis ardentibus anhelaret: in ipsius terræ subsidium assumpsit denuo signum Crucis. Et deinde potenti ac valido congregato nauigio, copiosa & strenua comitiua suffultus, cum ipso Pictauio Comite, suisque liberis, & claræ memoriæ regina Nauarræ ipsius regis filia, quæ in reditu debitum naturæ persoluit: ad partes rursum se transtulit transmarinas, Carolo qui tunc moram in partibus Italiæ contrahebat, regis memorati vestigia subsequente. Ac tandem ad partes Tunicij felici gessu perueniens, inibi de magnatum suorum consilio castra fixit: & aduersus Saracenorum incursus exercens potentiæ suæ vires, grauissimas ob labores innumeros, quibus premebatur assiduè, infirmitates incurrit. Qui diebus lapsis aliquibus, infirmitatum ipsarum violentia superatus, Sacramenta Ecclesiastica cum summa deuotione recepit: ac instante sibi verisimiliter hora

mortis, oratione pro exercitu Christiano præmissa, suam Domino deuotis precibus animam recommendans, ac literaliter exprimens verba sequentia: videlicet, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum: *feliciter migrauit ad* CHRISTVM, *supernis deliciis fruiturus. Verùm cùm vitæ huius functus curriculis veriùs viueret quàm vixisset, noluit Altissimi Filius, quem idem tota mentis affectione dilexerat, tam deuoti Principis, tantique propugnatoris fidei orthodoxæ, mundo supprimi sanctitatem: vt quemadmodum meritorum pluralitate præfulserat, sic miraculorum diuersitate claresceret, & qui eum plenissima deuotione coluerat, iam secum in cœlesti palatio collocatus venerabiliter coleretur. Nam contractis, artuum extentione subuenit: curuis, terram fermè tangentibus facie, plenam restituit eorum sursum erectis vultibus sanitatem: strumosis, beneficium liberationis impendit. Mulierem quandam, cuius brachium aridum & omninò impotens existebat, ab infirmitate huiusmodi liberauit. Quidam quoque, cuius velut emortuum pendebat brachium, per eiusdem Sancti virtutem, gratiam curationis obtinuit: compluribus paralytico morbo*

percußis, & aliȷs qui diuersis languoribus tenebantur, plena reddita sospitate: cæcisque visu, surdis auditu, claudis gressu, illius inuocato nomine restitutis. His & compluribus aliȷs Sanctus ipse coruscauit miraculis gloriosius: quorum seriem præsentibus non duximus inserendam. Gaudeat itaque domus inclyta Franciæ, quæ talem ac tantum Principem genuit, per cuius merita sublimiter illustratur. Lætetur deuotißimus Franciæ populus, quòd tam electum, tam virtuosum dominum meruit obtinere. Exultent prælatorum & cleri præcordia, quòd præfatum regnum tam claris miraculorum ipsius Regis *insigniȷs propensiùs decoratur. Iocundentur & procerum, magnatum, nobilium & militum pectora, quòd per sanctißima opera dicti Regis, eiusdem regni status honoris multiplicis prærogatiua sustollitur, & quasi solis radiis elucescit. Cæterùm, quia quos superni Regis clementia corona gloriæ in cælo magnificat, deuotè à fidelibus in hac terrestri patria conuenit venerari: nos de sanctitate vitæ ac miraculorum veritate ipsius beatißimi* LVDOVICI, *curiosè ac solennis inquisitionis diligentia, & districti examinis discussione præmissa, plenariam certitudi-*

nem obtinentes: ipsum de communi fratrum nostrorum & prælatorum omnium, tunc apud Sedem Apostolicam existentium, consilio & assensu, die Dominica, tertio Idus Augusti Sanctorum Catalogo duximus ascribendum. Ideoque vniuersitatem vestram monemus & hortamur attentè, vobis per Apostolica scripta mandantes: quatenus in crastino beati Bartholomæi Apostoli, cùm fœlix ipsius anima tunc de carnis eruta vinculis, astra petens, cœlestem aulam adiuerit, æternis gaudijs potitura: festùm ipsius Sancti deuotè ac solenniter celebretis, & faciatis per vestras ciuitates & dioceses à CHRISTI *fidelibus veneratione congrua celebrari: vt eius interuenientibus precibus, & hic ab imminentibus poßitis liberari periculis; & in futuro salutis perpetuæ præmium obtinere. Vt autem ad venerabile sepulchrum ipsius feruentiùs & copiosiùs fidèlium confluat multitudo,, ac celebriùs eiusdem solemnitas peragatur: omnibus verè pœnitentibus & confeßis, qui reuerenter illuc in eodem festo anniuatim accesserint, eius suffragia petituri, de Omnipotentis* DEI *misericordia, et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius authoritate confisi, vnum annum & quadraginta*

dies : accedentibus verò annis singulis ad prædictum sepulchrum infra eiusdem festi octauas, quadraginta dies de iniunctis eis pœnitentijs, misericorditer relaxamus. Datum apud Vrbem veterem, tertio idus Augusti, pontificatus nostri anno tertio.

INDVLGENTIA PRO SANCTO LVDOVICO,

Vnius anni & XL. dierum.

BONIFACIVS *Episcopus seruus seruorum Dei, vniuersis Christi fidelibus præsentes litteras inspecturis salutem, & Apostolicam benedictionem.* CLARO *supernorum consortio ciuium, quos largitor ille munificus, qui de suæ pietatis irriguo dat affluenter, et non improperat, gloriosis reficit gaudijs, delicijs refouet sempiternis, cunctos fidei orthodoxæ cultores plenis desiderantes affectibus aggregari, eorum mentes & animos ad misericordiæ opera, & pietatis studia exercenda, quibus cœlorum regnum acquiritur, nunc pijs indulgentiarum donis allicimus, nunc muneribus remißionum salubribus in-*

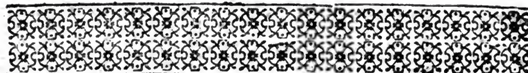
uitamus: vt post vitæ præsentis excursum, statum stabilem non habentis, meritorum fulti præsidio cælestis beatitudinis præmia perpetuis mansura temporib. faciliùs consequi mereantur.

PRIDEM *si quidem beatum* LVDOVICVM *quondam Regem Franciæ inclytum, gloriosissimum Confessorem, claris suis exigentibus meritis, operibusque mirificis, quibus ipse in huiusmodi orbis orbita constitutus, sicut lucerna luminosa resplenduit, de communi Fratrum nostrorum, & Prælatorum omnium, tunc apud Sedem Apostolicam consistentium, consilio & assensu, Sanctorum catalogo duximus ascribendum. Cùm itaque, sicut accepimus, venerabile corpus ipsius Confessoris, quod in Monasterio sancti Dionysij Parisiensis diocesis ad præsens requiescere dicitur, ad Capellam Regiam Parisius constitutam sit in proximo transferendum: Nos cupientes, vt ad diuini numinis gloriam, & laudem Confessoris eiusdem, huiusmodi eius translatio solemniter peragatur; omnibus verè pœnitentibus & confessis de regno Franciæ existentibus, qui Capellam ipsam in die translationis eiusdem, & per octo dies immediatè sequentes vnum annum & XL. dies; illis*

verò,

verò, qui de regno non existunt eodem, quique prænominatam Capellam præfato die translationis, ac per alios octo dies prædictos, annis singulis venerabiliter visitarint, de omnipotentis Dei misericordia, & beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius auctoritate confisi, duos annos et duas quadragenas, præter indulgentias per nos in eiusdem Sancti Canonizatione concessas, de iniunctis eis pœnitentijs misericorditer relaxamus. Et nihilominus hac vice in die translationis prædictæ omnibus accedentibus deuotè ad Capellam prædictam venialia peccata remittimus de gratia speciali. Datum Romæ apud sanctum Petrum IIII. *Kal. Iulij, Pontificatus nostri anno* IIII.

FINIS.

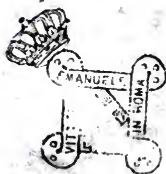
INDEX RERVM ET VERBORVM NOTABILIVM.

A

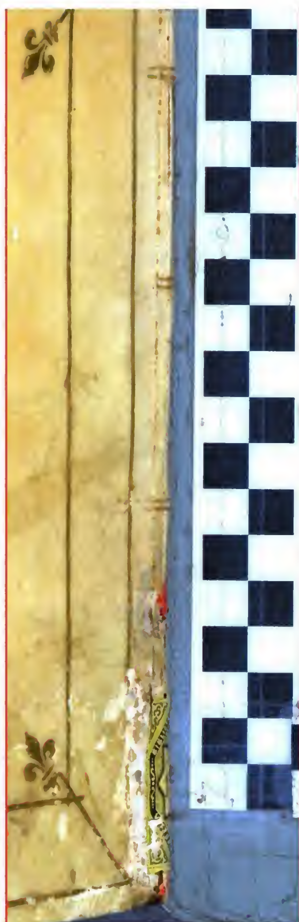
B

L

FINIS.

IHS

IHS